

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชน
บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยภูมิพล อำเภอทับแฉะ จังหวัดอุตรดิตถ์

คณะผู้วิจัย

1. นางพรรณิ จุฑานนท์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
2. นายเกตุ อินมา ชาวบ้านนาทะเล
3. นางสาวนันทภัทร ยาคำ ชาวบ้านนาทะเล
4. นางวอน ยาคำ ชาวบ้านนาทะเล
5. นายมาต อินมา ชาวบ้านนาทะเล
6. นางสาวนงนุช อินมา ชาวบ้านนาทะเล
7. นางมานัด คำคุ้ม ชาวบ้านนาทะเล

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชน ได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถามวางแผนหาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์สรุปผลการทำงาน และหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าให้การให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การร่วมคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตัวเองและสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งต้องอาศัย “เวที” (การประชุมเสวนา พุคคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ช่างราชการ หรือกลุ่มคนอื่น ๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือ ประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาอย่างชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัย อีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ใน ตัวคนท้องถิ่น โดยคนในท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาคด้วยการทดลองทำจริงและมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว. สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความ

หนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว. สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานให้มีความยืดหยุ่นและมีความง่ายต่อการนำเสนอ งานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหาศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว. สำนักงานภาค

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชนบ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวบ้านนาทะเล เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ วิธีการศึกษาใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีชาวบ้าน โดยความร่วมมือของคนในชุมชนบ้านนาทะเล ในการเป็นผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ร่วมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และเป็นผู้ร่วมวิจัย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนบ้านนาทะเล มีศักยภาพที่สามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยพบว่าปัจจัยที่มีผลในการทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพประกอบด้วย

1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ที่คนในชุมชนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และสามารถดำรงรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมจากภายนอก เช่น ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารพื้นล้านและวัฒนธรรมการกิน ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานหัตถกรรม เป็นต้น

1.2 ความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ประกอบกับมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน มีผลให้คนในชุมชนภายใต้การนำของผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีความกระตือรือร้นและพร้อมให้ความร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนจนได้รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งชุมชนหนึ่ง และพร้อมจะพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

2. เมื่อพิจารณาศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อนำไปศึกษาหารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน และกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่ารูปแบบที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพชุมชนมี 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบไม่ค้างคืนและแบบค้างคืนในชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้น สำหรับนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ภายใต้การดำเนินการของคนในชุมชนที่ได้รับ

การพัฒนาทั้งด้านความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว โดยได้รับฟังการบรรยายจากผู้มีความรู้โดยตรงและการศึกษาดูงานในพื้นที่ตัวอย่าง

3. การทดลองรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล สรุปได้ดังนี้

3.1 ด้วยปัจจัยภายนอกต่าง ๆ เช่น จุดประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยในการเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังมีอยู่จำกัดในกลุ่มคนที่สนใจเฉพาะไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดอุตรดิตถ์มีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนั้นจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าสู่ชุมชนบ้านนาทะเลจึงมีจำนวนน้อย ถึงแม้ว่าผู้ที่มีโอกาสเข้าสู่ชุมชนมาแล้วจะมีความพึงพอใจและประทับใจในสิ่งที่ได้พบเห็นและเรียนรู้ มีผลให้หน่วยงานทางราชการที่มีส่วนสนับสนุนด้านการพัฒนาขั้นพื้นฐานแก่ชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว ให้ความสนใจอย่างจริงจังไม่มากนัก

3.2 เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ในระหว่างการปฏิบัติงานวิจัย ดังนั้นชาวบ้านสามารถนำความรู้ไปใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดความแข็งแกร่งมากขึ้น และนำกระบวนการคิดและการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบแบบแผนไปใช้ในการต่อยอดความเข้มแข็งของชุมชนและแก้ไขจุดอ่อนที่ชุมชนมีอยู่

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ “รูปแบบการท่องเที่ยวยุคชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชนบ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยภูมิพล อำเภอลิบแล จังหวัดอุตรดิตถ์” สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ด้วยการสนับสนุน การให้ความช่วยเหลือ และความร่วมมือจากหลายฝ่าย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ การช่วยเหลือด้านวิชาการเป็นอย่างดี สำหรับผู้ที่จุดประกายความคิดและมีส่วนสนับสนุนให้ผู้วิจัยสนใจและเห็นความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จนเป็นที่มาของงานวิจัยนี้ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรนภา พรหมมา ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ จึงขอขอบพระคุณอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณชาวบ้านและผู้นำชุมชนบ้านนาทะเล ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา ที่ให้ความช่วยเหลือ ความร่วมมือ และมีบทบาทอย่างสำคัญในการปฏิบัติงาน โดยมีความเข้าใจถึงเป้าหมายสูงสุดของการวิจัยคือการนำความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อไปพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ขอบคุณนักศึกษา อาจารย์ และคณะผู้สนใจทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการทดลองรูปแบบการท่องเที่ยวยุคชุมชนและให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวยุคชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่ ๆ น้อง ๆ ชาวราชภัฏอุตรดิตถ์ และคนในครอบครัวที่ให้กำลังใจและให้การช่วยเหลือสนับสนุนตลอดมา

คุณประโยชน์ใด ๆ ที่ได้รับจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

พรรณณี จุฑานนท์

สารบัญ

บทที่	หน้า
บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน.....	ก
บทคัดย่อ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฉ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว.....	7
ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	9
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	10
รูปแบบของการท่องเที่ยว.....	11
องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว.....	12
การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	14
การท่องเที่ยวแบบทางเลือก.....	16
การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบทและการท่องเที่ยวชุมชน.....	17
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน.....	17
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	22

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย..... 27
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง..... 27
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 27
	วิธีการเก็บข้อมูล..... 28
	ขั้นตอนการดำเนินการ..... 28
	ระยะเวลาดำเนินการวิจัย..... 29
	ปฏิทินการปฏิบัติ..... 29
4	ผลการศึกษา..... 30
	ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนนาทะเล..... 30
	ตอนที่ 2 ข้อมูลศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว..... 42
	ตอนที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน..... 72
	ตอนที่ 4 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชนนาทะเล..... 74
	ตอนที่ 5 การท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล..... 85
5	สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ..... 90
	สรุป..... 90
	อภิปรายผลการวิจัย..... 92
	ข้อเสนอแนะ..... 94
	บรรณานุกรม..... 96
	ภาคผนวก..... 103
	ประวัติผู้วิจัย..... 143

สารบัญตาราง

บทที่	หน้า
1 จำนวนแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือตอนล่าง จำแนกตามประเภทและจังหวัด.....	2
2 องค์กรชุมชนบ้านนาทะเล.....	42
3 ราคาค่าบริการท่องเที่ยวรูปแบบที่ 1.....	80
4 ราคาค่าบริการท่องเที่ยวรูปแบบที่ 2.....	81

สารบัญภาพ

บทที่	หน้า
1 แผนที่จังหวัด.....	33
2 แผนที่อำเภอลับแล.....	34
3 แผนที่บ้านนาทะเล.....	35
4 การทำข้าวพันฝัก.....	45
5 ข้าวพัน – ข้าวพันฝัก.....	45
6 ผู้มีภูมิปัญญาด้านทอผ้า.....	48
7 ผ้าขึ้นตีนจกลับแล.....	48
8 การจักสานน้ำเต้า.....	50
9 กระจ่างจากไม้โมก.....	50
10 โถดั่งหอม.....	57
11 การเก็บหอมใต้ถุนเรือน.....	57
12 เรือนลับแลรุ่นเก่า.....	58
13 ตลาดชาวบ้าน.....	72

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 องค์ประกอบที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว.....	13
2 รูปแบบการปกครอง.....	41

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่อำนวยความสะดวกให้กับประเทศหลากหลายประการ ทั้ง ด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม และด้านการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศให้เป็นที่รู้จักในนานาประเทศ ประเทศไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงในด้านการจัดการท่องเที่ยว จากข้อมูลขององค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) พบว่าตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2539 เป็นต้นมา ประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดท่องเที่ยวโลกเป็นอันดับที่ 20 ของโลก และมีรายรับจากการท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ 18 ของโลก (รายงานความก้าวหน้า โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวไทยสำหรับแผนฯ 9 ออนไลน์ 2545) ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยมีศักยภาพในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวค่อนข้างสูงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ประกอบกับความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น หาดทราย น้ำตก เกาะ ถ้ำ โป่งพุร้อน เป็นต้น และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี เทศกาล และวิถีชีวิตของคนในชุมชนต่าง ๆ

การจัดการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลทุกสมัย รัฐบาลชุดปัจจุบันได้กำหนดเป็นนโยบายสำคัญประการหนึ่งในการบริหารราชการแผ่นดิน รัฐได้กำหนดกลยุทธ์และมาตรการในการพัฒนาศักยภาพของประเทศที่จะรองรับการท่องเที่ยวค่อนข้างเป็นรูปธรรม ทั้งด้านการประชาสัมพันธ์ การอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย รวมทั้งพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีความพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยว จากข้อมูลการท่องเที่ยวพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นตามลำดับทุกปี ช่วยให้มีรายได้จาก การท่องเที่ยวเป็นอันดับต้น ๆ ของรายได้ประเทศ

ประเทศไทยอยู่ระหว่างการพัฒนาฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจของประเทศภายหลังประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2540 รัฐบาลชุดปัจจุบันได้ใช้กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนขนาดเล็กในทุกพื้นที่ เป็นการพัฒนาชุมชนทุกระดับตั้งแต่ระดับจุลภาคหรือระดับรากหญ้าจนถึงระดับชุมชนเมือง รัฐได้กำหนดนโยบายให้ชุมชนขนาดเล็กระดับหมู่บ้านจะต้องพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ให้มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น มีความหมายครอบคลุมถึงทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการระดับหมู่บ้านด้วยความร่วมมือของคนในชุมชน แนวทางการดำเนินงานนี้มุ่ง

เน้นความสำเร็จระดับจุลภาคหรือระดับรากหญ้า ซึ่งรัฐมั่นใจว่าจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จในระดับมหภาคในอนาคตได้ ตัวอย่างโครงการที่พัฒนาศักยภาพชุมชน ได้แก่ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการที่นอกจากจะเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนแล้ว ยังเป็นการนำศักยภาพของชุมชนด้านทรัพยากรมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ช่วยให้เกิดรายได้ในชุมชนอันจะช่วยให้การฟื้นฟูเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าประสบความสำเร็จ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมผลิตภัณฑ์รูปแบบหนึ่งที่แฝงอยู่ในศักยภาพของชุมชนเป็นศักยภาพหรือผลิตภัณฑ์ที่มีคุณสมบัติพิเศษ มีลักษณะเฉพาะตัวต่างจากผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการผลิตสินค้าทั่วไป เพราะผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวจัดเป็นสินค้าที่มีการจัดจำหน่ายอย่างไม่มีขีดจำกัด (ม.ล.ดุษฎี ชุมสาย. 2527 : 31) หากได้รับการจัดการที่ดีเป็นที่พึงพอใจของผู้ซื้อสินค้า อันได้แก่ นักท่องเที่ยว จึงนับได้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนเป็นศักยภาพหนึ่งของชุมชนที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องและตอบสนองนโยบายของรัฐบาลเป็นอย่างดี

อุตรดิตถ์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย 8 จังหวัด คือ กำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และ อุตรดิตถ์ จากการสำรวจและศึกษาพบว่าแต่ละจังหวัดต่างก็มีทรัพยากรการท่องเที่ยวแตกต่างกันไปรวม 343 แห่ง โดยแบ่งประเภทแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังตารางที่ 1 ตารางที่ 1 แสดงจำนวนแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือตอนล่าง จำแนกตามประเภทและจังหวัด

จังหวัด \ ประเภท	ธรรมชาติ	ประวัติศาสตร์	ศิลปวัฒนธรรม	รวม
กำแพงเพชร	13	34	7	43
ตาก	37	17	9	63
นครสวรรค์	18	12	4	34
เพชรบูรณ์	31	20	3	54
พิจิตร	2	15	5	22
พิษณุโลก	28	15	7	50
สุโขทัย	14	26	2	41
อุตรดิตถ์	15	19	2	36
รวม	157	147	39	343

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539 : 40)

จากข้อมูลจะเห็นว่าพื้นที่ในภาคเหนือตอนล่าง ที่มีรัศมีการเดินทางไม่เกิน 300 กิโลเมตร มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่ชุมชนได้สร้างขึ้นมากมายและครบทุกด้านจึงเป็นที่น่าสนใจว่าถ้ามีการจัดการการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้อย่างเป็นทางการเป็นระบบแล้ว คาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวทั้งภายในและต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

อุดรดิตถ์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวแฝงอยู่ค่อนข้างสูง เป็นแหล่งการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทยและต่างประเทศ เพียงแต่ปัจจุบันยังขาดการจัดการและการส่งเสริมที่ชัดเจนและเป็นระบบ ถ้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาวิเคราะห์และหารูปแบบที่จะกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่นแล้ว จังหวัดอุดรดิตถ์จะเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชื่อเสียงในด้านแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เป็นรายได้ที่ยั่งยืนและที่สำคัญเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรคให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นตนเอง อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน

ลับแลซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุดรดิตถ์ที่มีชื่อเสียงและมีเรื่องเล่าขานมานานเป็นที่รู้จักอย่างดีสำหรับคนไทยในเรื่องเล่าของเมืองลับแลหรือเมืองแม่ม้าย จึงมีรากฐานและทุนเดิมที่ดึงดูดใจคนไทยจำนวนมากอยากมาเที่ยวชม ชุมชนมีลักษณะเฉพาะที่หาได้ยากในถิ่นทั่วไป ทั้งธรรมชาติที่เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง วิถีชีวิตของชุมชนที่น่าศึกษาและยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไว้เหมือนเดิมที่มีมานาน โดยเฉพาะพื้นที่บ้านนาทะเลซึ่งเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอลับแลมีเอกลักษณ์ของอำเภอลับแลอยู่อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จึงควรได้รับการส่งเสริมและหารูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพที่มีอยู่ จากการศึกษาชุมชนบ้านนาทะเลพบว่ามีความศักยภาพในตนเองมากเพียงพอที่จะจัดการท่องเที่ยวชุมชน จึงเห็นว่าควรจะมีการศึกษาหารูปแบบที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม รูปแบบการจัดการอาจมีหลายรูปแบบ ผู้วิจัยเห็นว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนน่าจะเหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพที่บ้านนาทะเลมีอยู่ ทั้งนี้ผลการศึกษาวิจัยที่ได้จะเป็นองค์ความรู้และนำมาเป็นข้อมูลเพื่อกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เหมาะสม เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน

คำถามวิจัย

1. สภาพชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวบ้านนาทะเลเป็นอย่างไร
2. รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยภูมิ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ควรมีลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านนาทะเล
2. เพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวบ้านนาทะเล

ขอบเขตของการวิจัย

1. งานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะในพื้นที่บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยภูมิ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา
2. รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนของบ้านนาทะเลที่ได้จากการวิจัยจะนำเสนอรูปแบบที่เหมาะสม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ศักยภาพชุมชน หมายถึง ความสามารถและความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยอาศัยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว และด้านการจัดการของชุมชน

ความร่วมมือของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านนาทะเลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล ในการจัดการเพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยมีลักษณะเป็นชุดการท่องเที่ยว (Package) ซึ่งอยู่ภายใต้การจัดการโดยชุมชน

การท่องเที่ยวชุมชน (Community Based Tourism) หมายถึง กิจกรรมหนึ่งของการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ อนุผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและรักษาคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การวางแผนจัดการท่องเที่ยวที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมน้อยที่สุด และต้องรักษาไว้สำหรับลูกหลานในอนาคต ประชาชนในพื้นที่ต้องมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโครงการ มีโอกาสเท่าเทียมกันในการมีส่วนร่วมในการวางแผนสร้างโครงการและร่วมปฏิบัติในกระบวนการ

ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกิดเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

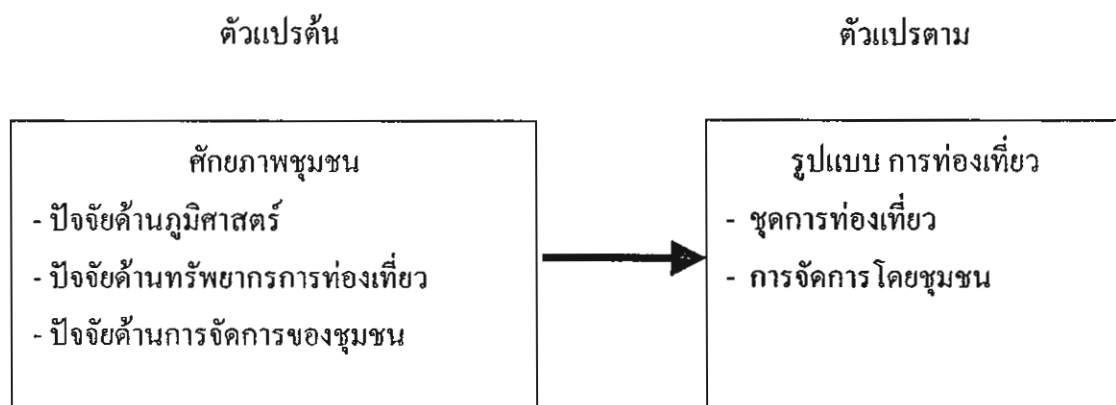
วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) หมายถึง การดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านทั่วไปสามารถมองเห็นได้จากพฤติกรรม ผลงานทั้งหมดที่คิดสร้างสรรค์ เป็นความคิด ความเชื่อ ความรู้ในการประกอบอาชีพและงานฝีมือเชิงช่างหรือหัตถกรรม ประกอบด้วย การสร้างเรือน การทำของใช้นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านและประเพณีพื้นบ้าน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. รู้ข้อมูลสภาพทั่วไปและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาทะเล
2. ได้รูปแบบกิจกรรมจัดการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนบ้านนาทะเลที่เหมาะสมที่ได้รับ การยอมรับจากคณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบนี้สามารถนำไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาทะเลได้
3. ได้รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างของชุมชนอื่น ๆ

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาศักยภาพของชุมชนนาทะเล เพื่อนำไปรวบรวม ศึกษา วิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน แนวคิดที่สำคัญในงานวิจัยมี 3 ประการ คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว การท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวชุมชน แนวคิดทั้ง 3 ประการจะนำไป กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล ซึ่งจะนำวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนออก เผยแพร่ และเกิดประโยชน์ต่อผู้อาศัยอยู่ในชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่แต่ละประเทศนำไปส่งเสริมการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ รับทราบ บังเกิดความสนใจที่อยากเดินทางไปท่องเที่ยว ประกอบด้วย มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

มรดกทางธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ธรรมชาติได้สร้างไว้ เป็นภูมิทัศน์ที่สวยงาม แปลกตา เป็นรมณีสถาน (สถานที่ที่ให้ความสนุกสนาน ตื่นเต้น บันเทิง มีความสุข ความ ประทับใจ มีความทรงจำ) ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ได้แก่ ป่าเขา ถ้ำธาร น้ำตก หาดทราย ชายทะเล เกาะแก่ง และแนวปะการัง เป็นต้น

มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานทางศิลปกรรมและประเพณี อันทรงคุณค่ามีความ งดงามเป็นสุนทรียศิลป์ (ความรู้สึที่เห็นคุณค่าในความงาม งามวิจิตร งามตระการ) บรรพบุรุษ ได้สร้างสมไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ บังเกิดความภาคภูมิใจที่จะรักษาและปฏิบัติตาม ได้แก่ โบราณสถาน และศิลปกรรม ประเพณีและวิถีชีวิต

มรดกทางวัฒนธรรมนี้ ยังประกอบด้วย ส่วนที่เป็นสมบัติของคนทั้งชาติ เรียกรวมว่า วัฒนธรรมไทย และยังมีส่วนที่เป็นสมบัติของคนในท้องถิ่น เรียกกันว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือ วัฒนธรรมท้องถิ่น นับเป็นการดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั่วไป สามารถมองเห็นได้จากพฤติกรรม ผลงานทั้งมวลที่คิดสร้างสรรค์เป็นความคิด ความเชื่อ ความรู้ในการประกอบอาชีพ และงานฝีมือเชิงช่าง (หัตถกรรม) ประกอบด้วย การสร้างเรือน การทำของใช้ นิทานพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้านและประเพณีพื้นบ้าน

มรดกทางวัฒนธรรม ที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นผลงานที่เกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local Wisdom) ที่หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ ความรอบรู้ ความเชื่อในการจัดการ ความสามารถในการแก้ปัญหา การจัดการระดับพื้นบ้าน

ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีทั้งสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมา มีผู้ให้ความหมายที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไป เช่น

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือ แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน และเพิ่มพูนความรู้ตลอดจนทัศนคติที่กว้างขวาง (พงศธร เกษสำลี. 2525 : 8)

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะเป็นทั้งวัตถุและเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะ “ขาย” ให้แก่นักท่องเที่ยว อาจจะถูกกล่าวได้ว่าเป็น “สินค้า” ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่สามารถดึงดูดให้ “ลูกค้า” หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา “ซื้อ” กันถึงที่ตั้งอยู่ของสินค้า (วิวัฒน์ชัย บุญภักดิ์. 2533 : 89)

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น (วรรณ วลัยวานิช. 2539 : 58)

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนเดินทางมาเยือนท้องถิ่นนั้น ๆ อันมีทั้งสิ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีคุณค่าที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งเทศกาลและงานประเพณีประจำปีที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่เกิดจากธรรมชาติสร้างหรือมนุษย์สร้างแต่ต้องเป็นสิ่งแปลกตา น่าสนใจที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ และสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนท้องถิ่นนั้น ๆ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายที่สำคัญ คือ สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งสิ้น 2,637 แห่ง กระจายตัวอยู่ใน 76 จังหวัด อยู่ในสภาพสมบูรณ์มากพร้อมในการเสนอขายทั่วประเทศ เทศกาล วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิต อันน่าสนใจ สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมที่ทรงคุณค่ามีเอกลักษณ์ของตนเอง จึงเป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป

ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถจำแนกตามความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ตามธรรมชาติ (Natural Tourism Resources) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มีลักษณะทางกายภาพที่มีความสวยงามหรือน่าสนใจ เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก เกาะ แก่ง แม่น้ำ ลำธาร ทะเลสาบ หาดทราย ทะเล ภูเขาไฟ น้ำพุร้อน เป็นต้น

ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของไทย เช่น หมู่เกาะสิมิลัน จังหวัดพังงา แก่งคุดคู้ จังหวัดเลย ภูกระดึง จังหวัดเลย ถ้ำจอมพล จังหวัดราชบุรี น้ำตกสาริกา จังหวัดนครนายก โป่งพุร้อนป่าเป้ จังหวัดเชียงใหม่ ทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา กว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา หาดนพรัตน์ธารา จังหวัดกระบี่ หาดหินงาม จังหวัดสตูล สุสานหอยสี่สิบล้านปี จังหวัดกระบี่ และแพะเมืองผี จังหวัดแพร่ เป็นต้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man – Made Tourism Resources) แบ่งได้ เป็น 8 ประเภท คือ

2.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และ ศาสนา หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีตและที่ได้สร้างขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งมักมีลักษณะเป็นวัตถุ พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้าง แต่มีผลดึงดูดใจในการท่องเที่ยว

จากหลักฐานโบราณคดีที่ค้นพบในประเทศไทย บ่งชี้ว่าประเทศไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งพัฒนาการทางวัฒนธรรมยุคหินใหม่ ชุมชนยุคหินใหม่ มีลักษณะเป็น หมู่บ้านถาวร และพัฒนาจากสังคมหมู่บ้านมาเป็นเมืองเล็ก ๆ พบตามบริเวณลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ เช่น บ้านเชียง บ้านโนนนกทา บ้านนาดี บ้านคอนคาเพชร ในยุคประวัติศาสตร์ช่วงแรก ๆ ปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดี ชี้ให้เห็นว่า มอญและเขมร มีอิทธิพลชัดเจน ดังจะเห็นได้จากโบราณสถาน จำพวกปราสาทหิน ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก เช่น ปราสาท หินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองสิงห์ ปราสาทหินเมืองต่ำ ปราสาทสศีก์ก่อถรม เป็นต้น

2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมและการปฏิบัติที่ยึดถือสืบทอดกันต่อมา ตลอดจน กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว งานเทศกาลประเพณีที่น่าสนใจที่สามารถ แยกได้ตามความสำคัญของงานดังนี้

2.2.1 งานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา งานชักพระ งานบุญบั้งไฟ งานเทศกาลกินผัก งานสงกรานต์ งานลอยกระทง เป็นต้น

2.2.2 งานเทศกาลตามฤดูกาล เช่น งานมหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานระบำหวาน งานวันตาสาดหวานและมหัศจรรย์ผลไม้ งานลำใย งานลิ้นจี่ งานของดีเมืองจันทน์วันผลไม้

2.2.3 งานประเพณีพื้นบ้าน เช่น งานแข่งเรือ งานวิ่งควาย งานผูกเสี่ยว และงานแสดงของช่าง

2.2.4 งานริเริ่มขึ้นใหม่เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เช่น งานสัปดาห์สะพานข้ามแม่น้ำแคว งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ งานแผ่นดินพระเจ้าลิไท งานร่มบ่อสร้าง และงานเทศกาลเที่ยวเมืองไทย

2.3 กีฬาต่าง ๆ กีฬาและการแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ สามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพื่อชมการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันกีฬาในประเทศหรือระหว่างประเทศ ผู้นิยมกีฬาเหล่านี้คือนักท่องเที่ยวที่นำรายได้มาสู่ประเทศเช่นกัน

2.4 สถานที่เชิงเทคนิคและอุตสาหกรรม เช่น เชื้อน สถานีอวกาศ ฟาร์มโคนม ทำเรือ มหาวิทยาลัย โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

2.5 กิจกรรมบันเทิง กิจกรรมบันเทิงที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้แก่ ไนท์คลับ ดิสโก้เทค ภัตตาคาร สถานเริงรมย์ บ่อนกาสิโน ตลอดจนเรือสำราญต่าง ๆ

2.6 สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ เป็นแหล่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาชมความงามตามธรรมชาติ และศึกษาหาความรู้ได้จำนวนมากเช่นกัน เช่น สวนหลวง ร.9 สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ สวนพฤกษศาสตร์พุแค เป็นต้น

2.7 สวนสนุก ซึ่งมีการจัดกิจกรรมหลากหลายไว้ สำหรับผู้เดินทางไปท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมเร็นเริง กีฬา การผจญภัย การแสดงต่าง ๆ สวนสนุกที่มีผู้นิยมเดินทางไป ได้แก่ สวนสยาม คริมเวิร์ล โอเชียนเวิร์ล เป็นต้น

2.8 ศูนย์การค้าและร้านค้าของที่ระลึก นักท่องเที่ยวนิยมซื้อสินค้าพื้นเมือง สินค้าที่มีราคาถูก หรือสินค้าที่แตกต่างจากที่ตนมีอยู่ เช่น ตลาดอินโดจีน ตลาดการค้าหาดใหญ่ ปาดังเบซาร์ ตลาดการค้าที่อำเภอแม่สาย เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจมิใช่เพื่อรับจ้าง แต่เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬาเพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนรวมถึงการประชุมสัมมนา และการเยี่ยมญาติพี่น้อง (ลยาศรี หุณชนะเสรี.

การท่องเที่ยว หมายถึง คนที่เดินทางออกจากบ้านเป็นการชั่วคราว ในเวลาสั้น ไปยังสถานที่อื่น โดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวและใช้ศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวเพื่อหาคำแนะนำ (Davidson. 1993 : 2)

การท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำหรือกิจกรรมที่บุคคลเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่งหรือสถานที่นอกบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด ยกเว้นการแลกเปลี่ยนประจำวันหรือการเดินทางจากที่ทำงาน (Goeldner. 2000 : 21)

อย่างไรก็ตาม อาจสรุปหลักการท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทางได้ 3 ประการ

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจของผู้เดินทาง มิใช่ถูกบังคับ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่มีค่าใช้จ่ายเพื่อประกอบอาชีพหรือ

หารายได้ (มล.ค้อย ชุมสาย. 2527 : 43)

Davidson (1995) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวในเวลาว่าง (Leisure Tourism) มีวัตถุประสงค์หลายประการ เช่น
  - 1.1 การท่องเที่ยวในวันหยุด เช่น การเดินทางไปชนบท การเดินทางไปชายหาด
  - 1.2 การกีฬา เช่น การขี่ม้า การล่องเรือ การชมการแข่งขันกีฬาชนิดต่าง ๆ
  - 1.3 การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ การฟังดนตรี
  - 1.4 การเยี่ยมญาติมิตร
2. การท่องเที่ยวทางธุรกิจ (Business Tourism)
  - 2.1 การท่องเที่ยวเพื่อติดต่อทางธุรกิจ เช่น การเดินทางไปเจรจาทางธุรกิจ
  - 2.2 การท่องเที่ยวเพื่อชมนิทรรศการและงานแสดงสินค้า
  - 2.3 การประชุมสัมมนา
3. การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น เพื่อการศึกษา เพื่อการศาสนา เพื่อสุขภาพ

เป็นต้น

รูปแบบของการท่องเที่ยว

รูปแบบของการท่องเที่ยวถ้าจำแนกตามลักษณะการเดินทางสามารถจำแนกกว้าง ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวแบบอิสระ (Independent Tourism) นักท่องเที่ยวกำหนดรายการท่องเที่ยว ติดต่อพักแรม และเลือกวิธีการเดินทางเอง โดยไม่ใช้บริการของบริษัทนำเที่ยว
2. การท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) นักท่องเที่ยวใช้บริการของบริษัทนำเที่ยว

ในการเลือกรายการท่องเที่ยว ที่พักแรม วิธีการเดินทาง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ (Inclusive Tour หรือ Package Tour)

ทั้งการท่องเที่ยวแบบอิสระและการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ นักท่องเที่ยวอาจเลือกไปเป็นกลุ่ม (Group Travel) หรือไปเพียงลำพัง (Individual Travel) ก็ได้

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตของกิจการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ หรือ 3 As

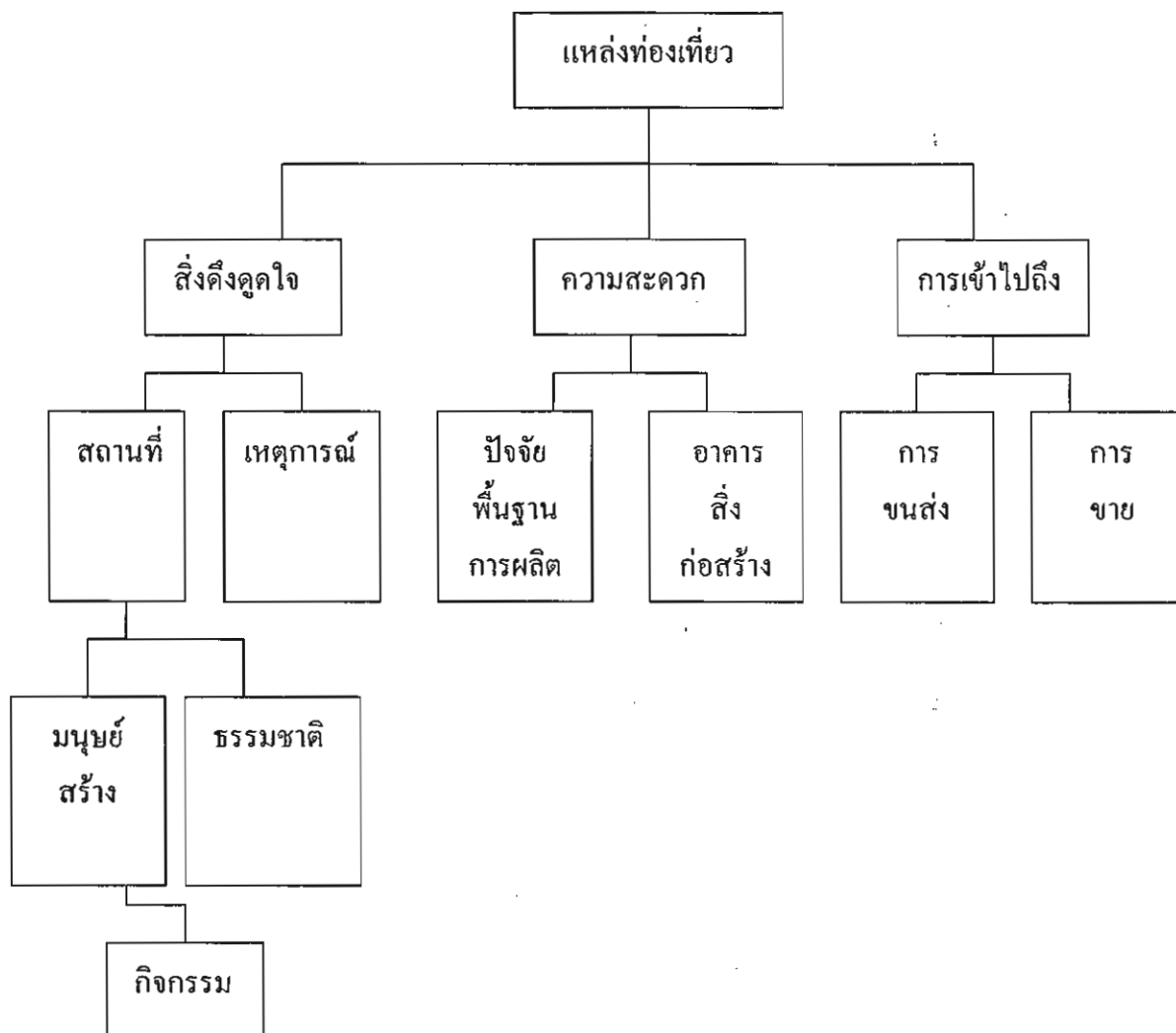
1. สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) สถานที่ของแหล่งท่องเที่ยวอาจมีลักษณะเป็นสถานที่ที่มีความงดงาม มีบรรยากาศน่าประทับใจ เช่น หาดทรายขาวสะอาด น้ำทะเลใส เกาะแก่งงดงาม หรือความน่าประทับใจ ความตื่นตาตื่นใจที่ได้พบเห็นประเพณีหรือเทศกาลที่ได้จัดขึ้นอย่างถูกต้องตระการตา เช่น งานประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ ที่จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ณ จุดหมายปลายทางนั้น ได้แก่ การบริการความสะดวกสบายของที่พักรแรม ความบันเทิงต่าง ๆ ที่อาจจะได้รับ รวมถึงความเป็นมิตรไมตรีในสถานะเจ้าของบ้าน ความซื่อสัตย์ ไม่เอาัดเอาเปรียบจ้อโกงนักท่องเที่ยว ซึ่งจะสร้างความประทับใจทำให้นักท่องเที่ยวกลับไปเยือนยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ อีก

3. การเข้าไปถึง (Accessibility) ความสะดวกสบายของเส้นทางคมนาคม ถนนที่เข้าถึงกว้างหรือแคบเพียงใด สามารถเข้าถึงทุกฤดูกาลหรือไม่ การจัดหาพาหนะยากง่ายเพียงใด ระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางถึงจุดหมายเหมาะสม การปรับปรุงวิธีการในการถึงแหล่งท่องเที่ยวด้วยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ เช่น การขึ้นชมพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี โดยกระเช้าไฟฟ้า ทำให้ข้อจำกัดในเรื่องอายุหรือสุขภาพของนักท่องเที่ยวที่ต้องการไปเยือนลดลง

องค์ประกอบทั้ง 3 As สามารถเขียนเป็นแผนภูมิดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงองค์ประกอบที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

ที่มา : ชูสิทธิ์ ชูชาติ. 2544 : 6

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

ร่ำไพบรรณ แก้วสุริยะ (2540) ได้บรรยายว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้นั้น ต้องมีการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างรอบคอบ การบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึง

1. การศึกษาถึงสภาพกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว อาทิ การเกิดแผ่นดินไหว การหมุนเวียนกระแสลมตามฤดูกาล พายุ สภาพอากาศตลอดปี สภาพดินในพื้นที่นั้น แหล่งน้ำบนดินและน้ำใต้ดิน

2. คงรักษาสภาพดั้งเดิมไว้มากที่สุด อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

3. การจัดการสาธารณูปโภคพื้นฐานต้องคำนึงถึงขีดความสามารถ ขอบเขตในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว โดยใช้หลักการสภาพแวดล้อม ขีดความสามารถการรองรับทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) และขีดความสามารถการรองรับทางสภาพแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ขยะมูลฝอย ต้องมีแผนการจัดการที่ดีเพียงพอต่อการใช้

4. ศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่าง ๆ แม้เป็นเพียงเนินดินร้าง ย่อมสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า ซึ่งเราสามารถศึกษาค้นคว้าถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณได้

5. การออกแบบก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการตัดต้นไม้เป็นสำคัญ คำนึงถึงผลกระทบพฤติกรรมของสัตว์ อาจถูกรบกวนในสิ่งที่แปลกปลอม คงรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายของพืชพรรณและสัตว์ป่า จะต้องคำนึงถึงกระแส น้ำจะไม่ก่อให้เกิดการพังทลาย

การเดินทางเข้าชมสะดวกนั้น มิได้หมายถึง ต้องมีถนนราดยางไปจรดแหล่งท่องเที่ยว แต่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัย มีระบบการสื่อความหมายที่ดี แม้เดินเที่ยวด้วยตนเอง รวมถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีเหตุการณ์ฉุกเฉิน

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติบางแห่งควรทำทางเดิน (Board Walk) แทนการสร้างถนน การออกแบบป้ายสื่อความหมายนั้นควรใช้ได้นานทนทาน

6. ศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำมาใช้ก่อนประโยชน์มากที่สุด อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสลม พลังงานความร้อนใต้พิภพ เป็นต้น

7. ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การก่อสร้างให้กลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมเข้าไป และควรคำนึงถึงเส้นทางการใช้สำหรับบุคคลทั่วไปและสำหรับคนพิการด้วย

8. การกำจัดของเสีย จะต้องมึระบบการกำจัดน้ำที่มีประสิทธิภาพ การบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งตามธรรมชาติ การกำจัดขยะและปฏิกูล ถือหลักให้แล้วใช้ซ้ำ (Reused) และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อีก (Reused Recycle) สำหรับของเสียจากห้องสุขา อาจใช้ระบบการทำแก๊สมูลชีวภาพ (Biogas) เป็นต้น

9. การบริหารจัดการ การบริการ ควรคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบันต้องคำนึงถึง ISO 9000 หรือ ISO 14000 ด้วย

10. การให้การศึกษาต้องการรู้วิธีการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว จะต้องให้การศึกษาคือประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้วิธีการบริการ การฝึกอบรม คุณาน ให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ทันเหตุการณ์เสมอ

11. มีการตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสภาพให้เหมาะสม โดยหารายละเอียดรวบรวมข้อมูลสภาพแวดล้อมในที่แห่งนั้นว่าควรอยู่ในระดับไหน หากความสมดุลระหว่างความสามารถรองรับของพื้นที่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีความสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงการลงทุนต้นทุนของสิ่งแวดล้อมด้วย

12. การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผน เพื่อการปรับปรุง และการพัฒนากฎระเบียบระหว่างภาครัฐบาล ผู้ประกอบการภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจด้านการท่องเที่ยวจะต้องเปิด โอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอภาคกัน

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว เพื่อเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้นั้น ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนับแต่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยว ต้องร่วมกันจัดการเพื่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา (2542) ได้สรุปว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มี 6 ประการ คือ

1. การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว

2. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
3. การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว
4. การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว
5. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน
6. การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ต้องรับผิดชอบต่อปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ (Fennell, 1999: 31)

1. การท่องเที่ยวต้องกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด
2. การท่องเที่ยวต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น และกระทบต่อวัฒนธรรมดังกล่าว น้อยที่สุด
3. การท่องเที่ยวต้องยอมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์มากที่สุด
4. นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจจากกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative Tourism)

การท่องเที่ยวแบบทางเลือกเป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ กิจกรรมของการท่องเที่ยวแบบนี้ตระหนักถึงความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและเป็นไปตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ไม่มุ่งเน้นรายได้ที่ขึ้นอยู่กับปริมาณของนักท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนตามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่ให้ความสำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การท่องเที่ยวแบบทางเลือกเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมากที่สุด การท่องเที่ยวแบบทางเลือก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท (Fennell, 1999: 26 – 27)

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นพื้นที่ศึกษาในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ให้ความสำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรม น้อยกว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
2. การท่องเที่ยวทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio – Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม แต่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นธรรมชาติ ในเมือง หรือในหมู่บ้านชนบทก็ได้ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องให้การศึกษแก่นักท่องเที่ยวและกิจกรรมจากการท่องเที่ยวเกื้อหนุนให้เกิดการกระจายรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่นแต่ต้องไม่ทำให้เกิดการซื้อขายวัฒนธรรมโดยคนในท้องถิ่นผลิตวัฒนธรรมขายให้แก่ักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบทและการท่องเที่ยวชุมชน (Rural and Community Based Tourism)

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (2544) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท และการท่องเที่ยวชุมชน (Rural and Community Based Tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความสนใจในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับกำกับนโยบายลงมาถึงระดับปฏิบัติการ อาทิ ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญในสถาบันการศึกษา ประชาชนในชุมชน เป็นต้น กระแสแห่งความสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนและการท่องเที่ยวชนบทปรากฏขึ้นทั่วไปไม่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น

ในบทความเดียวกันยุวดี นิรัตน์ตระกูล ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน กรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ตลอดจนมุมมองเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนในประเทศไทย ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน

1. มิติทางด้านภูมิศาสตร์

เหตุที่ต้องใช้คำว่า การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบทและการท่องเที่ยวชุมชน เพราะหากนำมิติทางภูมิศาสตร์มาวิเคราะห์จะพบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวลักษณะนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดในปริมนทลทางชนบท (Rural) เท่านั้น แต่หากสามารถจะเกิดในปริมนทลเมือง (Urban) ก็ได้ ทั้งนี้สืบเนื่องจากในเมืองคือ ที่รวมของชุมชนต่าง ๆ ดังนั้นการใช้คำนี้เพื่อให้มีความหมายครอบคลุมแนวการท่องเที่ยวดังกล่าว

ตัวอย่างการท่องเที่ยวชนบทในเมืองไทย เช่น

1. การท่องเที่ยวบ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. การท่องเที่ยวในชุมชนฝั่งธนบุรี
3. การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตที่ปลายโพงพาง จังหวัดสมุทรสาคร
4. การศึกษาชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน อำเภอกะเอย จังหวัดพังงา

2. มิติทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

กล่าวได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนนั้นครอบคลุมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กว้างขวางมาก ตั้งแต่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยม เช่น การเดินป่า การดูนก การดำน้ำ การส่องสัตว์ การพายเรือ รวมถึงกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเฉพาะหมู่บ้าน เช่น การปรุงอาหารพื้นเมือง การเดินรำพื้นเมือง การเดินชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน

การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ควรมุ่งถึงปัจจัยหลักในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นความเด่นทางด้านสภาพธรรมชาติ ประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจของชุมชน โดยการกำหนดกิจกรรมจะต้องได้รับความเห็นชอบและได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนด้วย

3. มิติทางการจัดการ

การจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน ให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณของชุมชน การรักษาไว้ซึ่งสภาพธรรมชาติที่สวยงาม สภาพสังคม วัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้พบว่ามิติทางการจัดการมีหลักการที่กว้างและเมื่อพิจารณาในรายละเอียดด้านการจัดการท่องเที่ยวซึ่งมีหลากหลายจึงพบได้ถึงความหลากหลาย อาทิ

3.1 การจัดการด้านการให้การศึกษาชุมชน

ถือว่าเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องดำเนินการ เป้าหมาย คือ การให้ชุมชนภูมิใจในตนเอง เห็นศักยภาพและตัวตนที่ดำรงอยู่ พร้อมกับสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนเกิดความต้องการอนุรักษ์และดำรงความเป็นตัวตนต่อไป ซึ่งวิธีการด้านการท่องเที่ยวชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถจะดำเนินการได้

3.2 การจัดการด้านการให้บริการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวชุมชนในด้านการให้บริการ อาจดำเนินการได้ในหลายวิธี กล่าวคือการดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ชุมชน สถาบันการศึกษา หรือหลายองค์กรร่วมกันดำเนินงาน

การให้บริการท่องเที่ยวไม่มีตัวแบบที่แน่นอนสามารถจะปรับได้ตามสภาพของพื้นที่ แต่จุดร่วมประการหนึ่งคือ จะต้องสร้างให้เกิดความมีส่วนร่วมและผลประโยชน์จะต้องตกอยู่ในชุมชน

กรอบการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน : ขั้นตอนและกระบวนการ

1. การกำหนดจุดขายเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน

1.1 ครอบคลุมกิจกรรม รูปแบบการท่องเที่ยวเกือบทุกชนิด อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1.2 ความเป็นชุมชนถือว่าเป็นจุดขายสำคัญที่สุด

2. ประสบการณ์จากชุมชน

2.1 เน้นที่หมู่บ้าน และชุมชน

2.2 เสนอจุดเด่นเรื่องความเป็นชุมชน อาหาร การแต่งกาย การเดินรำ

3. การพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ที่ดำเนินการในชุมชน

3.1 การก่อตั้งสถาบันชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Community Institute for Sustainable Tourism : CISI) โดยสถาบันนี้กำหนดพันธกิจว่า “ก่อตั้งสถาบันเพื่อการศึกษาด้านการพัฒนาและส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืน ครอบคลุมในเรื่องความสำคัญของผู้คน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์”

3.2 การจัดตั้งศูนย์ข่าวสารท่องเที่ยวชุมชน (Community Visitor Information Center)

3.3 การจัดตั้งศูนย์การจัดการธุรกิจชุมชน (Community Business Center)

3.4 การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวชุมชน (Village Community Tourism Committees)

3.5 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านที่พักและอาหารรวมถึงบ้านพักส่วนตัว (Private Home) โรงแรมขนาดเล็ก และเกสต์เฮาส์

3.6 กำหนดขีดความสามารถในการรองรับได้ระดับหมู่บ้าน ชุมชน

4. การก่อตั้งมูลนิธิชุมชนที่ยั่งยืนเพื่อการท่องเที่ยว (Sustainable Community Foundation Through Tourism : SCF)

มูลนิธิดังกล่าว มีการกำหนดพันธกิจ (Mission Statement) ร่วมกันถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการทำงานตลอดจนการพัฒนาสื่อการศึกษาเพื่อการท่องเที่ยวและ โปรแกรมการนำเที่ยว

5. การกำหนดโปรแกรมการขายที่น่าสนใจ

หลังจากที่ได้มีการจัดเตรียมตามขั้นตอนข้างต้นแล้ว การทำงานด้านการตลาดมีความสำคัญมาก สามารถนำเสนอโปรแกรมการตลาดในหลายรูปแบบ อาทิ

5.1 การก่อตั้งทีมงาน การท่องเที่ยวชุมชน

5.2 การผลิตสื่อการโฆษณา อาทิ วิดีโอ สไลด์

5.3 การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงธุรกิจท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน

5.4 การจัดทำ Annual Village Trade Show

มุมมองเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนในประเทศไทย

ในประเทศไทยพบว่าได้มีการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนแล้ว แต่ยังไม่กว้างขวางมาก เริ่มต้นน่าจะมาจากการดำเนินงานในมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินการเปิดงานด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน

กระบวนการทำงานการท่องเที่ยวชุมชนของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมประกอบด้วย

1. การเลือกพื้นที่
2. การเตรียมความพร้อมของชุมชน
3. การจัดหานักท่องเที่ยว
4. การเตรียมความพร้อมของนักท่องเที่ยวก่อนลงพื้นที่
5. การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
6. การสรุปและประเมินผลภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม

นอกจากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมแล้วยังมีความพยายามที่จะดำเนินการเรื่อง การท่องเที่ยวชุมชน โดยหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งจากการติดตามความเคลื่อนไหว พบว่าจะมุ่งเน้นจุดขาย เกี่ยวกับโฮมสเตย์ (Home Stay) คือ การพักค้างในชุมชน ส่วนกิจกรรมท่องเที่ยวก็จะปรับเปลี่ยน ตามสภาพพื้นที่ วัฒนธรรมชุมชน

ปัจจุบันกระแสเรื่องโฮมสเตย์ ได้แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว เหตุผลหนึ่งอาจเนื่องมาจากการเล็งผลในแง่การกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนโดยกระบวนการทำงานอาจไม่ครบวงจร ทั้งนี้หลักคิด และปรัชญาต้องมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนยังอยู่บนฐานเศรษฐกิจที่พึ่งพาตัวเอง แต่หากเริ่มที่โจทย์ว่าจะหารายได้เข้าสู่ชุมชน คำตอบก็อาจจะอยู่ที่การคาดหวังที่จำนวนคน จำนวนครั้งที่มากขึ้นของนักท่องเที่ยว ชุมชนจะคิดเรื่องการลงทุนเพื่อแสวงหารายได้ซึ่งอาจจะนำไปสู่ความคิดที่จะพึ่งพาปัจจัยภายนอก ซึ่งยากที่จะควบคุม

สิ่งสำคัญและเป็นด่านแรกที่ชุมชนจะต้องคิดเมื่อจะดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยว คือ การสร้างให้ชุมชนหรือท้องถิ่นเกิดความภูมิใจในตนเอง มีทรัพยากรที่สามารถพึ่งพาตนเองทางการผลิต และมีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้ทุกประการจะเป็นพื้นฐานที่ดีที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้ต้นทุนชุมชนที่มีอยู่

การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism or Village Tourism)

การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบทเป็นกิจกรรมหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ คุุผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน และรักษาคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ได้ประกอบด้วย

1. การสร้างบ้านเรือน

2. การประดิษฐ์ของใช้เพื่อการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือจับสัตว์ หาดอาหาร ทำไร้
เป็นต้น

3. การจัดทำเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องประดับ
4. อาหารพื้นบ้านและวัฒนธรรมการกิน
5. ยารักษาโรคที่ทำจากสมุนไพร การนวดแผนโบราณ
6. ภาษาพูด หรือ ภาษาถิ่น
7. การแต่งกายพื้นบ้าน และชุดแต่งกายงานต่าง ๆ
8. ดนตรีพื้นบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน
9. ความเชื่อและประเพณีพื้นบ้าน
10. การประกอบอาชีพหลักในหมู่บ้าน

การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบท นอกจากได้เห็นและเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน อันเป็น
ประสบการณ์ใหม่ของการเดินทางแล้ว นักท่องเที่ยวยังได้มีโอกาสรับประทานอาหารพื้นบ้าน
ที่ทำจำหน่ายหรือสั่งจองให้ทำอาหารในวันที่ไปเที่ยว ได้รู้รสชาติของอาหารพื้นบ้าน และที่พิเศษคือ
ได้ซื้อสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นของใช้ของฝากด้วย

กิจกรรมของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่สนใจไปเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้านต่าง ๆ นั้น มักนิยมทำกิจกรรมดังนี้

1. ดูผลงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านประดิษฐ์เพื่อจำหน่าย
2. เลือกซื้อสินค้าของที่ระลึก
3. เดินชมสภาพบ้านเรือนตามตรอก ซอย สังเกตชีวิตความเป็นอยู่และภูมิปัญญา
พื้นบ้าน ดูการประกอบอาชีพของชาวบ้าน อาชีพหลัก อาชีพรอง ของพ่อบ้านแม่บ้าน เป็นต้น
4. สร้างสัมพันธ์ไมตรี พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้
5. ถ่ายภาพตามความสนใจ
6. เลือกรับประทานอาหาร เครื่องดื่ม และอาหารพื้นบ้านที่ชาวบ้านทำจำหน่ายใน
หมู่บ้าน

การจัดการเพื่อบริการนักท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านนั้น ประชาคมในท้องถิ่นสามารถร่วมกันจัดการด้าน
การบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในหมู่บ้านคราวละนาน ๆ ได้ เช่น

1. จัดเส้นทางเดินชมในหมู่บ้าน เส้นทางนั้นเป็นทั้งเส้นทางเดินเป็นวงรอบและ
ใช้เป็นเส้นทางจักรยานท่องเที่ยว

2. ดูแลรักษาความสะอาดของหมู่บ้าน โดยคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม
3. กำหนดราคาสินค้าให้ชัดเจน ราคาเดียวกัน หากเป็นอาหารพื้นบ้านควรเข้าระบบการ
สร้างมาตรฐานอาหารและยา โดยแจ้งวันผลิต วันหมดอายุ หากเป็นของใช้ควรอธิบายวิธีใช้และการ
บำรุงรักษากำกับไว้ด้วย
4. สถานที่จำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ควรจัดสร้างห้องสุขาที่สะอาดไว้บริการด้วย
5. มีการจัดระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อรักษาเอกลักษณ์
ดั้งเดิม
6. อาจจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเพิ่มเติมในหมู่บ้านเพื่อการสร้างงานบริการเพิ่ม ซึ่งจะทำได้
รายได้เพิ่ม ทั้งนี้จะต้องมีการแจ้งราคาค่าบริการไว้อย่างชัดเจน เช่น การนำชมพื้นที่เกษตรกรรม
ที่เป็นอาชีพหลักของหมู่บ้าน การนั่งเรือชมหมู่บ้าน ทั้งเรือพายและเรือหางยาว การนั่งเกวียน
การนั่งรถอีแต่นชมหมู่บ้าน เป็นต้น

แหล่งท่องเที่ยวประเภทวิถีชีวิตชุมชน

ประเทศไทยมีความหลากหลายในวิถีของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นเสน่ห์ในการ
เยี่ยมชมเยือนท้องถิ่นต่าง ๆ การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตชนบทเกิดขึ้นมานานแล้ว จากการติดต่อค้าขาย
เยี่ยมชมเยือนญาติมิตรต่างถิ่น ทำให้พบเห็นวิถีชีวิตที่แปลกออกไป มีการบอกเล่าชักชวนให้ญาติมา
เยือนบ้าง เป็นต้น ทำให้ชุมชนหลายแห่งมีการจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น ซึ่งเป็นการให้บริการด้านการ
ท่องเที่ยวไปด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉัตรนภา พรหมมา และคณะ (2540) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินสถานภาพองค์ความรู้
จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการวิจัยได้ทราบว่า ชุมชนลับแลเป็นเมืองที่มีอายุยืนยาวตั้งแต่สุโขทัย โดย
อพยพมาจากโยนกเชียงแสนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านเชียงแสน อำเภอลับแลในปัจจุบัน นายอำเภอ
ปกครองเมืองลับแลคนแรกคือพระศรีพนมมาศ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอลับแลมีลักษณะเป็น
วัฒนธรรมล้านนา มีอยู่หลายด้านที่ยังคงอยู่ในปัจจุบัน เช่น การทอผ้าชิ้นดินจกหลายต่าง ๆ ปัจจุบันมี
ทั้งหมด 19 ลาย เช่น ลายเครือวรรณ ลายขอกลาย ลายนกคุ้ม ลายผัก ฯลฯ อาหารการกินพื้นบ้านที่มี
เอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ข้าวแค้น หมี่พัน ไข่เมียง ลอดช่องเค็ม ภูมิปัญญาด้านการเกษตร การใช้
ยาสมุนไพรรักษาโรค งานเทศกาล งานประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหลายนี้เอื้อต่อการพัฒนา เป็น
แหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

สุทธิทธิ์ ชูชาติ (2544) ได้ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวนิวเวิลด์ในเขตลุ่มแม่น้ำวาว จากการศึกษาพบว่า การจัดการท่องเที่ยวนิวเวิลด์เกิดผลกระทบต่อชาวบ้านทั้งทางบวกและทางลบ ผลกระทบทางบวก ได้แก่ การผลิตข้าวหรือพืชวัฒนธรรมเก่าที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมทำให้ชุมชนรับวัฒนธรรมใหม่อย่างเลือกสรรให้เหมาะสมไม่ขัดแย้งกับประเพณีและคุณค่าดั้งเดิม นี่คือ องค์ประกอบอย่างหนึ่งในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน

การเรียนรู้กระบวนการวิจัยของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านรู้จักตั้งคำถาม ตรวจสอบวิเคราะห์หาคำตอบร่วมกัน ทดลองปฏิบัติตามคำตอบ ติดตามประเมินผลตรวจสอบแล้วปฏิบัติใหม่ การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้สามารถนำไปใช้กับการแก้ปัญหาอื่น ๆ ในหมู่บ้านได้

การกระจายรายได้ ก็เป็นผลประโยชน์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ถึงแม้ไม่เท่าเทียมกันแต่กิจกรรมหลายอย่างซึ่งจัดขึ้นก็ตอบสนองต่อการกระจายรายได้

ผลกระทบทางลบ ได้แก่ การเห็นแก่เงินมากขึ้น รวมทั้งความขัดแย้งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนิวเวิลด์

ธนวัฒน์ ขวัญบุญ (2545) ได้ศึกษาศักยภาพของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : หมู่บ้านร่องกล้า อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก ได้กล่าวไว้ในข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยว่า หากต้องการให้มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรส่งเสริมให้มีการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะทางการจัดการหน่วยงานรัฐยังควรมีนโยบายในการจัดการพื้นที่อย่างชัดเจน อีกทั้งยังควรแจ้งให้ประชาชนท้องถิ่นทราบอย่างแน่นอน เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และเตรียมพร้อมในการแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดความขัดแย้งได้

พจนารต กริ่งไกร (2545) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวนิวเวิลด์และวัฒนธรรม : กรณีศึกษาดำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ดำบลโป่งงามได้มีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวนั้น มีทั้งกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป ทั้งเพศชายและหญิงที่หลากหลายอาชีพ หลายระดับการศึกษา หลายระดับรายได้ มาร่วมมือกันทำงานเพื่อให้เกิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีเป้าหมายสำคัญที่สุดของการจัดการท่องเที่ยว คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

พนิตดา สิงห์ครา (2544) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนห้วยฮี้ในการจัดการท่องเที่ยวนิวเวิลด์แบบโฮมสเตย์ จากการศึกษาพบว่า นโยบายของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนนี้มีไม่มากนัก แต่เป็นการกำหนดนโยบายโดยชุมชนเอง การดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนด้วย

ตนเองของสมาชิกในชุมชนนั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงภาวะพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี ความสามารถในการพึ่งตนเองได้นั้นเกิดขึ้นได้เพราะชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งเกิดมาจากคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจเพื่อชุมชนนั่นเอง นอกจากนี้ความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ต้องอาศัย เศรษฐกิจชุมชน ผลผลิตชุมชน และ โครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสร้างกลยุทธการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว

มธุรส ปรานไพรี (2543) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีชุมชนไทยทรงดำบ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลในการทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่

1. วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและมีผลต่อความเป็นชุมชน

2. การพึ่งตนเองของชุมชน โดยการอาศัยปัจจัยภายในชุมชนที่มีอาชีพและรายได้ โดยเห็นว่าการท่องเที่ยวคืออาชีพเสริมจึงไม่เกิดการพึ่งพาการท่องเที่ยว การมีผู้อาวุโส ผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ได้รับความเคารพนับถือจากชุมชนและเป็นผู้ที่มีความรู้ จึงทำให้ชุมชนต่างมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร จนถึงการรับผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกโครงการซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุน ทำให้เกิดการยอมรับต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

วรรณพร วณิชชานุกร (2544) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย ได้สรุปว่า การจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวตระหนักในความรับผิดชอบต่อชุมชนเป็นสิ่งจำเป็น เช่น ให้นักท่องเที่ยวปลูกต้นไม้ไว้เป็นที่ระลึกแล้วติดชื่อนักท่องเที่ยว ร่วมกันไม่ทิ้งขยะ บริจาคตั้งกองทุนการศึกษาให้เด็กในหมู่บ้านหรือแจกสมุด ปากกา หรือเสื้อกันหนาว สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ เป็นสิ่งจำเป็นมาก ด้วยเหตุผลว่าคนในท้องถิ่นจะรู้จักสภาพพื้นที่ดีและเข้าใจปัญหาได้ดีกว่าคนอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้มีแนวคิดหลากหลาย รวมทั้งสมควรให้มีคณะกรรมการประจำท้องถิ่นที่ประกอบด้วยผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้านร่วมด้วย

สร้อยศรี อาศาสรรพกิจ (2543) ได้ศึกษาโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาความพร้อมของผู้ประกอบการนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน ได้กล่าวถึง

1. องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน

(Sustainable Managed Tourism)

1.1 มีรายการนำเที่ยวที่สามารถนำเสนอขายแก่นักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ได้แก่ มีเอกสาร แผ่นพับ แผ่นปลิว และระบบสารสนเทศ ที่เป็นประโยชน์ต่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์

ทำการตลาด และเสนอขายได้ทันที

1.2 เป็นรายการนำเที่ยวที่เป็นจริง กล่าวคือ เสนอขายให้นักท่องเที่ยวในเนื้อหา
รายการอย่างไร ก็ต้องดำเนินการตามนั้นทุกประการ

1.3 มีการให้ข้อมูลล่วงหน้าแก่นักท่องเที่ยว

1.4 จัดให้มีมัคคุเทศก์ที่เพียงพอต่อการดูแลให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

1.5 ให้มัคคุเทศก์ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์แต่เพียงอย่างเดียว ไม่ต้องรับผิดชอบด้าน
อื่น ๆ เช่น ทำอาหาร

1.6 ใช้ผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในการลดมลพิษมาให้บริการนักท่องเที่ยว ไม่จำเป็นต้อง
ต้องหรูหราแต่ถูกสุขอนามัย

1.7 อาหาร น้ำดื่ม สะอาดถูกสุขอนามัย

1.8 พาหนะทุกชนิดมีสภาพดีและผู้ขับขี่พาหนะนั้น ๆ ขับขี่ด้วยความระมัดระวัง

1.9 ให้กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง โดยคำนึงถึงความสามารถในการ
จัดการร่วมกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

2. องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

2.1 มีแผนงาน โครงการที่แจ่มแจ้งรายละเอียดระบบการจัดการและรายการ
เส้นทางนำเที่ยว

2.2 สนับสนุนให้ชุมชนและองค์กรท้องถิ่น เป็นผู้ประกอบการในกิจกรรมที่ตน
สามารถดำเนินการได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ

2.3 ซื่ออาหารและผลิตภัณฑ์พื้นเมืองจากชาวบ้านในถิ่นที่ไปเยือนเพื่อนำมา
บริการนักท่องเที่ยว

2.4 สนับสนุนกิจกรรมสาธารณะ เพื่อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและกิจกรรม
เพื่อการศึกษาของเด็กและเยาวชน

2.5 สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น
ต่อไป

2.6 มีกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการท่องเที่ยว
สุนทร สุขไทย (2543) ได้ศึกษาเรื่องสภาพตลาดการท่องเที่ยวภายในจังหวัดอุดรดิตต์
ผลการวิจัยได้ทราบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชอบเที่ยวเรียงตามลำดับ ได้แก่ ธรรมชาติ
ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ธรรมชาติดัดแปลง ทรัพยากร
การท่องเที่ยวที่ทันสมัย และทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและหัตถกรรม

อรวรรณ พันธุ์เนตร (2541) ได้ศึกษา การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน : กรณีบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาได้กล่าวไว้ว่า

จากการศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวตามความคิดเห็นของประชาชนนั้นพบว่า ประชาชนมีบทบาทน้อยมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน เมื่อมีโครงการพัฒนาเกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์ให้ทราบเท่าที่ควรชาวบ้านจึงให้ความเห็นว่า เมื่อมีโครงการพัฒนาเข้ามาในหมู่บ้าน ควรมีการประชาสัมพันธ์และให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมกันพิจารณาถึงผลดี ผลเสีย และความเป็นไปได้ของโครงการที่ทำ เพื่อให้ชาวบ้านได้ทราบถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงและเพื่อให้โครงการได้บรรลุตามเป้าหมาย การพัฒนาควรมีการวางแผนที่ดีและควรพัฒนาคนไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาสถานที่

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน ต้องมีองค์ประกอบสำคัญที่เป็นหลักอยู่ 2 ประการ คือ ศักยภาพของชุมชนด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว และด้านการจัดการ โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการ อันจะทำให้คนในชุมชนได้รับประโยชน์ในหลายรูปแบบ เช่น การเรียนรู้ร่วมกัน ในการคิดวิเคราะห์ การพัฒนา ตลอดจนรายได้จากการท่องเที่ยว แม้จะไม่มากนักก็ตาม

งานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กำลังได้รับความนิยม และได้รับการส่งเสริมจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอย่างกว้างขวาง มีทั้งงานวิจัยที่ศึกษาจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างดีในการจัดการท่องเที่ยว เช่น กรณีชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี หรือ กรณีศึกษา : หมู่บ้านร่องกล้า อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น งานวิจัยบางส่วนมุ่งศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว มีงานวิจัยไม่มากนัก ศึกษาถึงความพยายามในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนโดยนำศักยภาพที่ชุมชนมีเป็นทุนทางสังคมอยู่ก่อนแล้ว และนำมาประสานกับกาจัดการท่องเที่ยวตามหลักวิชาการ เพื่อให้ชุมชนที่มีความพร้อมได้พัฒนาตนเอง เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างกันไปตามความแตกต่างของบริบทชุมชน ดังนั้นการศึกษาศักยภาพของชุมชน เพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับพื้นฐานทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ จึงเป็นเหตุจูงใจให้งานวิจัยนี้เกิดขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และมีลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยมีการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำวิจัย ทั้งการสร้างรูปแบบและการดำเนินงานทำวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ศึกษาประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม

1. ประชากรที่อาศัยอยู่ในบ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำบด จังหวัดอุดรธานี จำนวน 80 คน
2. คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านนาทะเลและตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นายอำเภอถ้ำบด ผู้อำนวยการศูนย์ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุดรธานี เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 3

กลุ่มตัวอย่าง

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนคุ้ม 1 – 8 กรรมการหมู่บ้าน และกรรมการ การท่องเที่ยว
2. ประชาชนในชุมชน ที่เป็นผู้รู้ในด้านต่าง ๆ สุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และประชาชนทั่วไป เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling)
3. นักศึกษาและอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ผู้สนใจและผู้มาศึกษาดูงาน เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย สุ่มแบบบังเอิญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวผู้วิจัย
2. แบบสำรวจชุมชน
3. แบบสัมภาษณ์

4. เทปบันทึกเสียง

5. กล้องถ่ายรูป

วิธีการเก็บข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ

1.1 การสำรวจ โดยใช้แบบสำรวจชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน รวมทั้งข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการเดินสำรวจภาคสนาม โดยใช้อุปกรณ์ กล้องถ่ายรูป แผนที่หมู่บ้าน การจดบันทึก โดยมีสมาชิกในชุมชนร่วมสำรวจด้วย

1.2 การสัมภาษณ์ เน้นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เป็นผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน โดยมีแนวประเด็นการสัมภาษณ์ (Interview Guide)

1.3 การสังเกต ใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิต รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

1.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สำหรับผู้ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในแนวคิดและรายละเอียดข้อมูลในประเด็นหลักที่ต้องการศึกษาและเพื่อตรวจสอบข้อมูล

1.5 การจัดเวทีประชาคม มีทั้งเวทีประชาคมของสมาชิกทั้งหมดในชุมชน ในโอกาสที่มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น เวทีประชาคม ผู้สนใจและมีความประสงค์ร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผนในการปฏิบัติงาน และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ การศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารตำรา รายงานการวิจัย บทความในวารสาร บทความจากการบรรยายของผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว รายงานและสถิติจากหน่วยงานราชการ โดยศึกษาเอกสารจากหน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักวิทยบริการสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สภาวิจัยแห่งชาติ เนื้อหาและประเด็นสำคัญที่ศึกษารวบรวมได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งปฐมภูมิ

ขั้นตอนดำเนินการ

ระยะที่ 1

1. ประชุมคณะผู้วิจัยและผู้นำชุมชน พร้อมคณะกรรมการชุมชน ร่วมกันวางแผนปฏิบัติการ
2. ร่วมกันศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านนาทะเล และศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยการสำรวจ ใช้แบบสอบถาม การสังเกต แบบไม่มีส่วนร่วมและแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์
3. จัดเวทีวิเคราะห์และตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลในลักษณะตรวจสอบ 3 เสา่ เกี่ยวกับสภาพทั่วไป ของชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ร่วมกันวิเคราะห์โดยใช้ SWOT โดยทีมวิจัย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชนและตัวแทนจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง
4. จัดเวทีสรุปข้อมูลจากการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนและร่วมกันหารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน โดยคณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชนและตัวแทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย นายอำเภอถลอง ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลชัยภูมิ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลชัยภูมิ ประชาสัมพันธ์จังหวัดอุดรดิษฐ์ หัวหน้าสำนักงานจังหวัดอุดรดิษฐ์ หัวหน้าสำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดอุดรดิษฐ์ และเลขาธิการวัฒนธรรมจังหวัดอุดรดิษฐ์
5. สร้างรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีการดำเนินงานร่วมกัน 4 ฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน คนในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และผู้ทำการวิจัย เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ติความข้อมูล วางแผนกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล โดยใช้เส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวในการกำหนดรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบประกอบด้วยรายการนำเที่ยว การบริการและการกำหนดราคา
6. จัดประชาคมชุมชนเพื่อร่วมกันพิจารณารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ที่ได้รับการตรวจสอบความสมบูรณ์ของรูปแบบโดยคณะกรรมการชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก เพื่อเป็นที่ยอมรับของประชาคม
7. จัดเวทีสรุปผลรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่เหมาะสม

ระยะที่ 2

1. ประชุมคณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชน และคณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล ร่วมกันวางแผนปฏิบัติการ
2. พัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน และพัฒนาศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว
3. ฝึกอบรมความรู้ด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวให้กับคนในชุมชน

4. จัดการท่องเที่ยวชุมชนนทะเล โดยกลุ่มนักศึกษาและอาจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ อุดรดิตต์ ผู้สนใจและผู้มาศึกษาดูงาน เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย
5. จัดเวทีติดตามประเมินการทดสอบรูปแบบการท่องเที่ยว จากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมจากนักท่องเที่ยว โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต
6. จัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันของคณะผู้ปฏิบัติงาน
7. จัดเวทีสรุปผลการวิจัย และตรวจสอบผลการวิจัย
8. จัดทำรายงานการวิจัยเพื่อเผยแพร่

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและแหล่งทุติยภูมิ จัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่
2. ศึกษามูลข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลร่วมกับคนในชุมชน
3. นำผลการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล มาวิเคราะห์หารูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนและกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ร่วมกับชาวบ้านและตัวแทนจากหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดเวทีประชาคม
4. ทดลองรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายแล้วนำมาปรับรูปแบบให้เกิดความเหมาะสมต่อชุมชน ตามแนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาศักยภาพชุมชนบ้านนาทะเล ทั้งจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีสังเกต สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และการจัดเวทีชาวบ้าน รายงานการวิจัยครั้งนี้จึงนำเสนอผลการศึกษาแบ่งเป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนนาทะเล

ตอนที่ 2 ข้อมูลศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนได้

ตอนที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

ตอนที่ 4 รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่บ้านนาทะเล โดยความร่วมมือชุมชนบ้านนาทะเล

ตอนที่ 5 การท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนนาทะเล

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

จากการสนทนากับผู้อาวุโสหลายคนในชุมชน ซึ่งกล่าวว่าได้รับฟังมาจากพ่อแม่หรือคนรุ่นก่อนที่บอกว่าคนกลุ่มที่มาตั้งหมู่บ้าน อพยพมาจากบ้านวิไลโยนก นครนาคพันธ์สิงหน ตำบลชัยบุรี อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ โดยคำบอกเล่าจากวิญญาณ “เจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมือง” นนทภัทรชาคำ เล่าถึงประวัติเจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมืองว่า “เจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมือง เป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่ชาวลับแลนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยคุ้มครองชาวลับแล และสามารถบันดาลในสิ่งที่ปรารถนา ให้ได้โดยการไปบนบาน และเมื่อได้รับในสิ่งที่ปรารถนาก็จะได้นำเครื่องเซ่นสังเวยไปถวายตามคำสัญญา เครื่องเซ่นที่นิยม คือ หัวหมู พร้อมอาหารคาวหวานและเหล้าป่า

เจ้าปู่พญาแก้ว เป็นวิญญาณกษัตริย์องค์ที่ 13 ของเมืองศรีสะเกษ เป็นผู้บอกกล่าวให้ผู้มา 2 คน คือ หนานคำลือ และหนานคำแสน นำชาวศรีสะเกษส่วนหนึ่งประมาณ 20 ครอบครัว อพยพหนีภัยสงคราม และโรคระบาดมาจากเมืองศรีสะเกษ โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะ ลงมาทางใต้มาซึ่งดินแดนที่โอบล้อมด้วยภูเขา อุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำ และพืชพันธุ์ธัญญาหาร และนั่นก็คือบ้านเชียงแสน ตำบลแม่พูล อำเภอลับแล ซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรกของชาวลับแล

ชาวลับแลให้ความเคารพเจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมืองมาก โดยสร้างศาลเพื่อเป็นที่สิงสถิตย์แก่ดวงวิญญาณเจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมืองไว้ทุกหมู่บ้านในอำเภอลับแล และทุกปีจะต้องทำพิธีร่น้ำคำหัวเจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมือง ในช่วงหลังวันสงกรานต์ประมาณ 3-10 วัน”

ในบ้านนาทะเลก็เช่นเดียวกัน ศาลเจ้าปู่พญาแก้ววงษ์เมืองตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้านใกล้กับประปาประจำหมู่บ้านและเป็นที่เคารพสักการะของผู้คนในหมู่บ้าน มีการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เฉลิมฉลอง ถ้าใครจะทำกิจกรรมใด ๆ จะต้องไปบอกกล่าวทุกครั้ง

แต่เดิมหมู่บ้านนาทะเลได้ชื่อว่า “หมู่บ้านต้นตอง” เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านมีต้นกระท้อนเป็นจำนวนมาก (ภาษาลับแล ต้นกระท้อน เรียกว่า ต้นมะตอง) แต่ในปัจจุบันถูกโค่นลงใช้เป็นที่เพาะปลูก ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาจากทางราชการ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น หมู่บ้านนาทะเล เพราะสภาพท้องทุ่งของหมู่บ้านมีห้วยและหนองน้ำคล้ายทะเล โดยเฉพาะท้องทุ่งด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน หมู่บ้านนาทะเลเริ่มก่อตั้งราวพุทธศักราช 1500

2. ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2.1 ที่ตั้ง

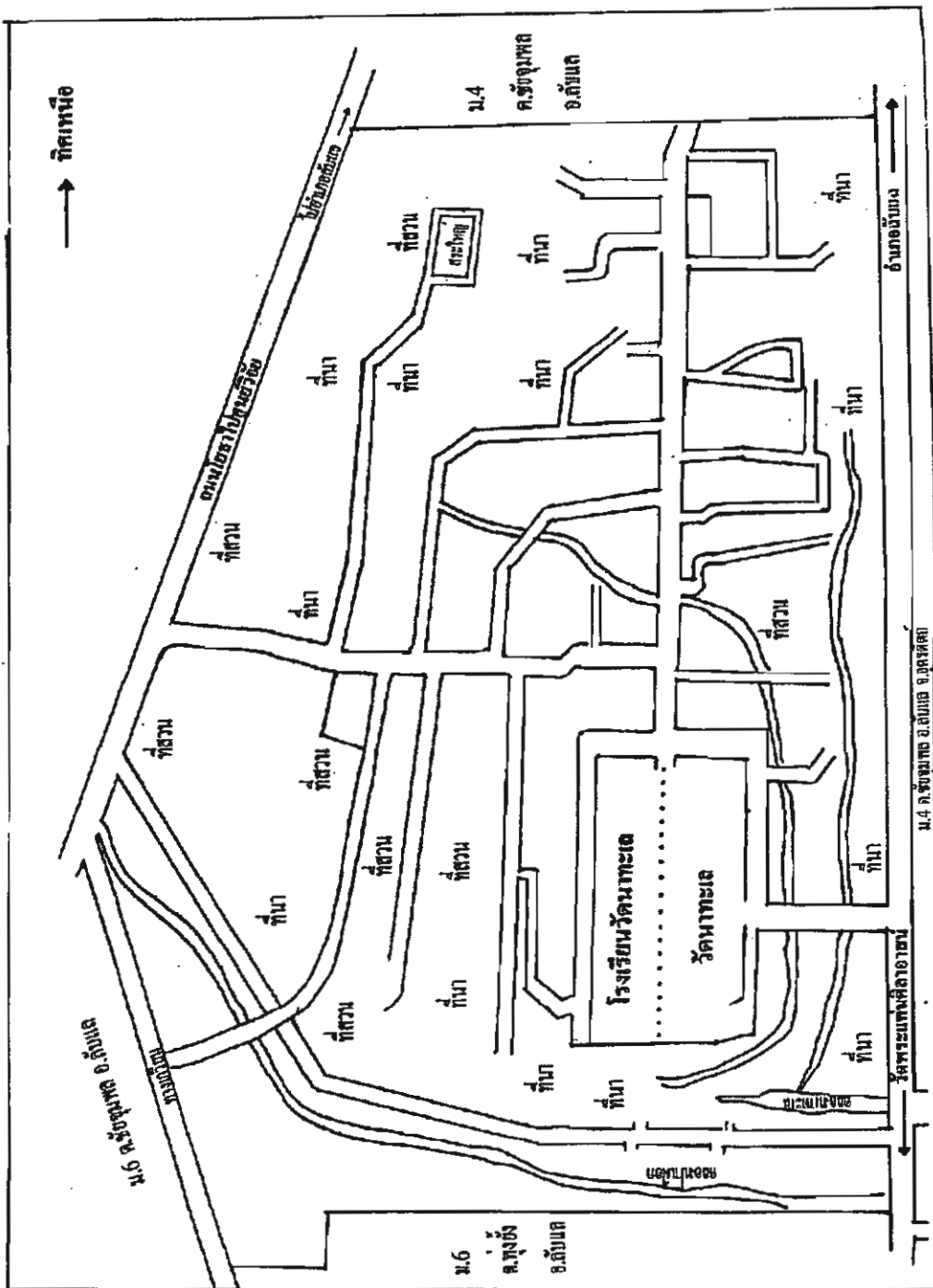
บ้านนาทะเล หมู่ที่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดอุตรดิตถ์ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 10 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1401 หรือประมาณ 12 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 102 การเดินทางไปยังบ้านนาทะเลสามารถใช้บริการรถแท็กซี่รับจ้าง แต่ส่วนใหญ่ผู้คนในชุมชนนิยมใช้พาหนะส่วนตัว ได้แก่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ บ้านนาทะเลมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนภายนอกสะดวกและปลอดภัย สามารถเดินทางไปยังสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในอำเภอลับแล เช่น ที่ว่าการอำเภอลับแล วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดม่อนธาตุ น้ำตกแม่พูล เป็นต้น ถนนสายหลักในหมู่บ้านแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1401 เป็นถนนราดยาง ยาวประมาณ 1,500 เมตร และมีถนนลูกรังยาวประมาณ 1,500 เมตร ติดต่อกันทั่วถึงทั้งหมู่บ้านทุกสายใช้ได้ตลอดปี

2.2 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	จดหมู่ที่ 4 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศใต้	จดหมู่ที่ 1 ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก	จดถนนสายพระแท่นศิลาอาสน์
ทิศตะวันตก	จดป่าชุมชน หมู่ที่ 4 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพที่ 3 แผนที่บ้านนาทะเล

2.3 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพทั่วไปของบ้านนาทะเล เป็นที่ราบน้ำท่วมถึงสลับกับที่ดอน มีลำห้วยไหลผ่าน 3 สาย ได้แก่ ด้านทิศตะวันออก ด้านทิศใต้ และไหลผ่านกลางหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันยังใช้ประโยชน์จากลำห้วยได้ดี แม้ในช่วงฤดูแล้งน้ำในลำห้วยบางสายจะเหือดแห้ง ป่าไม้ในชุมชนมีเหลือเพียงเล็กน้อยประมาณ 17 ไร่ เนื่องจากพื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่จะถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของราษฎร

2.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน มีฤดูกาลหลัก 2 ฤดู คือฤดูฝนและฤดูแล้ง อุณหภูมิค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในช่วงเดือนเมษายน ฝนตกเนื่องจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และตกชุกมากในราวเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

เดิมประชากรที่อาศัยอยู่ในบ้านนาทะเลประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนาและการทำไร่ ในช่วงหมดฤดูทำนา เช่น ไร่พริก ไร่ฮ้อย ไร่ข้าวโพด ไร่ถั่วลิสง และมีการประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงวัว แต่ในปัจจุบันการทำไร่ฮ้อยและการเลี้ยงวัว เลิกไปเนื่องจากขาดแรงงานและเกิดโรคระบาดในวัว

ในปัจจุบันบ้านนาทะเลมีพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 1,346 ไร่ ส่วนใหญ่เป็น ที่นา อาชีพหลักของประชาชนในหมู่บ้าน ได้แก่ การทำนา ประมาณ 226 ครอบครัว ผลผลิตประมาณ 518 เกวียนต่อปี ส่วนใหญ่จำหน่ายไปและเหลือเก็บไว้บริโภคอย่างเพียงพอ การทำนาจะทำเฉพาะนาปีเท่านั้น เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจะพลิกดิน ขร่รงเพื่อปลูกหอมแดง ซึ่งปัจจุบันเป็นพืชที่ทำรายได้หลักมาสู่ชุมชน การปลูกหอมแดง ซึ่งมีทั้งการปลูกตลอดปีและปลูกสลับกับการทำนา ประมาณ 250 ครอบครัว การเลี้ยงสัตว์มีทั้งการเลี้ยงควาย เป็ดและไก่ การทอผ้า การจักสาน การทำข้าวแคบ ข้าวพัน ข้าวพันฝัก การทำขนมไทย การเย็บผ้า และรับจ้างทั่วไป

ชาวบ้านนาทะเล เป็นชุมชนที่มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพไม่ปล่อยเวลาให้ว่างเปล่า ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี โดยหมุนเวียนกันระหว่างข้าวกับหอมแดง นอกจากนั้นผู้หญิงที่มีความสามารถในการทอผ้ายังทอผ้าพื้นเมืองลับแลในเวลาช่วงกลางคืนอีกด้วย ซึ่งแต่เดิมมีจุดประสงค์เพื่อทอไว้ใช้ในครอบครัว แต่ปัจจุบันมีบางคนทอผ้าเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง จากคำบอกเล่าของนางมานัด คำคุ้ม “การทอคืนจกลับแล ถ้าวางจากงานประจำแล้วทอตอนกลางคืน กว่าจะเสร็จผืนหนึ่งบางคนนานเป็นเดือน ถ้าคนที่ทอแต่ผ้าอย่างเดียว และมีฝีมือจะทอได้ประมาณ 3 ผืนต่อเดือน ค่าแรงตกผืนละ 1,200 บาท” บางคนไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ก็สามารถประกอบอาชีพรับจ้างในช่วงฤดูทำการเกษตรรายได้จะประมาณ

100 บาทต่อวัน หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตก็มีการจ้างงานต่อเนื่อง เช่น การตัดแต่งหอม รายได้ กิโลกรัมละ 2 บาท ซึ่งบางคนมีรายได้ถึง 200–300 บาทต่อวัน ในช่วงที่มีการกู้หอมต้องใช้แรงงานจำนวนมาก เพราะจะมีการกู้หอมพร้อม ๆ กัน ต้องจ้างแรงงานจากภายนอกชุมชนมาเพิ่มเติมด้วย

4. สาธารณูปโภค

เริ่มมีกระแสไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชนตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นมา ปัจจุบันทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ และมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวกอย่างทั่วถึง เนื่องจากเป็นชุมชนที่สามารถติดต่อกับภายนอกได้สะดวกและคนในชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่สามารถซื้อหาเครื่องใช้ไฟฟ้าได้

การใช้น้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน มีแหล่งน้ำสำคัญ 3 แหล่ง ได้แก่

1. ประปาหมู่บ้าน เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2536 ในปัจจุบัน มีระบบประปาหมู่บ้าน ทั้งหมด 3 แห่ง โดยตั้งอยู่ที่หน้าวัดนาทะเล 1 แห่ง ในโรงเรียนวัดนาทะเล 1 แห่ง และใกล้กับศาลเจ้าปู่พญาแก้วอีก 1 แห่ง เป็นการประปาชนบทขนาดเล็ก ที่ยังไม่ได้รับรองมาตรฐานคุณภาพน้ำ กระบวนการผลิตน้ำมีเพียงการสูบน้ำบาดาลขึ้นมากรองเท่านั้น ไม่มีการใส่น้ำยาฆ่าเชื้อโรคหรืออื่นใดเลย มีผลให้ผู้ใช้น้ำในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งไม่แน่ใจในคุณภาพน้ำ และนำมาใช้เพื่อการอุปโภคเท่านั้น น้ำที่ใช้เพื่อการบริโภคจะซื้อน้ำดื่มบรรจุขวดจากแหล่งผลิตน้ำดื่มภายนอกชุมชน

2. บ่อน้ำบาดาลและบ่อน้ำตื้น มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน และสามารถใช้ได้ตลอดปี โดยมีบ่อน้ำบาดาล 13 บ่อ และมีบ่อน้ำตื้น 76 บ่อ บ่อน้ำทั้งหมดมีทั้งบ่อน้ำกลางของหมู่บ้าน และบ่อน้ำส่วนบุคคล เนื่องจากโดยรอบชุมชนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ที่ยังมีการใช้สารเคมีในการผลิต ทำให้คนในชุมชนบางส่วนเกรงว่าจะมีการปนเปื้อนของสารเคมีจากไร่นาลงสู่แหล่งน้ำเหล่านี้ ประกอบกับความสะดวกจากการใช้น้ำประปา ทำให้การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำลดลง แม้ว่าจะ เป็นบ่อน้ำที่มีน้ำตลอดปี

3. แหล่งน้ำธรรมชาติผิวดิน ได้แก่ สระน้ำ 1 แห่ง ลำคลอง 1 แห่ง และลำห้วย 1 แห่ง สระน้ำใหญ่ในหมู่บ้าน มีน้ำตลอดปี เป็นแหล่งน้ำของชุมชน ที่เกษตรกร สามารถนำน้ำไปใช้ในพื้นที่เกษตรได้ โดยการสูบน้ำท่อหรือสายยางต่อไปยังพื้นที่ของตน โดยไม่มีข้อบังคับหรือกติกาแต่อย่างใด การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ มีลักษณะเป็นการแบ่งปันกันด้วยความเอื้ออาทรและเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน

การติดต่อสื่อสารภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

การแจ้งข่าวสารแก่คนในชุมชนเพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหว ตลอดจนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ มีระบบหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน จากบ้านผู้ใหญ่บ้านไปยังจุดต่าง ๆ ทั้งชุมชนโดยปกติ ผู้ใหญ่บ้านจะแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวของชุมชน ข่าวสารจากการ

ไปปฏิบัติงานนอกชุมชน โดยมีการกระจายข่าวทุกวัน เวลาประมาณ 05.30 น. และอาจมีประกาศเพิ่มเติมได้ ตลอดเวลารวมทั้งถ้ามีกรณีฉุกเฉิน เช่น เกิดเพลิงไหม้ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีการติดต่อกันทางโทรศัพท์ที่มีอยู่อย่างทั่วถึง ทั้งโทรศัพท์บ้าน โทรศัพท์เคลื่อนที่ และโทรศัพท์สาธารณะแบบหยอดเหรียญที่มีอยู่ 1 แห่ง และได้รับอนุมัติเพิ่มเติมอีก 1 แห่ง เป็นโทรศัพท์ใช้บัตร ซึ่งจะติดตั้งบริเวณตลาดของหมู่บ้านใกล้กับคุ้ม 1 ในเร็ว ๆ นี้

5. สภาพสังคม

บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุดรธานี มีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่ 314 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 1,056 คน ชาย 509 คน หญิง 547 คน แยกตามอายุได้ดังนี้

อายุ	1 วัน - 3 ปีเต็ม	จำนวน	15 คน
	3 ปี 1 วัน - 6 ปีเต็ม	จำนวน	30 คน
	6 ปี 1 วัน - 12 ปีเต็ม	จำนวน	56 คน
	12 ปี 1 วัน - 14 ปีเต็ม	จำนวน	37 คน
	14 ปี 1 วัน - 18 ปีเต็ม	จำนวน	34 คน
	18 ปี 1 วัน - 50 ปีเต็ม	จำนวน	568 คน
	50 ปี 1 วัน - 60 ปีเต็ม	จำนวน	146 คน
	60 ปี 1 วันขึ้นไป	จำนวน	170 คน

ที่มา : ข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุดรธานี

ในชุมชนนาทะเล มีโรงเรียน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดนาทะเล เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตั้งเมื่อ พ.ศ.2467 ปัจจุบันมีครู 7 คน ทุกคนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี มีการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ระดับชั้นละ 1 ห้องเรียน มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 55 คน ในขณะที่มีเด็กในชุมชนไปศึกษานอกหมู่บ้าน 100 คน ในระดับประถมศึกษา 33 คน ระดับมัธยมศึกษา 39 คน สูงกว่าระดับมัธยมศึกษา 28 คน และมีศูนย์เลี้ยงเด็ก มีเด็กจำนวน 21 คน จะเห็นว่าเด็กที่อยู่ในวัยเรียนทุกคนในชุมชน กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนระดับต่าง ๆ เนื่องจากผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษา และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่สามารถสนับสนุนลูกหลานของตนได้

ประชากรในชุมชนนาทะเลโดยรวม มีฐานะทางเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองได้อย่างพอเพียง โดยยึดอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก และมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองคิดเป็นร้อยละ 54.14 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของการเกื้อกูลพึ่งพากันแบบสังคมนิยมในชนบทโดยทั่วไป กอปรกับสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติ ทำให้การทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมทางด้านศาสนา กิจกรรมด้านการประกอบอาชีพ กิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน สำเร็จลุล่วงไปได้ดีอย่างน่าพึงพอใจ จากการศึกษาพบว่าในชุมชนนาทะเล มีสมาชิกของชุมชนที่ใช้นามสกุล “อินมา” จำนวนมาก จนมีคำกล่าวของคนในชุมชนว่า “สกุลอินมา” ครอบงำนาทะเล แต่มีใช้การใช้สิทธิพลครอบงำชุมชน แต่เป็นสกุลเก่าแก่ของชุมชน และพบว่าสกุลอื่น ๆ มีความเกี่ยวข้องกันอันเกิดจากการสมรสกับคนใน “สกุลอินมา” ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงกันในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

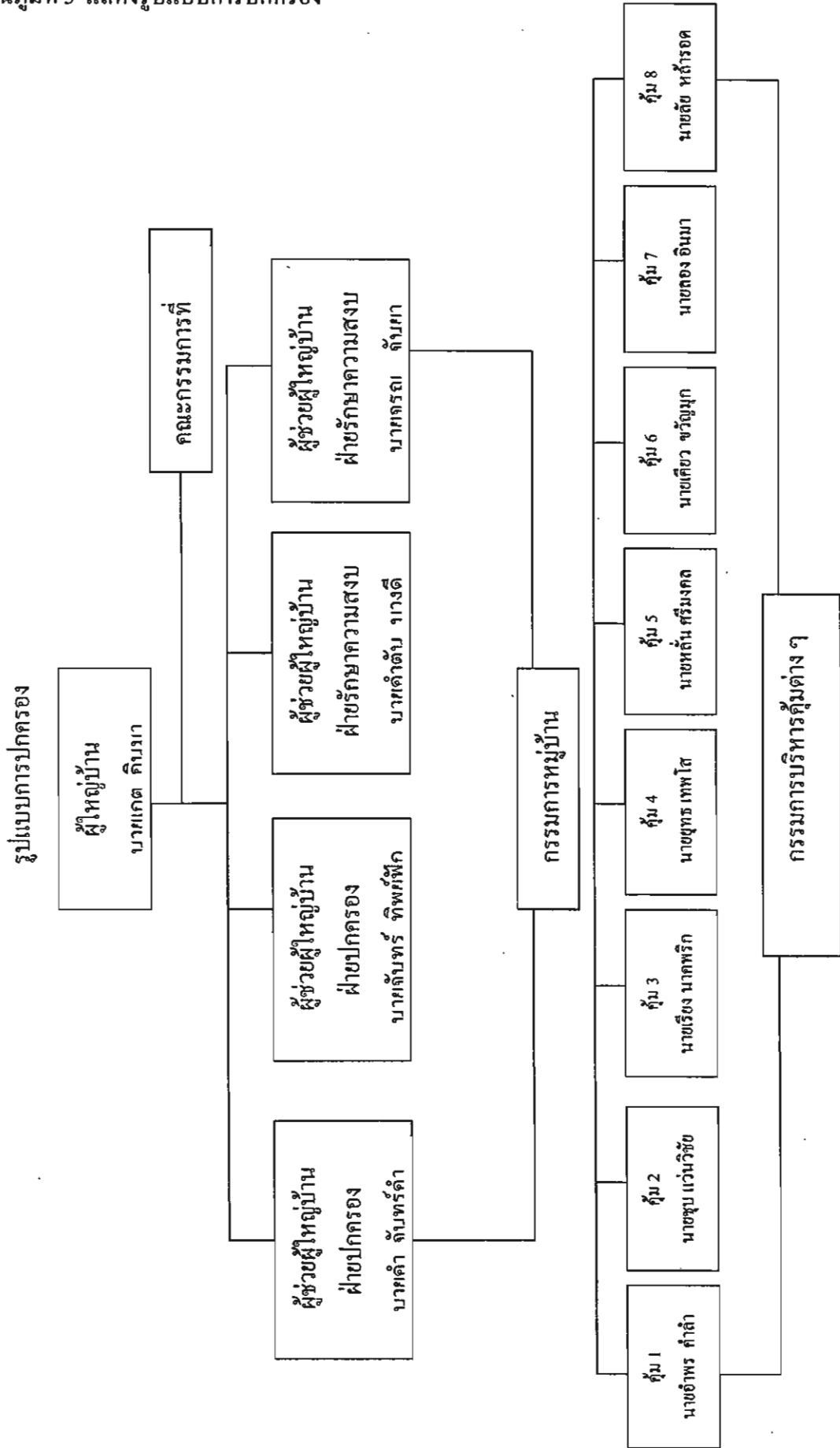
จากการสัมภาษณ์ประชากรในชุมชน จำนวนประมาณ 80 ราย รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากหัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้ดูแลความสงบสุขในชุมชน ทุกฝ่ายจะให้ข้อมูลสอดคล้องตรงกัน ถึงความร่มเย็นสงบสุขในชุมชน เช่น ไม่เคยมีการขโมยทรัพย์สิน ไม่มีการจี้ปล้น ไม่เคยมีการทำร้ายร่างกายหรือการฆาตกรรมเกิดขึ้นในหมู่บ้านเลย นอกจากนั้นหมู่บ้านนาทะเลยังเป็นหมู่บ้านปลอดภัยตามนโยบายของรัฐบาลอีกด้วย

6. การปกครอง

บ้านนาทะเล เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่มีศักยภาพสูง ได้แก่ นายเกตุ อินมา ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้น มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถประสานงานกับสมาชิกในชุมชนและหน่วยงานภายนอกชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลงานด้านการพัฒนามีมากมาย ทั้งหมดเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนนาทะเล และได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ประจำปี 2545 ของจังหวัดอุตรดิตถ์ มีหลักในการปกครองท้องถิ่น โดยประสานความร่วมมือในชุมชน จัดแบ่งการปกครองในชุมชนเป็นคุ้ม รวม 8 คุ้ม แต่ละคุ้มจะมีคณะกรรมการบริหารคุ้ม โดยมีภารกิจหลักในพื้นที่ของแต่ละคุ้ม และผู้นำคุ้มเป็นกรรมการบริหารหมู่บ้าน คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านจะร่วมประชุมกันเป็นประจำทุกวันที่ 6 ของเดือน โดยใช้บ้านพักของคณะกรรมการเป็นสถานที่ประชุม หมุนเวียนกันไปแต่ละเดือน ผู้ใหญ่เกตุ อินมา ให้เหตุผลถึงการประชุมแบบสัจจว่า “ทุกคนจะได้ให้ความร่วมมือ และถือว่าได้รับเกียรติ ได้รับการยอมรับจากสมาชิก แต่ถ้าเดือนใดมีเรื่องที่ต้องแจ้งให้คนในหมู่บ้านรู้ทั่วกันจะจัดประชุมที่วัดแทน”

จากแผนภูมิรูปแบบการปกครอง จะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 4 ตำแหน่ง เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ 2 ตำแหน่ง ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำชุมชนให้ความสำคัญเกี่ยวกับความปลอดภัยภายในชุมชนเป็นประการสำคัญ นอกเหนือจากการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข

และอื่น ๆ ดังนั้นการปฏิบัติงานของผู้วิจัยในชุมชนนาทะเล ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทั้งเวลา กลางวันและกลางคืน จึงไม่เป็นกั่วงวลด้านความปลอดภัยและรับทราบถึงความมีไมตรีจากคนในชุมชน

7. องค์กรชุมชน

สมาชิกชุมชนบ้านนาทะเล มีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ เพื่อพัฒนาบุคลากรในชุมชน เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ล้วนมีบทบาทที่ช่วย ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งขององค์กร ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่มต่าง ๆ ใน ชุมชน มีดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงองค์กรชุมชนบ้านนาทะเล

ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมหลัก	ประธานกลุ่ม	สมาชิก
1. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เพื่อการผลิต	ส่งเสริมการเก็บออมและเป็น แหล่งเงินทุนแก่สมาชิก	นางวอน ยาคำ	195 คน
2. กลุ่มส่งเสริมอาชีพทอผ้า	ผลิตผ้าทอและขึ้นดินจกเพื่อ ส่งเสริมรายได้แก่สมาชิก	นางวอน ยาคำ	40 คน
3. กลุ่มพัฒนาปรับปรุง คุณภาพหอมแดง	ปรับปรุงคุณภาพหอมแดง	นายคำ จันคำ	33 คน
4. กลุ่มพัฒนาการเกษตร หลัง ปลูกหอมแดง	ปลูกพืชล้มลุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว หอมแดง	นายสมบุรณ์ กุลศิริ	7 คน
5. กองทุนพัฒนาสตรี	ส่งเสริมสตรีขายสินค้ารายย่อย	นางมาย พลแดง	10 คน
6. กองทุนสงเคราะห์ราษฎร ประจำหมู่บ้าน	สงเคราะห์ผู้ยากไร้โดยให้ กู้เงินแบบปลอดดอกเบี้ย	นายเกตุ อินมา	314 ครัวเรือน
7. กองทุนประปาประจำ หมู่บ้าน	จัดบริการน้ำประปา	นายเรียง นาคพริก	306 ครัวเรือน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมหลัก	ประธานกลุ่ม	สมาชิก
8. กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน	พัฒนาหมู่บ้าน	นายเกตุ อินมา	314 ครัวเรือน
9. ศูนย์พัฒนาอาชีพแบบวิถีชีวิตไทย	การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้าน การทอผ้าแก่ชาวบ้านของ ชุมชน	ผู้อำนวยการ โรงเรียน บ้านนาทะเล	60 คน

ตอนที่ 2 ข้อมูลศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

จากการรวบรวมข้อมูลศักยภาพด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนนาทะเล พบว่า ล้วนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวิถีชีวิต ที่สามารถนำไปจัดการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและยังคงรักษาภูมิปัญญาพื้นบ้านตลอดจนวิถีชีวิต แบบดั้งเดิมของชุมชนไว้ด้วยความภาคภูมิใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย เพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน (ทรงจิต พูลลาภ : 2544) ที่สรุปว่า อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม (ผ้า ผ้าไหม เครื่องใช้ จักสาน ฯลฯ) ที่โดดเด่นอยู่ในระดับสูง

ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนนาทะเล ที่น่าสนใจและมีคุณค่าสามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านและวัฒนธรรมการกิน
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานหัตถกรรม
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานประเพณีท้องถิ่น
4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหลัก
5. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้าง
6. วิถีชีวิตชนบท

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านและวัฒนธรรมการกิน

เนื่องจากชุมชนนาทะเลเป็นชุมชนที่อพยพมาจากจังหวัดเชียงราย การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน จึงมีความคล้ายคลึงกับผู้คนในภาคเหนือที่มีวัฒนธรรมแบบล้านนา ทั้งด้านภาษา

รูปแบบบ้านเรือน ความเชื่อ รวมทั้งวัฒนธรรมการกิน ที่นิยมบริโภคข้าวเหนียว แต่อาหารพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของลัวะ ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วไป ได้แก่ ข้าวแคบ ข้าวปุ้น (ข้าวพัน) หมี่พัน ข้าวพันผัก ลอดช่องเค็ม ผู้ที่มีภูมิปัญญาเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ว่าสามารถรักษาเอกลักษณ์ของอาหารพื้นบ้านประเภทนี้ได้ดี ก็เป็นบุคคลในชุมชนนาทะเลที่พร้อมจะนำเสนออาหารพื้นบ้านประเภทนี้แก่ผู้มาเยือน รวมทั้งพร้อมที่จะแนะนำวิธีการปรุง ตลอดจนสาธิต และให้ผู้มาเยือนทำกิจกรรมร่วมกัน

1. 1 ข้าวแคบ (ข้าวเกรียบ) ข้าวปุ้น (ข้าวพัน) ข้าวพันผัก

ข้าวแคบ (ข้าวเกรียบ) มีลักษณะเป็นแผ่นสีขาว บางใส มีรสเค็มน้อย ๆ นอกจากนี้มีข้าวปุ้น (ข้าวพัน) และปัจจุบันได้ประยุกต์เป็นข้าวพันผัก

อุปกรณ์ในการทำ

1. เตาเฉพาะสำหรับทำข้าวเกรียบ หรือ เตาขนาดใหญ่
2. กะทะใบใหญ่พอประมาณ
3. หม้อคั้นลักษณะครึ่งใบ ส่วนกันไม่มี ส่วนปากมีผ้าขาวขึงให้ตึง เจาะรูสำหรับให้น้ำภายในออกได้ เจาะรูบริเวณข้างริมปากหม้อ กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร เรียกว่า หม้อป่อง
4. ไม้ไผ่เหลาให้เป็นแผ่นบางพอประมาณ สามารถค้ำให้โค้งได้ ปลายแหลม แต่ไม่คม กว้างประมาณ 0.5 นิ้ว ยาวประมาณ 15 นิ้ว สำหรับใช้ทำข้าวปุ้น (ข้าวพัน) เรียกว่า ไม้หลา
5. ไม้ท่อนกลม ๆ (หรือ ไม้ไผ่) ขนาดพอเหมาะมือ พันด้วยพลาสติก สำหรับใช้พันข้าวแคบ

6. คานาไม้เป็นค้ำ (แบบที่ใช้มุงหลังคา) สำหรับค้ำข้าวแคบ
7. ดอกทำจากไม้ไผ่สำหรับมัดข้าวแคบ หลังจากแกะออกจากคานา
8. โองสำหรับใส่แป้ง (สามารถใส่ข้าวได้ประมาณ 1 ถัง)
9. กระบุงหรือกระบวย สำหรับใส่ข้าว
10. ผ้าขาวบาง 1 ผืน
11. ฝาครอบหม้อคั้น
12. ทัพพีสำหรับตักแป้ง
13. ฟืนใส่ไฟ

เครื่องปรุง

ข้าวสารจ้าว 1 ถัง (ทำข้าวแคบได้ประมาณ 1,300 แผ่น)

งาคำ 1 กิโลกรัม

เกลือป่นถูกละบาท 10 ถู

นางสำเนียง ขุนอินทร์ ปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำข้าวแคบ ข้าวพันผัก เล่าว่า

“การเตรียมแป้ง นำข้าวสารข้าวแช่น้ำในโอ่งประมาณ 2 – 3 ชั่วโมง นำออกจากโอ่งใส่ ทรายหรือกระบุง ปล่อยให้แห้งไหลออกจนหมด ใช้ใบตองปิดข้าวไว้ ราดน้ำข้าวในกระบายวันละ 2 ครั้ง เช้าเย็นเป็นเวลา 3 วัน เมื่อครบกำหนดข้าวจะยุ่ยนุ่ม นำข้าวมาขยี้ผสมกับน้ำจนละเอียด ใช้ผ้าขาวบางกรองจนนุ่มไม่มีกากของข้าวที่เป็นเม็ดเหลืออยู่ นำน้ำแป้งมาพักในโอ่งประมาณ 1 คืน ถ้าแป้งเตรียมได้ที่จริง ๆ การทำข้าวแคบ ข้าวพันแล้วจะเหนียวเอง กินอร่อย แต่บางคนใช้วิธีเติม แป้งมันลงไป”

การทำให้เป็นแผ่นข้าวแคบ หรือข้าวปุ้น

ตั้งกระทะใส่น้ำวางหม้อดินครึ่งใบที่เป็นอุปกรณ์ทำแป้งให้เป็นแผ่นลงในกระทะเติมน้ำลงไป ในกระทะให้เหลือริมขอบปากกระทะไว้ประมาณ 2 นิ้ว ตั้งไฟรอน้ำเดือด สังเกตไอน้ำพุ่งผ่าน รูผ้าที่เจาะไว้ เมื่อเปิดฝาดรอบใหม่ ๆ ไอน้ำจะดันผ้าที่คาดไว้ให้สูงขึ้น

นำน้ำแป้งที่เตรียมไว้ผสมน้ำกะดูความพอดีไม่ให้ข้นหรือเหลวเกินไป การดูความข้นหรือเหลวของแป้ง ดูได้จากการละเลงแป้งลงบนผ้าที่เตรียมไว้ หากสุกแล้วเหลวเกินไปจะไม่เป็นแผ่น ไม่นุ่มรับประทานไม่อร่อย ให้เติมน้ำลงไปกะความพอดี ไม่แตกหรือเหลวจนเกินไป ให้แป้งสุกนุ่มพอดี เดิมเกลือจะเค็มเพียงเล็กน้อยตามชอบ หรือดูความเหมาะสมในการที่จะนำไปรับประทาน เช่น ข้าวแคบหนาหรือข้าวแคบพันข้าวเหนียวจะทำให้มีรสเค็มกว่าข้าวแคบที่ใช้พันหมี เพราะเส้นหมีผัดมีการเติมน้ำปลา หรือปรุงรสไว้ อาจทำให้เค็มเกินไป จึงมักนิยมทำข้าวแคบแผ่นบางให้มีรสจืดไว้

ภาพที่ 4 การทำข้าวพันผัก

ภาพที่ 5 ข้าวพัน - ข้าวพันผัก

การละเลงบนแผ่นผ้า

นำน้ำแป้งที่เตรียมไว้ละเลงบนผ้าขณะที่มีไอน้ำเดือดอยู่ ทำให้เป็นแผ่นวงกลมบาง ๆ ขนาดใหญ่พอประมาณเส้นผ่าศูนย์กลางโดยประมาณ 6 นิ้ว ละเลงปิดฝาไว้ประมาณ 30 วินาที

เปิดฝาดอก หากจะทำให้เป็นข้าวปุ้น ใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมอันเล็กแฉะด้านข้าง ด้านใดด้านหนึ่งแล้ว ม้วนให้ติดไม้ออกมา นำมาวางบนใบตอง ใช้ใบตองวางทาบ (เพื่อไม่ให้ร้อนมือ) คึงออกจากไม้ จะได้ข้าวปุ้นเป็นหลอด 1 หลอด

ทำเป็นข้าวแคบ หลังจากสุกเปิดฝาดอก ใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมแฉะด้านข้างด้านใดด้านหนึ่ง นำไม้ท่อนพันด้วยพลาสติก เพื่อกันไม่ให้แผ่นแป้งติดกับมือ ถือรอไว้มีหนึ่ง ยกมือขอบแป้งด้วยไม้ปลายแหลมพาดบนท่อนไม้ ม้วนแป้งบนท่อนไม้เล็กน้อย กันไม่ให้ลื่นตก คึงแป้งออกจากฝาด นำไปวางให้เป็นแผ่นบนคาว วางเรียงต่อกันให้เต็มคาวที่เตรียมไว้ แล้วเอาออกผึ่งแดดให้แห้ง เมื่อแกะออกจากคาววางเรียงซ้อนกันเก็บไว้รับประทาน

นางสำเนียงเล่าว่า “แต่เดิมใช้กาบหมากม้วนแทนท่อนไม้ แต่มีข้อเสียเพราะขนาดไม่เท่ากัน ปลายด้านหนึ่งจะโตกว่าอีกด้านหนึ่ง”

การรับประทานข้าวแคบและข้าวพัน

ข้าวปุ้น ใช้จิ้มกับน้ำจิ้มรับประทาน

ข้าวแคบลักษณะแผ่นที่แห้งแล้ว จะมีทั้งแบบบางและแบบหนา แบบบางใช้พันเส้นหมี่ ผัดหรือเสกด้วยเตี๋ยผัด เรียกว่า หมี่พัน ส่วนแบบหนา ใช้พันข้าวเหนียว ใส่กากหมู หมูทอด หรืออื่น ๆ ตามใจชอบ นำไปย่างไฟพลิกไปมาให้กรอบขึ้นฟูรับประทาน หรือจะรับประทานกับน้ำจิ้มก็ได้

ในปัจจุบันได้ดัดแปลงข้าวปุ้น โดยนำผักสด เช่น คะน้า กะหล่ำปลี หั่นซอย บาง ๆ ใส่ลงตรงกลางแผ่นแป้ง แล้วพับด้านทั้ง 4 เข้าหากัน เป็นรูปสี่เหลี่ยมบรรจุผักไว้ภายใน เรียกว่า ข้าวพันผัก ถ้าตีไข่ลงใส่แป้งด้วย ก็เรียกว่า ข้าวพันผักใส่ไข่

ร้านจำหน่ายข้าวพันผักบางร้าน ได้พยายามดัดแปลงรูปแบบการกิน โดยเพิ่มเครื่องปรุงต่าง ๆ เช่น ข้าวพันไข่ตีใส่ไข่ดาว ข้าวพันไข่ตีใส่หมี่เหลือง ข้าวพันผักใส่กล้วยเตี๋ยวอบ ข้าวพันผักไข่ดาว เป็นต้น

น้ำจิ้มที่ใช้รับประทานกับข้าวปุ้น หรือข้าวพันผัก จะออกรสเผ็ดจัด เค็ม และหวานเล็กน้อย พริกที่ใช้ทำเป็นพริกขี้หนู ตำผสมกระเทียม ปรุงรสด้วยน้ำปลา คัดน้ำตาลเล็กน้อยตามชอบ บางร้านใช้ซอสถั่วเหลือง และซอสพริกก็มี

แต่ปัจจุบันแม่ค้าบางคน ใส่น้ำจิ้มลงไปในแป้ง ตอนเตรียมน้ำแป้ง ก่อนที่จะทำให้สุกเป็นแผ่น เพื่อสะดวกในการรับประทาน และเป็นการประหยัดน้ำจิ้ม

1.2 ถอดช่องเค็ม

อาหารพื้นบ้านชนิดนี้ ถ้าพิจารณาจากเครื่องปรุง และรสชาติแล้ว น่าจะจัดเป็นของคาวที่อาจรับประทานเป็นของว่าง หรือรับประทานต่อจากอาหารคาวก็ได้ ตัวถอดช่องมีลักษณะ

เหมือนลอคชองไทยที่รับประทานกับน้ำกะทิ ที่เป็นของหวานของคนในภาคกลาง เมื่อใส่เครื่องปรุงต่าง ๆ ในตัวลอคชอง แล้วชิมดูจะพบว่า มีรสชาติ เฉพาะตัวของอาหารพื้นบ้านประเภทนี้

นายคำ จันคำ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า “ลอคชองเค็มนิยมทำกินกันภายในหมู่บ้าน เนื่องในเทศกาลหรืองานบุญต่าง ๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานแต่งงาน งานบวช งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น หรือบางครั้งมีการทำกิจกรรมร่วมกันในหมู่บ้าน แต่เดิมงานบุญจะมีการกวนกันเอง แต่ปัจจุบันไปซื้อลอคชองมาเลย ซึ่งน่าจะอนุรักษ์ไว้นะ เค็มเขาจะมีกะโปงใหญ่ ๆ เขาจะหมักไว้ 2 – 3 คืน แล้วมากวนกัน โดยมีการกวนลอคชองกันเอง”

นางมานัด คำคุ้ม เพรียญกุ่มทอผ้า เล่าถึงวิธีการทำลอคชองเค็ม ไว้ดังนี้

“อุปกรณ์ในการทำ ใช้ไม้พายสำหรับกวนแป้ง ผ้ากรองแป้ง พิมพ์หยอดตัวลอคชอง วิธีการทำตัวลอคชอง ข้าวเจ้าที่เป็นข้าวเหนียว ข้าวเหนียว ตามจำนวนที่ต้องการนำไปหม่า 2 คืน (หม่า คือ การแช่ข้าวในน้ำให้น้ำท่วมข้าว) นำข้าวมาล้างให้สะอาด แล้วบดให้ละเอียด กรองด้วยผ้าขาวบาง นำแป้งใส่หม้อ เติมน้ำปูนใสเล็กน้อย เคี่ยวจนขึ้นเหนียว นำแป้งใส่พิมพ์หยอดตัวลอคชองลงในน้ำใสสะอาดทิ้งไว้ประมาณ 10 นาที ซ้อนตัวลอคชองใส่ตะกร้าให้สะเด็ดน้ำ

เครื่องปรุงลอคชองเค็ม มี ปลาป่น หรือ กุ้งแห้งป่น พริกป่น มะนาว น้ำปลา ใบผักชีฝรั่ง หั่นฝอย เวลาจะกินตัดลอคชองตามต้องการ ปรุงด้วยปลาป่น หรือกุ้งแห้งป่น พริกป่น ปรุงรสด้วยน้ำมะนาว น้ำปลา ใบผักชีฝรั่งหั่นฝอย”

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานหัตถกรรม

ภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมของคนในชนบททุกแห่งในประเทศไทยดูเหมือนจะเป็นของคู่กัน เนื่องจากการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของคนในชนบท มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนกับภายนอกชุมชนไม่มากนัก เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ทั้งเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือทำมาหากิน เป็นผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อ ๆ มา ซึ่งแต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ชุมชนนาทะเลก็เช่นเดียวกัน ผู้หญิงส่วนใหญ่ในชุมชนเรียนรู้ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า และผู้ชายจะเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการจักสาน ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน และยังคงผลิตผลงานอย่างสม่ำเสมอ

2.1 การทอผ้า

เนื่องจากชาวอำเภอลับแลสืบเชื้อสายมาจากชนชาติ “ขวน” หรือคนไทยมักจะเรียกว่า “ไทยวน” ซึ่งสันนิษฐานว่าอพยพมาจากเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งมีวิวัฒนาการของการทอผ้าชั้นดินจก ดังนี้

ยุคแรก ส่วนมากจะเป็นการทอชิ้น ลายดอกเดี่ยว กาฝากเขียว กาฝากแดง พบว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สันนิษฐานว่าประชาชนส่วนใหญ่อพยพมาจากเชียงแสน ในยุคแรกนี้ตีนจกจะมีสีประมาณ 5 หรือ 7 สี ได้แก่ สีเขียว แดง เหลือง ม่วง และดำ

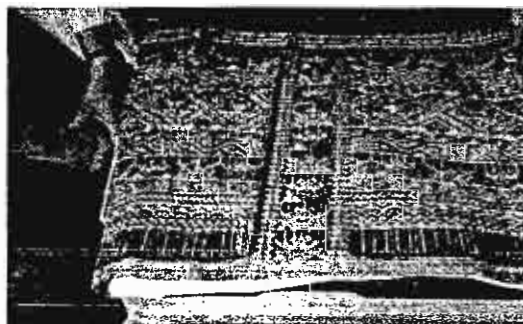
ยุคที่สอง ตีนจกจะมี 5 หรือ 7 สีเช่นเดิม แต่ตัวชิ้นจะเปลี่ยนเป็นลายมุก ชันไกร ชันข้าว ชันไกรเป็นการทอด้วยด้าย 2 สี ที่นำมาปั่นรวมกันเป็นเส้นเดียว เช่น ด้ายสีเขียวกับด้ายสีดำ หรือ สีแดงกับสีดำ ทำให้เกิดการเลื่อมดูคล้ายผ้าหางกระรอก ส่วนชิ้นข้าว คือ ชิ้นที่มีสีเขียว และการต่อหัวชิ้นยังคงใช้ผ้าขาว – แดงเหมือนยุคแรก

ยุคที่สาม ถึงยุคปัจจุบัน ตีนจกนิยมใช้สีเขียว – เหลือง ตัวชิ้นจะเป็นชันไกร ชันมุก และชันข้าว คล้ายในยุคที่สอง

นางวอน ยาค่า ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านนาทะเล เล่าว่า “การทอผ้าชิ้นตีนจก ที่ชุมชนนาทะเลมีอยู่ทั่วไป ทุกบ้านมีกี่กระตุกประจำบ้าน 1 – 2 ตัว และมีการรวมกลุ่มทอผ้ามีสมาชิกประมาณ 40 คน ส่วนมากใช้เวลาว่างจากงานในไร่นาผลิตผลงาน ทั้งเพื่อใช้สอยเอง และเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม บางรายรับจ้างทอในลักษณะเป็นลูกมือ ฝ่าย และ ไหม เป็นของคู่ค้าจ้างทั้งหมด การทอผ้ากลับแลกำลังลดน้อยลง มีเพียงไม่กี่หมู่บ้านที่ยังคงทออยู่ ชุมชนนาทะเลเป็นเพียงแห่งเดียวที่ยังคงเหนียวแน่นทั้งในด้านจำนวนคนทอผ้า และการดำรงเอกลักษณ์ของผ้าทอกลับแล”

ภาพที่ 6 ผู้มีภูมิปัญญาด้านทอผ้า

ภาพที่ 7 ผ้าชิ้นตีนจกกลับแล

ลายตีนจกของอำเภอกลับแล แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ลายหลัก และลายประกอบ
ลายหลัก คือ ลายที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนสลับกับขาลายหรือเครื่องมีแถบลายขนาดใหญ่

อาจารย์สมชาย ปงศรีชัย อาจารย์โรงเรียนวัดน้ำใส ปราชญ์ชาวบ้านด้านผ้าทอกลับแล เล่าเกี่ยวกับลายผ้าตีนจกว่า “ในปัจจุบันวางลายหลักไว้ส่วนกลางของตีนจก แต่สมัยโบราณอาจวางไว้ก่อนไปทางด้านบนหรือทางด้านล่างก็ได้ มีทั้งหมด 14 ลาย ได้แก่ ลายแปดขอ ลายสี่ขอ ลายสองขอ ลายประแจเงิน ลายเก็ดละหวา (ดอกพุดซ้อน) ลายหงส์ใหญ่ ลายหงส์เครือ ลายหงส์ขัง

ลายหงส์ทะเลาม ลายนกน้อย ลายดอกเตี้ยะ ลายดาวคิงส์ ลายงูเหลือม ลายงูเหลือม 3 ตัว แม่ลูก ในปัจจุบันลายหลักที่นิยมทำกันมี 4 ลาย คือ ลายหงส์ใหญ่ ลายแปดขอ ลายเก็ดละหวา ลายหงส์เครือ เนื่องจากทำได้รวดเร็วกว่าลายอื่น ๆ”

ลายประกอบ คือ ลายที่นำมาประกอบทั้งด้านบนและด้านล่างของลายหลัก มีลักษณะเป็น ลวดลายต่อเนื่อง และมีแถบขนาดเล็กกว่าลายหลัก มีทั้งหมด 22 ลาย ได้แก่ ลายสร้อยดอกหมาก ลายนกขีร์ด ลายนกไล่ ลายเครือวัลย์ ลายนกสร้อย ลายบัวคว่ำบัวหงาย ลายนกกินน้ำร่วมต้น ลายนาค ลายงูเหลือม ลายงูพันข้าว ลายนกคุ้ม ลายกาบ ลายขอไล่ ลายขอคว่ำขอหงาย ลายหก ขออุ้ม ลายพันปลา ลายดอกส้มกุ่ม ลายขอผักกูด ลายดอกประจายาม ลายนกหัวขึ้นหัวลง ลายขอ ก้ามปู ลายขออุ้ม

ผ้าโบราณที่พบ ปรากฏว่ามีการใช้สีหลายสีอย่างสวยงาม เช่น สีม่วง สีส้ม สีคราม สีเขียว สีแดง สีนํ้าเงิน สีเหลือง ในปัจจุบันใช้สีเพียง 2 สี เป็นสีหลัก คือ สีเขียว และสีเหลือง ขณะนี้ มีกลุ่มอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว พยายามส่งเสริมการใช้สีต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

ความเชื่อเกี่ยวกับการทอและการใช้ผ้าขึ้นดินจก อาจารย์สมชาย เล่าว่า “การทอลายดินจกจะต้องไม่ให้ชนบรรจบกัน เพื่อป้องกันเสน่ห์หายแผด บางทีก็ปล่อยแดงไว้เฉย ๆ ขึ้นดินจกจะต่อกันเป็นท่อน ๆ รวม 3 ท่อน คือ เอว ตัวขึ้น และดินจก เพราะมีความเชื่อว่าการนุ่งผ้าที่ต่อเป็นท่อน ๆ เป็นผ้านุ่งคน ผ้าโสร่งปาเต๊ะ อย่างปัจจุบันเป็นผ้านุ่งผี ส่วนที่เป็นเอว จะต่อเป็นชิ้น ๆ ไม่เป็นชิ้นเดียวกัน เพื่อเป็นการต่ออายุผู้สวมใส่ การใช้ผ้าขึ้นดินจก ในสมัยโบราณจะนุ่งผ้าขึ้นอีกผืนหนึ่งรองอยู่ด้านในเพื่อซับเหงื่อ การเก็บรักษาจะกลับด้านในออก ผึ่งแดด หลังการใช้ก่อนเก็บ โดยไม่มีการซักน้ำ”

แต่โบราณท่อนที่เป็นเอวจะใช้สีเขียวและสีแดงต่อกัน แต่ในปัจจุบันจะใช้สีแดงสีเขียว โดยมากใช้เป็นผ้าฝ้าย ท่อนตัวขึ้นและดินจกนิยมใช้เป็นไหม เมื่อใช้ไปนาน ๆ จะเปลี่ยนสีท่อนที่เป็นเอว โดยรักษาตัวขึ้นและดินจกไว้

2.2 การจักสาน

ส่วนมากเป็นการจักสานจากไม้ไผ่ เพื่อผลิตเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือหาอาหาร เครื่องมือจับสัตว์ ภาชนะใส่ของ เป็นต้น ผู้ที่มีภูมิปัญญาด้านการจักสานมีอยู่หลายคน ล้วนเป็นผู้ชายสูงอายุที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ มีข้อน่าสังเกตว่าภูมิปัญญาด้านนี้กำลังลดน้อยลง เพราะคนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่เห็นความสำคัญ เพราะเหตุหลายประการ เช่น ค่าตอบแทนจากผลผลิตค่อนข้างต่ำ ไม่คุ้มค่ากับงานที่มีหลายขั้นตอน และใช้เวลาค่อนข้างมากต่อผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้น วัตถุดิบ ได้แก่ ไม้ไผ่ หายากขึ้น เพราะมีปริมาณลดลง ถึงจะพอ

มีบ้างแต่ขนาดของไม้ไผ่ ไม่เหมาะสมกับความต้องการประกอบกับการประกอบอาชีพอื่น ๆ ทั้งในและนอกชุมชน ทำให้ไม่มีเวลาว่างผลิตผลงาน

จากการพูดคุยกับผู้ที่มีภูมิปัญญาด้านจักสาน ทำให้ทราบถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของการประดิษฐ์ผลงาน ที่เริ่มจากการคัดเลือกไม้ไผ่ที่เป็นวัตถุดิบ จะต้องเลือกไม้ไผ่สีสุก ที่มีขนาดพอเหมาะกับงานแต่ละประเภท เช่น ถ้าผลิตช้อนยักษ์ ต้องใช้ไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำปล้องประมาณเกือบ 1 คืบ ผู้วิจัยได้ซักถามว่า เครื่องใช้ที่ผลิตขึ้นจากไม้ไผ่มักจะมีปัญหาจาก “มอดไม้ไผ่” ซึ่งเป็นแมลงขนาดเล็ก เจาะไม้ไผ่แห้งเป็นรูทำเข็มกระจายทั่วไป ทำให้อายุการใช้งานของผลผลิตสั้นลง จะมีวิธีการอย่างไร ในการป้องกันมอดไม้ไผ่ ลุงเป็ง ชมพู อยู่บ้านเลขที่ 81 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล บอกว่า “เมื่อสานเสร็จแล้ว จะนำไปย่างไฟ เหมือนย่างพริกแห้ง จะทำให้มอดไม้ไผ่ ไม่มากิน”

ลุงบอกว่า “ต้องเลือกวันไปตัดไม้ไผ่ เลือกตัดวันที่มอดไม่กิน ถ้าไปตัดไม้ไผ่วันจันทร์ เอาไม้ไผ่มากองไว้ 2-3 วัน ถ้ามอดมากิน ก็จำไว้ว่าวันจันทร์ตัดไม่ได้ ถ้าวันอังคารไปตัดมากองไว้เหมือนเดิม ถ้ามอดไม่กิน แสดงว่าวันอังคารเป็นวันที่ตัดแล้วมอดไม่กินตัดได้ เมื่อเอาไม้ไผ่มาจักสาน มอดก็จะไม่กิน” นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของคนแก่ ยังมีความเชื่อว่า ในขณะที่ตัดไม้ไผ่ ถ้าคนตัดท้องบ่นอ่ำ ประโยคต่อไปนี้ไปด้วย จะทำให้มอดไม้ไผ่ไม่กินไม้ “ทางแก้ไว้ให้ไฟทางปลายไว้ให้มอด ทางกลางปลอดภัย ภูจะเอา” เมื่อถามแล้วได้ผลจริงหรือก็ได้คำตอบว่า “ได้ผลพอง” หมายความว่า ได้ผลบ้าง

ภาพที่ 8 การจักสานน้ำเต้า

ภาพที่ 9 รางจิ้งจากไม้ไผ่

การสานไม้ไผ่หุ้มผลน้ำเต้าแห้ง แต่เดิมเพื่อเป็นภาชนะบรรจุน้ำดื่ม ที่นำติดตัวไปในการเดินทางหรือการไปทำไร่มา โดยเลือกน้ำเต้าขนาดใหญ่ ๆ เพื่อจะได้จุน้ำได้ปริมาณมากพอที่จะใช้ดื่มขณะทำงาน แต่ปัจจุบันเป็นเพียงงานหัตถกรรมที่ผู้ซื้อ ซื้อไปเป็นของขวัญที่ระลึก จึงมีเฉพาะน้ำเต้าลูกเล็ก ๆ ลุงปราบ เพ็ชรเบน อยู่บ้านเลขที่ 46 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล เล่าว่า “ปลูกน้ำเต้าปีละต้นสองต้น รอลูกแก่ สานไม้ไผ่หุ้ม ขยายใบละ 20 บาท สานเสร็จแล้วทาแล็คเกอร์ทับอีกที คนซื้อเอา

ไปโชว์” ลุงเป็ง ชมพู อยู่บ้านเลขที่ 81 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล กล่าวว่า “ปลูกไว้ 2 ต้น ข้างรั้ว น้ำเต้าแก่ประมาณเดือนธันวาคม เก็บเอามาแช่น้ำใช้เหล็กควักเนื้อข้างในออก ทำแรงไม่ได้ จะทะเล ถ้ามีรอยดำต้อง चुคจนสะอาด เขย่าเอาเมล็ดออกคมดูจนไม่เหม็น ตากให้แห้ง ตอนสานจะช้า เพราะต้องตัดไม้ไผ่ แล้วนำมาจักดอกเป็นเส้นเล็ก ๆ สานได้วันละ 5 ลูก แล้วเอาไปขายงานวัด พระแท่น”

2.3 การทำงานช่างจากไม้โมก

ลุงโจ้น นาคา กุ่ม 8 มีความสามารถในการทำงานช่างจำลองโดยใช้ไม้โมกเนื่องจาก ไม้โมกมีสีขาวนวล เนื้อละเอียด เมื่อขัดให้เกลี้ยงเนียน และทาแลคจะดูคล้ายงาช้าง ลุงโจ้นใช้เวลาว่างในการประดิษฐ์ผลงาน โดยใช้สถานที่ได้ดูบ้านและเป็นการเพิ่มรายได้ ราคาจำหน่ายแต่ละชิ้นขึ้นอยู่กับขนาด เช่น 300 บาท 400 บาท ถึงคู่ละ 1,000 บาท จากการสัมภาษณ์ลุงโจ้น เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2546 ได้รายละเอียดดังนี้

ผู้สัมภาษณ์ :	ใช้ไม้อะไร
ลุงโจ้น :	ไม้โมก เอามาตาก ๆ ให้แหลม เป็นรูปร่างโค้งน้อย ๆ
ผู้สัมภาษณ์ :	บางทีเห็นโค้งมากกว่านี้
ลุงโจ้น :	แต่มันบ่มี มีแต่ชื่อ ๆ
ผู้สัมภาษณ์ :	ลุงไปเอาไม้ที่ไหนมา
ลุงโจ้น :	ก็ไปหาไป ในสวนพอง ในป่าพอง ใช้กิ่งจะอี่ กิ่งคด ๆ เอาไปแช่น้ำ 3 วัน ใ้ยางออก ตากให้แหลม ขัดจน เกลี้ยง ใช้กระดาษทรายละเอียด ให้มัน ๆ ทิ้งจนแห้ง ทาแลคแลค เอามาขัดอีก ทาแลคอีก แทนเป็น ไม้สัก แกะสลัก

ลุงโจ้นเล่าว่า “ไม่ต้องการขายแพง เพราะต้องการขายได้นาน ๆ มีคนมาซื้อ ไปขายให้นักท่องเที่ยวที่ภูเก็ตด้วย”

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานประเพณีท้องถิ่น

บ้านนาทะเล มีงานบุญหรืองานประเพณีพื้นบ้าน เช่น ใส่บาตรผึ้งหนาว (ตัดบาตรข้าวใหม่) ก่อเจดีย์ข้าวเปลือก ตรุษไทย สงกรานต์ สลากชะลอม ก้างปูลา เทศน์มหาชาติ ลอยกระทง งานบวช แห่นางแมว เมื่อมีงานประเพณีชาวบ้านจะตกแต่งร่างกายอย่างสวยงาม ด้วยชิ้นดินจกที่เป็นฝีมือของตนเอง สถานที่จัดงานคือวัดนาทะเล ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน

การจัดงานบุญต่าง ๆ ที่เป็นงานร่วมกันของคนในชุมชน และจัดขึ้นที่วัดนาทะเล ชาวบ้านจะมาร่วมงานจำนวนมาก และที่มากันอย่างพร้อมเพรียงที่สุด แม้แต่คนที่ไปทำมาหากินต่างถิ่นก็

จะเดินทางกลับมา ได้แก่ งานประเพณีสงกรานต์ เพื่อกลับมากราบไหว้บรรพบุรุษ การประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน ก็เหมือนกับชุมชนชาวพุทธโดยทั่วไป เมื่อไปถึงศาลาประกอบพิธีทุกคนต้องกราบพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่บนศาลา โดยเตรียมดอกไม้ ธูปเทียนมาจากบ้าน แต่จัดแบ่งออกเป็น 2 ชุด ชุดที่ 1 กราบพระพุทธรูป อีกชุดหนึ่งนำไปกราบแก้วทั้ง 3 แล้วปักไว้ในถาดไม้รูปสามเหลี่ยม แก้วทั้ง 3 หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อพระภิกษุสวดมนต์ให้พรจบลง มรรคทายกจะกล่าวคำขมาแก้วทั้ง 3 ซึ่งหมายถึง กล่าวคำขอโทษพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ผู้ร่วมพิธีทุกคนจะพนมมือพร้อมดอกไม้ ชื่อน่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ เมื่อผู้ร่วมงานบุญเดินทางกลับออกไปจากวัด ช่วงผ่านประตูกำแพงวัด บางคนจะนำข้าวเหนียวที่แบ่งไว้เล็กน้อยวางไว้บนกำแพงวัด เพื่อให้วิญญาณต่าง ๆ ที่เร่ร่อนได้กิน นนทภัทร ยาคำ บอกว่า “เมื่อเด็ก ๆ จะเห็นวางกันเยอะ แต่เดี๋ยวนี้มีไม่กี่คนที่วาง บางคนก็ฝากให้คนอื่นวางให้ก็มี”

ลุงนง มิ่งคำง อายุ 76 ปี มรรคทายกวัดนาทะเล ได้ให้ข้อมูลกล่าวสุมาแก้วทั้ง 3 ดังนี้ “สาธุ โอกะสะตันแล รัตนะพันแพ้ว พระแก้วเจ้าสาม ทั้งพระกาฬ ในที่ข้ากาละบัดนี้ หมู่ละศรัทธา ผู้ข้าทั้งหลายมาพร้อมใจกันมารับศีลถวายทานก็สำเร็จเสร็จกัน มวลมิ่งแล้วผู้ข้าจะคลาดแคล้วไปสู่เคหา ผู้ข้าจึงได้คบแต่งคารูปเทียนมาจำเริญไว้ แบ่งเป็นสามโก้เทค ปะมาผากเพียบโดนหนดิ ที่ผู้ข้าทั้งหลายจักขอยมา ยังพระมุนี ตนเป็นเจ้าเป็นเจ้าเงาแห่งองค์กะดาน ศูติยะวาน โก้เทคมีภาคอันสอง ผู้ข้าได้ปองดกแต่งไว้ ยกยื่นให้ขึ้นทูนหัว เพื่อจะมาขอสมายังพระธรรมอันหอมหื่น อันใดแปลหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ ตะดีย์ะกันโก้ถาดมีภาคอินทวนสาม ก็มีบุปผาละจะงามบ่เสร์้า เพื่อจะมาขอสมายังพระสงฆ์เจ้า มากมีมวลถั่งเตินม ผู้ข้าได้ผิคผวนเทวจินโนใด พลาดพลั้งทางจิตใจ บ่ตั้งมั่นหากผิคไป สังขารไว้หมื่นซังใจ ซังตั้งบ่ตันมูลเคราะห์ การทำบุญเป็นการยาก ขอพระเจ้าแก้วตั้งสามโก้ถาด จงพุมละหุโตมุลมาก ผู้ข้าน้อยอาจหากว่ามีผู้ข้าทั้งหลายอภิวันต์ติกายโก้แก้ว ข้าขอสมายังพระเจ้าเจ้าทุกองค์ ลังเต็ยมีใจหลงพลาดพลั้ง จิตใจ ตั้งคิดถึงฆวาราตี และเคหา หล่นใดพุดจาอุ้ออนคำม่วนเล่นป่าโล ก็นับเป็นการประมาทโต ประมาทขอพระเจ้าแก้วเจ้าทั้งสามโก้ถาด จงโปรดปราณี ลังเต็ยผู้ข้าได้สูบบุหรีและเต็ยหมาก ถ่มน้ำลายหยาดตกลงในเขตรัตนะโขงอันวิเศษ ก็นับว่าเข้าห้องเหตุประมาทโตลึงเต็ยได้จิตประโโขกล่าวคำหยาบช้า บ่สมศักดิ์หน้ามาทำบุญ ผู้ข้าขอมือทูลใส่เกล้า ทุกหนเนาผู้หญิงชายบางที่ได้กล่าวคำอุบายลวงลายุไปจู้ นับแต่อดอุ้บ่ยาเกรง บ่ได้นึกเกรงถึงบาป ผู้ข้าขอมือกราบขอสมา บางที่ได้กล่าวคำมูสาพลาดพลั้ง ไม่เด่นใจตื่นเต็นประชุมชนในเมื่อเวลาทำบุญกุศลอันใหญ่ ก้าวะจินโน ไม่ตั้งรอดจิตใจชอบแต่ตื่นเอาเรื่องอื่น ๆ มากุยกัณ ค่อหน้าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เจ้าผู้ข้านี้เล่าขอสมายขอได้อือมีโทษา โดคใหญ่ไปก่อวงไขว่ มัดกะตางค์ วอนวานโตคต้องกลับกลายเป็นโฮคฮ้อวอโหลกรรม

กลายเป็นโฮตส์อวอโฮสิกรรม ขอลคโทษหญิงชายแก่เฒ่าทุกคน นั้นดูจกมีเที่ยงแต่ คีดี นโมมิสุทัง คี เวทนานัง พุทซัง โธสัง ขมัง ปุณโม”

3.1 ประเพณีใส่บาตรฝิ่งหนาว (ตักบาตรข้าวใหม่) จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ ที่วัดนาทะเล เริ่มประมาณ 6.30 น. ชาวบ้านจะไปที่วัดโดยแต่งกายด้วยผ้าทอของบ้านนาทะเล พร้อมข้าวเหนียวและกับข้าว บนศาลาการเปรียญมีบาตรพระตั้งเรียงไว้บนโต๊ะสำหรับใส่ข้าวเหนียว สังเกตว่า ก่อนแบ่งข้าวใส่บาตรทุกคนจะวางข้าวก้อนเล็ก ๆ ไว้บนโต๊ะก่อนถึงบาตรใบแรกเสมอ กับข้าวจะแยกไปจัดเป็นสำรับต่างหาก คณะผู้วิจัยได้ไปร่วมงานด้วย และได้รับคำแนะนำจากชาวบ้านท่านหนึ่งว่า “ข้าวที่จะใส่บาตร ต้องใส่ในขัน” เพราะคณะผู้วิจัยไม่ได้เตรียมขันข้าวไปเมื่อตักบาตรแล้วเสร็จ พิธีกรจะเริ่มพิธีกรรมทางศาสนา พระสวดมนต์ ให้พรต่อเนื่องไปจนจบแล้วจึงฉันภัตตาหาร ซึ่งโดยทั่วไปจะพบว่า พระจะฉันภัตตาหาร แล้วจึงให้พรแก่ผู้มาทำบุญ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะกลับไปทำไร่นาอันเป็นกิจวัตร มีจำนวนเล็กน้อยที่อยู่รับประทานอาหารร่วมกัน ชาวบ้าน หมู่ 5 บอกว่า “งานบุญที่จัดขึ้นจะเริ่มเช้าครู่และแล้วเสร็จเร็ว เพราะชาวบ้านต้องไปทำงานในไร่นา”

3.2 ประเพณีสลากชะลอม

“จัดขึ้นในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 10 เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้วตอนเช้า ชาวบ้านจะมาที่วัด นำชะลอมที่บรรจุขนมแหวน ขนมเทียน พริก ปลา ร้า ใส่ชื่อคนที่จะอุทิศให้มีค้ำเบาด้วย บ้านละ 8 ค้าง 10 ค้าง ทานรวมคุ้มละ 1 ค้าง ชะลอมนำมารวมกันแล้วแบ่งแยกเป็นวัดจะส่งวัดละเท่าไร พระที่มาร่วมมี 8 วัด โดยเริ่มตั้งแต่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 เริ่มจาก วัด ป่ายางนอก วัดคอนสัก วัดเสาหิน วัดมอนปรางค์ วัดชัยชุมพล วัดคอนไชย วัดน้ำใส วัดนาทะเล เป็นวัดสุดท้าย พระที่รับนิมนต์ไปที่ละวัดไล่กันไป จนถึงวันแรม 15 ค่ำ คนบ้านนี้ที่ไปทำมาหากินที่อื่นจะกลับมา เพราะผีปู่ย่าตายายอยู่ที่นี้ คนจะมาร่วมงานเต็มไปหมด ต่อจากงานนี้ก็เป็นงานสารท กระจาสารท ข้าวเฒ่า” จากคำบอกเล่าของ สูงเรียง นาคพริก อายุ 60 ปี ประธานกองทุนประปาหมู่บ้าน

3.3 แห่นางแมว

นายคำ จันคำ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า “เดือนแปดฟ้าฝนไม่ดี จะจัดแห่นางแมว เอานางแมวใส่ข้องแห่ไปตามบ้าน แต่ละบ้านให้เงินมา รวมไว้ซื้อหัวหมูเครื่องบนมาไหว้ปู่พญาแก้ว ที่เอาดินมาปั้นเป็นเมฆ ตรงศาล บนบานศาลกล่าวให้ฝนตก บางทีไปแห่ฝนก็ตกก็เอาเครื่องบนมาถวาย”

นางมานัด คำคุ้ม กล่าวเสริมว่า “แต่คนที่ไปร่วมขบวนต้องไปรดน้ำมนต์ทุกคน เพราะมันอัปรีภัยจัญไร”

ผู้สัมภาษณ์ : ทุกคนในหมู่บ้านร้องได้ทุกคนไหม
 นายคำ : คนไหนไปก็ร้องได้ คนไหนบ่ไปก็ร้องบ่ได้
 ผู้สัมภาษณ์ : เวลาไปผู้หญิงไปด้วยไหม
 นายคำ : ไปเฉพาะผู้ชาย
 ผู้สัมภาษณ์ : ไปเวลาไหน
 นายคำ : เฉพาะกลางคืน เทียงคืน ดีหนึ่งก็กลับ เพราะกลางวัน
 ไปทำงาน

นายคำ จันคำ เป็นต้นเสียงร้องแห่นางแมว ดังคำร้องต่อไปนี้

เพลงแห่นางแมว หมู่ 5 บ้านนาทะเล ต.ชัยภูมิ อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์

“ซัดซ่า จะเล่นนางแมว ตามเรื่องตามแถวมีแมวหลายอย่าง หางขด หางขอดแมวคำปลอด
 หางยาว แมวคำหน้าขาว สีเทาคำดำง แมวโค้งกินปลาอย่าง แมวต่างกินปลาแห้ง ฟ้าฝนก็แล้ง ข้าวโพด
 เต้าแดง เที้ยวแห้งตามฝอย ปูปลาหอย ตายเต็มทุ่งนา เทพอินทร์โปรดให้น้ำฟ้า เทพยาคาโปรดให้
 น้ำฝน ขอน้ำมนต์รดแมวข้าบ้าง เสียคำจ้าง ที่ได้หามแมวมา เรือนโคหลังใหญ่ เอาหลังละร้อย เรือน
 โคหลังน้อย เอาร้อยละสิบ นกกระจิบบินมาฟู่ ๆ ไม่ให้หมากรให้พลู ให้บู๊คข้าว เรือนนี้ไม่ให้เหล้า
 ให้ข้าวตาฝอย เรือนนี้ไม่ให้ฮ้อย ให้ฮ้อยเป็นแมง เรือนนี้ไม่ให้แดง ให้แดงคอกขอด เรือนนี้ไม่ให้กอด
 ให้มอดกักเรือน ไม่ให้นอนเพื่อน ให้เรือนทะเลาย ไม่ให้เข้ามุ้ง ให้ยุ่งกักตาย ไม่ให้ข้าวสาร นมขาน
 โดงแดง ไม่ให้มะพร้าว หียววชนกัน ไม่ให้ไข่เป็ด หีเย็ดกะคอกใหญ่ ไม่ให้ไข่ไก่ หีใหญ่เต็มหว่างขา
 ฝนตกแล้วหวย ฝนตกแล้วหว่า ฝนตกห่าน้อย น้ำข้อยชวยคาคฝนตกท่าหลวง เป็นพวงลงมา ฝนตก
 ม่อนธาตุ น้ำหยาดลงมา ฝนตกม่อนโตน น้ำโยนลงมา ฝนตกม่อนถาฮี ไหลรีลงมา ฝนตกคอยแก้ว
 เป็นแถวลงมา ฝนตกสระระ หะหะลงมา เทเทลงมา ฝนตกแล้วหวย ฝนตกแล้วหว่า แม่นางหอยเฮย
 ออกมาปล่อยลูก ข้าวก็จะถูก ลูกไม้ก็ไม่ง่าง มาเย็นทั้งแดง มาเย็นทั้งเต้า เย็นทั้งข้าวในนา เย็นทั้ง
 ปลาในน้ำ ปลาปกแก้มซ้า ร้องให้หาหยัง ร้องให้หาฝน สาวน้อยหน้ามน ตักน้ำกินไหน ตักน้ำกินนี้
 แม่เฒ่าเรือนนี้ ให้อยู่ดีกินดี ให้มีซ้างร้อยตัว ให้มีวัวร้อยคอก ถุงเงินยาวแขน ถุงแหวนยาวศอก ลาก
 เข้าลากออก ให้อยู่ดีกินดี เลี้ยงควายเผือก ให้เป็นเขาทองคำ เลี้ยงควายดำ ให้เขาเป็นแก้ว เลี้ยงไว้แล้ว
 เอาไว้พาดแอก เอาไว้แรกโดนา พูชซ่ายพุดชวา ให้รู้จักคำคน เกิดมาชาตินี้ อย่าได้มีจน ให้พ้นความ
 ยาก อย่าได้พลัดพรากพี่น้อง ได้ยินเสียงกลอง ให้แม่เฒ่าไปไหว ถ้าแม่เฒ่าไม่ไป อยู่เถิดหนา ลูกจะ
 ลาไปแล้ว”

นายเกตุ อินมา ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า “เพลงนางแมวนี เป็นของบ้านเฮาโดยเฉพาะ ใน
 ลับแลดูเหมือนจะไม่มี”

4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหลัก

4.1 การปลูกหอมแดง

การปลูกหอมแดงเป็นอาชีพสำคัญที่ทำรายได้ให้แก่ชาวบ้านนาทะเลจำนวน 250 ครอบครัว เป็นเงินประมาณ 21,000,000 บาทต่อปี เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว จะดำเนินการปรับพื้นที่ยกร่อง ใส่ปุ๋ย เพื่อปลูกหอมแดง

ถ้าผ่านไปบ้านนาทะเลในช่วงเวลานี้จะเห็นไร่หอมแดงสุกปลูกहुลาคา เกษตรกรต้องทำงานในไร่นาดังแต่เช้าเจียน เกษตรกรผู้ปลูกหอมแดง ต้องทุ่มเทแรงกายในการดูแลหอม โดยใช้เวลาในพื้นที่เฉลี่ยแล้วมากกว่า 12 ชั่วโมงต่อวัน ต้องรดน้ำหอมทั้งตอนเช้าและตอนเย็น ส่วนใหญ่ใช้วิธีรดน้ำแบบดั้งเดิม โดยใช้กระจอน (กระชอน) วิกน้ำที่สูบมาขังไว้ระหว่างช่องแปลงหอมที่ยกเป็นแปลง ๆ แต่บางรายใช้วิธีการแบบทันสมัย โดยสูบน้ำมาจากสระใหญ่ของ หมู่บ้านแล้วใช้สปริงเกอร์ ที่วางกระจายอยู่ทั่วไป ทำให้ไม่ต้องรดน้ำโดยแรงงานมนุษย์ พื้นที่ ปลูกหอมแดงบริเวณทิศตะวันออกด้านทางเข้าหมู่บ้าน ใช้น้ำจากลำห้วย ล้ำคลองในพื้นที่ใกล้เคียง บริเวณด้านทิศเหนือของหมู่บ้านใช้น้ำจากสระใหญ่ของหมู่บ้าน ที่ดำเนินการขุดโดยกรมชลประทาน มีน้ำเก็บกักตลอดปี แม้ในช่วงเดือนเมษายนที่คณะผู้วิจัยเดินทางไปสังเกตการณ์ ก็ยังมีน้ำอยู่ปริมาณพอควร แม้ดินหอมจะเติบโตแล้ว แต่ก็ยังคงต้องดูแล ป้องกัน โรคและแมลง บางครั้งมีการใช้สารเคมี บางรายใช้การจับด้วยมือ การดูแลนี้ชาวนาทะเลใช้คำว่า “ปฏิบัติหอม” ดังนั้นในช่วงที่ปลูกหอมแดง ถ้าผ่านไปตามถนนสายไปวัดพระแท่นศิลาอาสน์ จากอำเภอลับแล จะเห็นไร่หอมแดงสุดสายตาที่เกษตรกรกำลังทำงานกันอย่างขะมักเขม้น แม้ว่า แสงแดดจะแรงกล้า เมื่อถึงเวลาพักกินข้าวตอนกลางวัน จะรวมกลุ่มกันบริเวณใต้ร่มไม้ใหญ่

ในช่วงกลางเดือนมีนาคม จะเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิต ผลผลิตที่ได้จะมีพ่อค้ามารับซื้อ โดยราคาขึ้นอยู่กับคุณภาพของผลผลิตและปริมาณ ผลผลิตจะถูกนำไปแขวนเก็บไว้ในโกดังหอม ที่มีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านเพื่อรอจังหวะที่ผลผลิตมีราคาสูงขึ้นตามกลไกตลาด พ่อค้าที่รับซื้อไว้ก็จะปล่อยขาย เกษตรกรบางรายก็เก็บไว้ขายเอง แต่มีจำนวนน้อย หรืออาจตัดเก็บไว้ทำพันธุ์ ที่ชาวบ้านใช้คำว่า “ทำเชื้อ” ถ้าไม่ต้องการเก็บไว้นาน ก็จะแขวนไว้ตามใต้ถุนบ้านหรือโกดังหอม หรือเก็บใส่ถุงไว้ เช่น ที่บ้านผู้ใหญ่เกตุ อินมา นำถุงหอมแดงเก็บไว้บนบ้าน โดยใช้ไม้ไผ่พาดเป็นราวไว้ใต้หลังคาเพื่อวางถุงหอมแดง

“หอมที่ปลูกมี 2 ชนิด คือ หอมแดงและหอมแบ่ง ปลูกปีละ 2 ครั้ง ตั้งแต่ปลูกจนเก็บเกี่ยวได้ใช้เวลาประมาณ 45 วัน ปีนี้หอมไม่ดีแต่ราคาดี จากที่นี้ไป 50 บาท เพิ่งราคาดีตอนปลายปี ตอนต้นปีก็ราคาไม่ดี” นายเกตุ อินมา ยังเล่าต่อว่า “เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วจะเริ่มลงมือปลูกหอมเดือนมกราคม เรียกว่า หอมแล้ง เมื่อเดือนธันวาคมเป็นการเตรียมดิน ส่วนหนึ่งยังใช้สารเคมี แต่

กำลังปรับใช้สารชีวภาพ” ผู้สัมภาษณ์ถามว่า “หอมเก็บได้นานเท่าไรจะไม่ดำ” ผู้ใหญ่เกตุ ตอบว่า “ถ้าแขวนไว้เฉย ๆ อย่างสูงสุดได้ไม่เกิน 90 วัน ต้องตัดใส่ถุงกระดาษ คลุกยากันเชื้อรา กันแมลง มัดถุงไม่ให้อากาศเข้า จะเก็บไว้ได้ตั้งแต่พฤษภาคม ถึงกันยายน เก็บได้นาน เพื่อเอาไว้ทำเชื้อ”

4.2 การทำข้าวแค้น (ข้าวเกรียบ)

ผลจากการสัมภาษณ์ และพูดคุยกันเฉพาะกลุ่มผู้ทำข้าวแค้นเพื่อจำหน่าย พบว่าการทำข้าวแค้นมีมานานแล้ว แต่ไม่รู้ว่าจะตั้งแต่เมื่อไหร่ เพราะรุ่นคนเฒ่าคนแก่ก็ทำกันมาแล้ว สันนิษฐานว่าอาจคัดแปลงมาจากที่เมื่อโบราณมีการทำก๋วยเตี๋ยวเส้นใหญ่รับประทานกันเอง แต่ไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน จึงคัดแปลงโดยการนำไปตากแดดให้แห้งแล้วเก็บไว้กินได้นาน ๆ แต่ก่อนแม่บ้านจะทำเกือบทุกบ้านและจะทำเก็บไว้ทีละมาก ๆ โดยเก็บไว้ในก๋วย(ตะกร้าชนิดหนึ่ง) แต่เดิมข้าวแค้นจะมีลักษณะเป็นแผ่นใหญ่ มีความหนามากและมีเฉพาะสีขาวธรรมดาเท่านั้น จะนำมารับประทานเล่นไม่ได้เพราะข้าวแค้นจะแข็งและเคี้ยวยาก มีเฉพาะรสเค็มเท่านั้น วิธีรับประทานสมัยก่อนคือจะนำไปปิ้งไฟให้พองเหมือนข้าวเกรียบ หรือเอามาห่อข้าวเหนียวนำไปกินกลางนากลางไร่ เวลาข้าวเหนียวสุกใหม่ ๆ จะอร่อยมาก นอกจากนี้จะนำมาประกอบอาหารพื้นบ้าน แต่ในปัจจุบันมีการคัดแปลงปรับปรุง จึงมีข้าวแค้น 3 ชนิด คือ ข้าวแค้นขาว ข้าวแค้นพริกและข้าวแค้นพื้หนี่

ข้าวแค้นขาว มีลักษณะใกล้เคียงกับของโบราณมากที่สุด แต่ลดความหนาลง มีรสเค็มและใส่งาคำปนในเนื้อแป้ง

ข้าวแค้นพริก มีลักษณะเหมือนข้าวแค้นขาว แต่เพิ่มเครื่องปรุงต่าง ๆ เช่น พริกแห้งป่น น้ำตาล น้ำปลา บางคนใส่ผงชูรส และใส่ผสมอาหารสีแดง

ข้าวแค้นพื้หนี่ จะไม่มีเครื่องปรุงเลย และแผ่นจะบางใสกว่าชนิดอื่น

ส่วนประกอบสำคัญและวิธีในการทำข้าวแค้น

ส่วนประกอบ

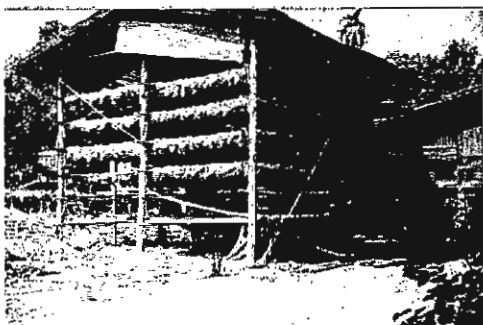
1. ข้าวสารข้าว
2. เกลือ
3. งา
4. พริกแห้งป่น
5. น้ำตาล
6. น้ำปลา
7. หม้อป้อ
8. ฝาครอบ
9. ไม้หลาว

10. ไม้พันอันใหญ่

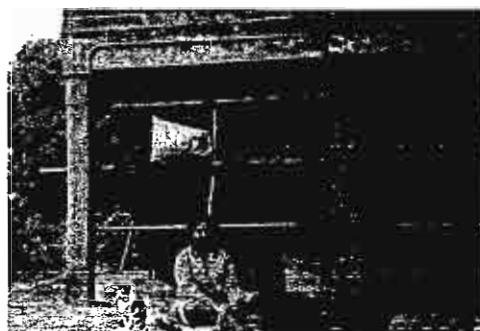
วิธีทำ

1. นำข้าวสารมาแช่น้ำ 3 ชั่วโมง นำขึ้นมาใส่ตะกร้าทิ้งไว้ 3 คืน โดยล้างน้ำเข้า-เย็น
2. เมื่อยummyแล้วนำมาไม่ ใช้ผ้าขาวบางกรองเอาแต่น้ำ แล้วทิ้งไว้ให้แห้งตกตะกอน
3. นำแป้งมาใส่เครื่องปรุ้ง ต้องการข้าวแครบขาวใส่แค่เกลือกกับงา ถ้าเป็นข้าวแครบพริก ให้ใส่เครื่องปรุ้งทั้งหมด ข้าวแครบพันหมี่จะไม่ใส่เครื่อง แล้วนำแป้งมาละเลงบนหม้อป่องให้เป็นแผ่นกลม ๆ แล้วซ้อนใส่ตา แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

ในบ้านนาทะเลคนที่ทำข้าวแครบจำหน่ายเป็นอาชีพหลัก มีประมาณ 7 คน ที่จะทำเป็นประจำทุกวัน ตั้งแต่เวลาประมาณ 8.00 – 15.00 น. เฉพาะวันที่มีแดดออก เมื่อข้าวแครบที่ตากแดดไว้แห้งดี จะลอกออกแล้วมัดเป็นพับ ๆ ละ 2 แผ่น ถ้าขายปลีก พับละ 1 บาท แต่ส่วนมากจำหน่ายส่งให้ร้านประจำ ในราคา 13 พับ 10 บาท ลูกค้าประจำในปัจจุบันมีอยู่ทั่วไป กว้างขวางมากขึ้นกว่าสมัยก่อน เพราะดัดแปลงข้าวแครบจนมีหลากหลายชนิดขึ้น นำไปรับประทานเล่นได้ จึงแพร่หลาย ลูกค้าที่ผู้ผลิตส่งให้ประจำ มีทั้งร้านค้าในหมู่บ้าน หมู่บ้านใกล้เคียง และต่างอำเภอออกไปไกลถึงอำเภอพิชัย รายได้เฉลี่ยจากการทำข้าวแครบจำหน่าย ประมาณ 3,000 บาทต่อเดือนต่อคน

ภาพที่ 10 โกดังหอม

ภาพที่ 11 การเก็บหอมใต้เรือน

5. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้าง และโบราณวัตถุ

อาคารที่อยู่อาศัย ที่พบในบ้านนาทะเลส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ มีอยู่หลายรุ่น ทั้งแบบเดิมและแบบสมัยใหม่ บางส่วนเป็นบ้านเก่าแก่ แต่มีการเปลี่ยนเสาจากเสาไม้มาเป็นเสาปูน เพื่อให้เกิดความมั่นคงมากขึ้น บางหลังรื้อของเดิมออกเปลี่ยนบางส่วนของตัวบ้าน ทำให้เอกลักษณ์ของเรือนลับเลือนหายไป แต่ก็ยังคงรูปลักษณะของเรือนในชนบทที่มีอ่างล้างเท้าไว้ ตรงเชิงบันได เพื่อล้างทำความสะอาดเท้าก่อนขึ้นเรือน แม้ในปัจจุบันไม่มีความจำเป็นแต่ก็ยังคงมีอยู่ให้เห็น บันไดขึ้นบ้านจะมีหลังคาขึ้นลงคลุมไว้ ภายในตัวบ้านจะมีลักษณะเป็นห้องกว้าง ๆ ถ้าย้ายห้องโถง แต่ไม่ใช่

อาจารย์มาตร อินมา ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดนาทะเล บุคคลที่เป็นที่ยอมรับนับถือในชุมชน เห็นคุณค่าของโบราณวัตถุที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านประเภทเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน จึงได้เก็บรวบรวมไว้เป็นจำนวนมาก ที่บ้านพักส่วนตัว ที่คุ้ม 3 โบราณวัตถุที่รวบรวมไว้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงภูมิปัญญา และความเป็นมาของชุมชนได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ยังขาดการจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบในการเข้าชม และการจัดคำอธิบายเพื่อเกิดประโยชน์ทางการศึกษา สำหรับผู้สนใจ เครื่องใช้พื้นบ้านที่อาจารย์มาตร อินมา รวบรวมไว้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนที่ย้ายอยู่ในชนบท ที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง เป็นต้น รูปลักษณะและประโยชน์ใช้สอยคล้ายคลึงกับท้องถิ่นอื่น ๆ เพียงแต่การเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปบ้าง ของเก่าที่ อาจารย์มาตร อินมา รวบรวมไว้จำนวนมาก แบ่งเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

เครื่องมือจับสัตว์น้ำ

อีโหง หรือ อีหง เป็นเครื่องมือสำหรับการช้อนหาปลาในบริเวณน้ำตื้นๆหรือในแอ่งน้ำแคบ ๆ อีโหงจะสานด้วยผิวไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายส้อมปลา แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก ก้นอีโหงสานให้ตาดี่ ๆ มีก้นตัน ปลาตัวเล็ก ๆ รอดออกไปไม่ได้ การสานอีโหงจะเหลาผิวไม้ไผ่บาง ๆ จำนวน 30 - 40 เส้น ทำเป็นโครง และเหลาผิวไม้ไผ่เล็กๆ กว่าส่วนเป็นโครง ขนาดเท่าเส้นหญ้าคาไว้สำหรับสานโครงอีโหง การสานจะเริ่มสานที่ก้นอีโหง ส่วนก้นเล็กเป็นมุมแหลม ปลายบานกว้างออก ตั้งแต่มุมก้นถึงปาก มีความยาวประมาณ 20 - 30 เซนติเมตร เมื่อช้อนปลาแล้วจะยกขึ้น ปลาจะไปกองอยู่ที่ก้น ดิ้นไปไหนไม่ได้ ทำให้จับปลาได้สะดวกยิ่งขึ้นต่อจากก้นขึ้นมาจะขยายส่วนตรงกลางให้ป่องกว้างออก อีโหงจะใหญ่หรือเล็กอยู่ที่แบบวางไว้ การสานโครงโดยรอบจะสานด้วยดอกลำไผ่เป็นเส้นคู่ตั้งแต่ก้นจนถึงปากอีโหง ปากอีโหงใช้ซี่ไม้ไผ่เหลาประกบทำเป็นวงไม้ผูกมัดด้วยหวายที่แน่น ป้องกันไม่ให้ดอกลูกลอยและทำให้แข็งแรงทนทานยิ่งขึ้น

วิธีการใช้อีโหง จะใช้มือทั้งสองข้างจับปากอีโหงก้มช้อนปลาโดยกดปากอีโหงลงไปในน้ำส่ายไปมา กระแสน้ำที่ซัดไปมานี้ทำให้ปลามึนงง และเข้ามาในอีโหง การใช้อีโหงต้องยกขึ้นดูเป็นระยะ ๆ มิฉะนั้นปลาอาจจะว่ายหนีออกจากอีโหง

ปลาที่ติดอีโหงนั้นมักเป็นปลาตัวเล็กๆประเภทลูกปลา เช่น ลูกปลาดุก ลูกปลาช่อน ลูกปลาหมอ หรือปลาซิว เป็นต้น ปลาตัวเล็กๆที่จับได้จะนำไปทำอาหารประเภทปลาสับทอดมัน ปลาห่อเผาไฟ ปลาชุบแป้งทอด หรืออาจนำลูกปลาไปปล่อยเลี้ยงในสระ

ลอบ เป็นเครื่องมือคักจับปลาที่สานด้วยไม้ไผ่ ใช้หวาย เถาวัลย์ หรือลวดรัดโครงไม้ ลอบมีช่องที่จะให้ปลาว่ายเข้าไปติดภายใน ลอบที่ใช้อยู่ในพื้นที่บ้านมีอยู่ 3 ประเภท คือ ลอบนอน ลอบขึ้น และลอบกึ่ง

ลอบนอน ใช้ดักจับปลาในน้ำไหล มักมีหูข้างอยู่ที่ปากลอบด้วย โดยใช้แผงเปลือกต่อจากหูข้างทั้งสองข้างกันขวาง แม่น้ำ ลำคลอง วางลอบอยู่ในแนวนอน

ลอบนอนมีลักษณะเป็นทรงกระบอก ก้นลอบเป็นวงรี ๆ สามารถปิดเปิดเอาปลาออกมาทางก้นลอบได้ ลอบนอนมีความยาวตั้งแต่ 1-2 เมตร เหลาซี่ไม้ไผ่กลม ๆ ประมาณ 20 ซี่ มัดด้วยหวาย เถาวัลย์ หรือลวด ไม้ไผ่แต่ละซี่ห่างกันเกือบ 3 เซนติเมตร หากจะดักปลาตัวเล็กก็เรียงซี่ไม้ไผ่ให้ชิดกัน ปากลอบดักปลาทำงา 2 ชั้น เมื่อปลาว่ายเข้าไปแล้วจะว่ายออกมาอีกไม่ได้ เพราะติดงาชั้นไว้ลอบนอนใช้กับน้ำไหลไม่ต้องใช้เหยื่อล่อ ลอบนอนอีกประเภทหนึ่งใช้กับน้ำนิ่งในฤดูที่ปลาวางไข่ตามริมหนองน้ำ เรียกว่า ลอบเลาะ เวลาที่ลอบนอนก็จะเปิดฝาลอบส่วนก้นออก เปิดฝาเทพปลาใส่ช่องได้ทันที

ลอบยื่น ใช้ดักปลาในน้ำลึก จะใช้แผงเปลือกกันแม่น้ำหรือไม้ก็ได้ การดักลอบยื่นจะดักน้ำลึกกว่าลอบนอน หากใช้เปลือกกันดักไว้ตามน้ำนิ่งใกล้ ๆ กอหญ้า สุ่มทุมพุ่มไม้ที่อยู่ในน้ำ ปลาที่เข้ามักเป็นปลาตุก ปลาช่อน ปลาตะเพียน ปลากด เป็นต้น ลอบยื่นมีลักษณะเหมือนกับทรงขวดที่วางตั้งไว้ แต่ส่วนปลายลอบยื่นนั้นมัดปลายซี่ไม้ไผ่เข้ามารวมกัน ตรงด้านข้างทำงายาวผ่าเกือบตลอด

ลอบกึ่ง ใช้ลอบนอนหรือลอบยื่นก็ได้ แต่การสานไม้ไผ่จะต้องมีระยะให้ชิดกัน ไม่ให้กึ่งลอบออกไปได้ บางทีใช้ตาข่ายถี่ ๆ หรือผ้ามุ้งคลุมรอบตัวลอบ กึ่งจะว่ายหนีออกไปไหนไม่ได้ เหยื่อที่ใช้ เช่น กากน้ำปลา รำละเอียดผสมข้าวเปลือกปั้นเป็นก้อน เป็นต้น

สุ่ม เป็นเครื่องมือสำหรับครอบปลา สานด้วยซี่ไม้ไผ่เป็นตา ๆ หรือถักหวายเถาวัลย์และลวด สุ่มนับเป็นของใช้พื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วทุกภาค หากแต่มีการเรียกชื่อแตกต่างกันตามท้องถิ่น เช่น สุ่มโฆง เป็นสุ่มมีขนาดกว้างใหญ่กว่าสุ่มชนิดอื่น สุ่มโฆงจะใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นซี่ ประมาณ 50 – 100 ซี่ หากสุ่มใหญ่ก็ใช้ซี่ไม้ไผ่มากขึ้น สุ่มชนิดนี้จะใช้หวาย เถาวัลย์ หรือลวดถักร้อยซี่ไม้ไผ่ยึดกันโดยมีวงหวาย หรือวงไม้ไผ่ทำเป็นกรอบไม้ภายใน การถักเส้นหวาย เถาวัลย์หรือลวด จะถักซี่ไม้ไผ่รัดกับวงภายในให้แน่น บางทีชาวบ้านก็เรียกการถักร้อยสำหรับยึดให้แน่นนี้ว่า “ก่อง” จึงเรียกสุ่มก่อง และลักษณะที่ก่องเป็นซี่ ๆ นี้เอง จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุ่มซี่

สุ่มสาน เป็นสุ่มที่มีขนาดแคบกว่าสุ่มโฆง เหลาซี่ไม้ไผ่จำนวนมาก สานเป็นลายขัดตาถี่เหลี่ยมห่าง ๆ แต่ไม่ให้ปลาลอดออกได้ บางทีเรียกว่า สุ่มขัด สุ่มชนิดนี้ไม่ต้องใช้หวายเถาวัลย์หรือลวดยึดใด ๆ

สุ่มกลอง มีรูปลักษณ์กว่าสุ่มสานเล็กน้อย การทำสุ่มจะใช้หวายเถาวัลย์หรือลวดส่วนบนส่วนล่างใช้ซี่ไม้ไผ่สานขัดเป็นสี่เหลี่ยม

ตุ้มงวม หรือ อีงวม ตุ้มงวมจะมีรูปร่างเป็นทรงกระบอก ปลายตีนตุ้มกว้างออกเล็กน้อย ด้านบนทำให้กว้างเพื่อใช้มือ 2 ข้างล้วงจับปลาในตุ้มได้สะดวก การสานตุ้มงวมจะสานด้วยตอก ผิวไม้ไผ่บาง ๆ สานลายขัดทึบโดยตลอด

ตุ้มนอกจากใช้ครอบปลาแล้ว ยังเป็นอุปกรณ์บีบนวดตาลสุกทำขนนตาล ใช้ครอบเด็ก เกิดใหม่ไม่ให้ผีเข้า ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านบางถิ่น และยังใช้ครอบลูกไก่ได้อีกด้วย

ตุ้ม เป็นเครื่องมือดักปลา สานด้วยตอกไม้ไผ่ มีลักษณะคล้ายกับอีฐู้ดักปลาไหล มีงาแซง อยู่ริมกันตุ้มเช่นเดียวกัน แต่ตุ้ม มีงา 2 ชั้น ไม่มีกะพล้อใส่เหยื่อล่อเหมือนอีฐู้ แต่มีงายาวเรียกว่า งาโข่ง

ตุ้มสานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นลายขัด เริ่มต้นสานส่วนกันมีตาเหลี่ยมช่องที่เรียกว่าอีฐู้ แล้วสานต่อข้างบนเป็นลายขัดทึบ ขนาดของตุ้มสูงตั้งแต่ 30 เซนติเมตร จนเกือบ 1 เมตร ตุ้มมีหลาย ประเภท เช่น

ตุ้มบอง มีรูปร่างคล้ายอีฐู้ ด้านล่างป้องค้อย ๆ เรียว ส่วนบนมักใช้กะลามะพร้าวปิดปาก ข้างบน ซึ่งใช้เป็นที่เทปลาออก มีขนาดย่อมเท่าเสื่อบอง จึงเรียกว่า ตุ้มบอง ใช้ดักปลาตามแอ่งน้ำ ทั่วไป และตามหุบเขา

ตุ้มแรม มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอก มีขนาดใหญ่กว่าตุ้มบองมาก สานเป็นลายขัดทึบ และลายไพรัชกั่ว ส่วนล่างมีงา 2 ชั้น ชั้นนอกเรียกว่า งาไหว ชั้นในเรียกว่า งาโข่ง เป็นทางเข้าของ ปลา ปลายปากตุ้มบานออกเล็กน้อยเหมือนปากแตร สานฝาปิดเปิดเทปลาออก สานด้วยตอกไม้ไผ่ เช่นเดียวกัน การที่เรียกตุ้มแรมเพราะว่าเป็นตุ้มขนาดใหญ่กว่าประเภทอื่น ๆ ภายในกว้างขวางปลา ว่ายได้สะดวกไม่ตายง่าย ชาวบ้านจะดักตุ้มทิ้งไว้นาน เป็นแรมคืนแรมวัน คอยเติมเหยื่อ เมื่อปลา เข้าไปมากแล้วจึงค่อยไปกู้ จึงเรียกตุ้มนี้ว่า ตุ้มแรม ปลาที่ติดตุ้มแรมมักเป็นปลาคุกและปลากด

ตุ้มข้อง สานเป็นรูปทรงข้องมีขนาดเท่ากัน ดักปลาน้ำตื้น ๆ กันสี่เหลี่ยมจัตุรัส ปากแฉก อย่างคอกหม้อดิน

ตุ้มกบ สานรูปทรงคล้ายข้องแต่ลายขัดห่าง เป็นตาสี่เหลี่ยมใช้เฉพาะดักกบ ดักเขียด ใช้ เหยื่อประเภทลูกปลา หอย ใส่ไว้ภายใน วางในน้ำตื้น ๆ มีงาแซงชั้นเดียว กบ เขียด เมื่อเห็นเหยื่อล่อ จะเข้าไปทางช่องที่มีงาแซงดักอยู่

การใช้ตุ้มบอง ตุ้มแรม และตุ้มข้อง มีวิธีการดักปลาเหมือนกัน ก่อนใช้จะเอาจีควาย หรือดิน โคลนทาตุ้มด้านนอกให้รอบ ดากตุ้มให้จีควายหรือดิน โคลนที่ทาจนแห้ง การทาเช่นนี้ เพราะต้องการให้กลิ่นเหยื่อล่อส่งกลิ่นมาทางงาสำหรับปลาเข้าเท่านั้น หาเหยื่อ ใส่ไว้ข้างในตุ้ม เช่น ดินรังปลวก รังมดแดง รำข้าว ใส่ล่อให้ปลาเข้าไปกินเหยื่อ ดักตุ้มในบริเวณน้ำนิ่งให้ปลายปากตุ้ม โผล่พ้นน้ำ ปลาจะ ว่ายน้ำขึ้นมาหายใจไม่ตาย แหวกทางปลาว่ายให้เป็นช่องเข้ามาทางงา หาใบไม้

ใบหญ้าคลุมคุ่ม เมื่อปลาได้กลิ่นขี้ควาย กลิ่น โคลนเลยแหล่งอื่น ๆ จะว่ายเข้ามาใกล้ และเข้าช่องงาไปกินเหยื่อภายใน แล้วจึงลอคงาโข่งอีกชั้นหนึ่ง ปลาจะออกไม่ได้ เพราะงาส่วนข้างในแข็งแรงกว่า งาด้านนอกซึ่งหักไว้ห่าง ๆ เท่านั้น ปลาลอคได้ง่าย บางครั้งอาจไม่ต้องใช้เหยื่อล่อใส่ไว้ภายในคุ่มก็ได้ ปลาเข้าคุ่มมักขึ้นอยู่กับเหยื่อล่อภายในคุ่ม หากใส่เหยื่อประเภทรังปลวก รังมดแดง ปลาคุยกชอบเข้าไปกินหากใช้เหยื่อประเภทหัวปลาที่เหม็นคาวเป็นเหยื่อล่อ ปลาที่เข้าไปกินมักเป็นปลากอด ปลาแขยง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคุ่มประเภทอื่น ๆ อีก เช่น คุ่มปลาสร้อย คุ่มปลากอด และคุ่มสามทาง เป็นต้น

ข้อง เป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง สานด้วยผิวไม้ไผ่ ปากแคบอย่างคอกหม้อดิน มีฝาปิดเปิดได้ เรียกว่า ฝาข้อง ฝาข้องมีชนิดที่ทำด้วยกะลามะพร้าว และใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปกรวย ปลายกรวยแหลมปล่อยเป็นซี่ไม้ไผ่เรียกว่า งาแขง ข้องใช้สำหรับใส่ปลา ปู กุ้ง หอย กบ เขียด เป็นต้น ข้องมีหลายลักษณะเช่น

ข้องยี่น มีลักษณะคล้ายรูปทรงของโอ่งน้ำ หรือรูปทรงกระบอก มีปลายปากข้องบานออก ขนาดสูงตั้งแต่ 10 - 15 เซนติเมตร การสานกันข้องมักจะสานเป็นกันสัดเหลี่ยมจัตุรัส ตัวข้องกลมป้อม ป่องตรงกลางค้อย ๆ สอดเข้าตรงคอกข้อง แล้วบานออกที่ปลายปากข้องคล้ายปากแตร ที่กันข้องและตัวข้องจะสานด้วยลายขัดตาถี่ๆ ตรงคอกข้องถึงปากข้องสานด้วยลายขัดตาทะแยง ปลายปากข้องจะทำฝาปิดเปิดโดยสานผิวไม้ไผ่เป็นฝาปิด เวลาจับปลาใส่ข้อง ไม่ต้องเปิดฝาข้องก็ได้ เพราะฝาข้องนี้สามารถใส่ปลาได้สะดวก ปลาจะกระโดดออกมาไม่ได้เพราะติดที่ฝาปิดนั้น ฝาข้องอาจทำด้วยกะลามะพร้าวก็มี ผูกเชือกไว้สำหรับสะพายติดตัวไปหาปลา

ข้องนอน หรือข้องเปิด มีรูปทรงเป็นแนวนอน การสานข้องมีลักษณะเหมือนเปิด ปลายปากข้องบานหงายขึ้นด้านบนสำหรับใส่ปลาไว้ในข้อง การสานกันข้อง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ข้องนอนหรือข้องเปิด มักไม่ค่อยสะพายติดตัวไปในขณะกำลังหาจับปลาแต่จะวางไว้ในเรือ ริมคลอง ริมตลิ่ง เป็นต้น

ข้องลอย เป็นข้องที่ใช้ลอยในน้ำได้ในระหว่างจับปลา ข้องลอยจะใช้ข้องยี่นหรือข้องนอนมัดลูกบวบ ซึ่งทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ 2 ท่อน มัดขนาดตัวข้องให้ลอยน้ำได้ แล้วผูกเชือกมัดติดเอว

ช่อน เป็นเครื่องมือดักปลาคุยกและปลาช่อนโดยเฉพาะสานด้วยดอก มีรูปทรงกระบอก มีขนาดเล็กกว่าไซ เมื่อปลาเข้าไซแล้วกลับออกมาอีกไม่ได้

ช่อนสานด้วยดอกไม้ไผ่ สานเป็นลายขัดตาสี่เหลี่ยม ตัวช่อนจัดเส้นรอบวงประมาณ 15 เซนติเมตร มีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร การสานช่อนจะสานส่วนกันขึ้นมาปลายกันแหลม ๆ ด้านปากช่อนผายออก ช่วงตรงปากช่อนจะสานด้วยลายขัดถี่ ๆ บางที่ใช้หวายหรือลวดถักเก็บขอบเพื่อให้โครงช่อนแข็งแรง และดอกไม้หลุดง่าย ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีประจำช่อน

ก่อนไปปักช้อนต้องจุกดูรูปเทียบบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง เพื่อให้ผีประจำช้อนเรียกปลาตัวโตเข้าช้อน หากปลาตัวเล็กมากเข้าช้อนจะลอคออกตามตาซัดตอกนั้น แม้ว่าปลาตัวขนาดย่อมเข้าไปจากกลับตัวว่าออกทางปากช้อนได้ เพราะปากช้อนไม่ใส่เงาไว้ ชาวบ้านเชื่อว่าผีประจำช้อนจะเรียกเฉพาะปลาตัวโตเข้าช้อน เมื่อเข้าไปแล้วปลาจะดันออกทางก้นช้อน ไม่สามารถกลับตัวออกทางปากช้อนด้วยเหตุที่ลำตัวปลา มีขนาดเท่า ๆ กับช้อนพอดี

การปักช้อนมีวิธีการคล้ายกับใช้ชุดปักปลา คือ คัดระหว่างคันนา ชุดดินเป็นร่องลึกเล็กน้อย ให้น้ำไหลริน ๆ วางช้อนไว้ในร่องน้ำ ใช้น้ำใส่หลาย ๆ ตัวปักยึดก่อนตองที่ซัดติดกับพื้นดินไว้ ปลาช้อนอาจปักหลักไม้ป้องกันไม่ให้ปลาค้นหรือดินพาช้อนลอยตามน้ำ เวลาปักจะใช้ดินโคลนจากแหล่งอื่น ๆ มาตักแต่งทางเข้าปากช้อน นอกจากจะเลือกตัวเข้าสะดวกแล้วยังช่วยให้ปลาได้กลิ่นดิน โคลนที่อื่น ปลาจะเข้าไปในช้อนง่ายขึ้น ใช้เศษหญ้า เศษฟางถมปิดตัวช้อนไว้โดยตลอด เพื่อให้หน้าไม่ร้อน ปลาไม่รบกวน ไม่กลัวคนเดินผ่านมาไกล ๆ การใช้เศษหญ้าใบไม้ทับปิดเครื่องมือคอกปลาชนิดนี้ คล้าย ๆ กับช้อนไว้ในเศษหญ้า จึงเรียกว่า “ช้อน”

ชาวบ้านเมื่อออกไปปักปลาแต่ละครั้งจะนำช้อนไปหลาย ๆ อัน คัดช้อนในระยะห่างกัน และต้องนอนเฝ้าที่ห่างกันนั้นเลย ระยะเวลา 2 - 3 ชั่วโมง ต้องเดินมาดูช้อนแต่ละอันว่าติดปลาหรือไม่ การเดินมาตรวจดูปลาช้อนชนิดนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลาะช้อน” เพราะหากไม่เลาะช้อนบ่อย ๆ แล้ว ปลาอาจคืนหนีหรือปลาตัวอื่น ๆ ไม่สามารถเข้ามาใช้ช้อนได้อีกนั่นเอง

ไซ เป็นเครื่องมือดักสัตว์น้ำ ทำด้วยไม้ไผ่ผูกร้อยซี่ไม้ไผ่ด้วยหวาย เถาวัลย์ ตอก หรือ ลวดใส่เงาแขงเป็นช่องทางให้ปลา กุ้ง ปู เข้าไปภายใน ไซมีหลายลักษณะ วิธีการทำและการใช้แตกต่างกันไป

ไซปากแคบ ทำเป็นรูปกรวย ปากไซบานออกเป็นรูปปากแคบ มักใช้กะลามะพร้าวเป็นฝาเปิดปิด เทปลาออกด้านน้ำ ส่วนกลางไซคอดมีเงาแขงสำหรับเป็นช่องทางเข้าของปลา ไซปากแคบจะใช้หวายผูกร้อยซี่ไม้ไผ่เป็นช่องถี่ ๆ แม้แต่กุ้ง และปลาตัวขนาดเล็กเล็กลอคออกไม่ได้ ไซปากแคบมีความยาวตั้งแต่ 1 - 2 เมตร เวลาปักไม้ใส่เหยื่อล่อไว้ภายในแต่วางดักไว้ตามคันนาหรือใช้ผูกกันเหมาะสำหรับดักตามช่องน้ำไหล

ไซท่อ สานด้วยซี่ไม้ไผ่เป็นลายขัดทึบ รูปลักษณะคล้ายท่อดักปลา แต่ขนาดสั้นกว่ามาก มีความยาวประมาณเกือบ 1 เมตร ใส่เงาไว้ด้วย ดักสัตว์น้ำทุกประเภทในบริเวณน้ำไหล

ไซลอย สานด้วยซี่ไม้ไผ่เป็นลายขัดคาสีเหลี่ยมต่าง ๆ มีรูปทรงกลมก้นด้านบนจะคอค เหมือนคอคขวด มีฝาปิดเปิดเอาปลาออก เส้นผ่าศูนย์กลางกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ปากกว้าง

มีความยาวประมาณ 1 เมตร ใช้ปักปลาในน้ำนิ่ง โดยวางไขลอยไว้ช่วงน้ำตื้น ๆ แหวกกอข้าวหรือกอหญ้าว่างแฉ่น้ำไว้ ปลาที่กินตามน้ำตื้น ๆ หรือไปวางไข่จะเข้าทางช่องงา ปลาที่เข้าไขลอยมักเป็นปลากระดี่ ปลาสลิด และปลาหมอ เป็นต้น

ไขสองหน้า สานเหมือนกับไขลอยมีขนาดเท่า ๆ กัน ใช้ปักปลาในน้ำนิ่งและน้ำตื้น เช่นเดียวกัน แต่แตกต่างกันตรงที่มีงาอยู่ 3 ด้าน จึงเรียกว่า ไขสองหน้า

ไขโป่ง เป็นรูปทรงกระบอกด้านปากไขและกันป้องออกเล็กน้อย สานเป็นลายขัดยาวประมาณ 1 เมตร ใช้ปักสัตว์น้ำทุกชนิด และปักในบริเวณน้ำไหล

ไขปลากระดี่ สานเป็นลายขัดตาถี่เหลี่ยม มีขนาดเล็ก ใส่งาที่ปาก ยาวประมาณ 40 – 50 เซนติเมตร ใช้ปักปลากระดี่ ปลาหมอ ฯลฯ ในบริเวณน้ำไหลริน ๆ

ไขกบ สานเป็นลายขัดตาถี่เหลี่ยมเล็กรูปทรงกระบอก ขนาดเล็กกว่าไขปลากระดี่ ยาวประมาณ 30 – 40 เซนติเมตร ตักน้ำไหลริน ๆ หรือน้ำนิ่งก็ได้ ใช้ปักกบ อาจใช้เหยื่อ เช่น ลูกปลาหรือลูกปูใส่ล่อไว้ กบจะเข้าไปกินเหยื่อล่อทางช่องงา และไม่สามารถออกมาได้

2. เครื่องใช้ในครัวเรือน

หม้อน้ำ เป็นภาชนะทำโดยดินเผาขนาดใหญ่ จุน้ำได้ 20 – 40 ลิตร มีรูปทรงคล้ายหม้อดินที่ใช้สำหรับหุงต้มอาหาร แต่หม้อน้ำใช้ใส่น้ำไว้ต้มและใช้สอยอื่น ๆ มีชื่อเรียกแตกต่างกัน และแต่ละท้องถิ่นว่า หม้อดิน หม้อ โองหม้อกรวดซ์ เป็นต้น

ชาวบ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย เป็นหมู่บ้านแรกที่คิดปั้นหม้อน้ำขนาดใหญ่กว่าเดิม ซึ่งใช้แทนการเก็บน้ำโดยวิธีการसानครุ แล้วยาชัน มีใช้ตามพื้นบ้านแถบจังหวัดใกล้เคียงสุโขทัย เมื่อประมาณ 50 ปีล่วงมาแล้ว ขณะนี้หม้อขนาดใหญ่ไม่มีใช้แล้ว ชาวบ้านยุคหลัง ๆ จะปั้นขนาดเล็กจุน้ำได้น้อย เช่น โองน้ำเย็น และหม้อเฟื่อง ชาวบ้านในพื้นที่ภาคเหนือนิยมใช้หม้อน้ำเพื่อบรรจุน้ำไว้ต้มในครัวเรือน โดยใช้กระบวยตักน้ำเวลาต้ม บางบ้านจะวางหม้อน้ำไว้นอกเขตบ้านเพื่อให้ผู้คนที่สัญจรไปมาได้ต้ม

พ้อม เป็นภาชนะไม้ไผ่สานขนาดใหญ่ที่เอาไว้บรรจุข้าวเปลือก บางท้องถิ่นเรียกว่า กระพ้อมเพื่อใช้เก็บข้าวเปลือกสำหรับกินตลอดปี หรือเอาไว้ขายในช่วงใดช่วงหนึ่ง พ้อมมีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอก ตรงกลางมักสานให้ป้องออกเล็กน้อย มีความสูงตั้งแต่ 1 – 3 เมตร วัดเส้นผ่าศูนย์กลางยาวตั้งแต่ 1 – 3 เมตรเช่นกัน การทำพ้อมจะใช้ไม้ไผ่สีสุกแก่จัดมาสาน สถานที่ตั้งพ้อมชาวบ้านจะทำเพิงยกแตรติดกับตัวเรือนหรือปลูกเป็นยั้งแยกจากตัวเรือน ซึ่งจะอยู่ใกล้ ๆ กับที่อยู่อาศัยเสมอ

พ้อมสามารถบรรจุข้าวเปลือกได้เป็นจำนวนมากแล้วแต่ขนาดของพ้อม ปัจจุบันที่เก็บข้าวเปลือกจะสร้างยั้งวางเป็นคั้งไม้ สังกะสีและปูนซีเมนต์แทนไม้ไผ่ พ้อมจึงหาดูได้ยากในยุคนี้

โคม บางถิ่นก็เรียกว่า กระบม กระโอม อัว อัว หรือกัวข้าว โคมเป็นของใช้พื้นบ้านสำหรับนวดข้าวให้อ่อนนุ่ม เมื่อเวลานึ่งข้าวเหนียวสุกแล้วจะนำมาใส่โคมนวด โดยใช้ค้ำข้าวที่มีลักษณะคล้ายพายคนให้อ่อนนุ่ม บางทีก็ใช้สำหรับนวดแป้งทำขนมจีน โคม มีลักษณะเป็นอ่างไม้กลมเหมือนถาดที่ใส่สำหรับกับข้าว การทำมักใช้ไม้เนื้อแข็งหรือไม้สัก มาตีเส้นรอบวงกลม อาจเป็นไม้แผ่นเดียวหรือหลาย ๆ แผ่นมาต่อกัน ใช้มัดหรือขวานตากไปตามเส้นรอบวงกลมนั้น เว้นค้ำไว้เพื่อใช้สำหรับจับถือได้สะดวก จากนั้นก็จะชุบเนื้อไม้ให้ลึกลงไปเป็นหลุมลึกเหมือนถาด เว้นขอบไว้ประมาณ 5 เซนติเมตร ตกแต่งขัดเงาให้ผิวไม้ราบเรียบ

บางแห่งใช้โคมเป็นถาดใช้สำหรับใส่อาหารต่าง ๆ อีกด้วย ในปัจจุบัน โคมยังมีใช้อยู่ในบางพื้นบ้าน

นมนาง เป็นของใช้พื้นบ้านใช้นวดหรือคบบริเวณที่ปวดเมื่อยต่าง ๆ การที่เรียกว่านมนาง เพราะมีรูปร่างลักษณะคล้ายนมผู้หญิง

นมนางมักใช้ไม้เนื้อแข็งทำ เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้ชิงชัน และไม้เต็ง เป็นต้น การทำนมนางจะทำได้ค่อนข้างง่าย เพียงแต่หาแผ่นไม้หนา ๆ สั้น ๆ หรืออาจเป็นท่อนไม้สักก็ได้ ใช้มัดหรือขวานตากให้มีรูปร่างเหมือนนมทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางให้มีลักษณะคอด ๆ เพื่อใช้มือจับกดในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และใช้บั้งเนื้อไม้ให้เรียบหรืออาจใช้กระดาษทรายถูตามให้เรียบสนิท

วิธีใช้ จะใช้มือจับตรงกลางในส่วนที่คอดไว้ ใช้ส่วนนมคดหรือคบบริเวณที่ปวดเมื่อยให้ทั่ว ส่วนใหญ่เป็นวิธีการนวดด้วยตนเองมากกว่าให้คนอื่นคนนวดได้ โดยปกติจะวางนมนางไว้ที่พื้นแล้วนอนทับนมนาง โดยให้นมนางถูกบริเวณที่ปวดเมื่อยนั้น นอกจากนี้นมนางยังสามารถนำมาเป็นหมอนหนุนนอนสำหรับคนแก่เฒ่า ในระหว่างไปถือศีลภาวนาในวันพระได้อีกด้วย เพราะในระหว่างส่วนเว้าของนมนางสามารถเอาศีรษะหนุนให้พอดี โดยเนินของนมนางจะช่วยนวดหรือคบบริเวณได้หูหรือคั่นคอให้คลายปวดเมื่อยได้อีกด้วย มีนมนางอีกชนิดหนึ่งเป็นนมเดี่ยวใช้สำหรับกดที่ท้องโดยเฉพาะ

กระต่ายขูดมะพร้าว บางพื้นบ้านเรียกว่า กระต่ายขูด หรือ เหล็กขูดก็มี ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับขูดมะพร้าวที่ยังไม่ได้กระเทาะเปลือกออก โดยตีเหล็กแผ่นบาง ๆ ตัดรูปโค้งมน ใช้ตะไบดูทำซึ่งละเอียดปลายเหล็กกลมเรียกว่า “ฟันกระต่าย” นำส่วนเหล็กขูดฟันกระต่ายนี้ไปประกบหรือเข้าเดือยกับตัวรูปสัตว์ที่เตรียมไว้

วิธีการขูดมะพร้าวของชาวบ้านจะขูดเบา ๆ ไม่กดแรงเกินไป เพราะจะทำให้คันกะทียาก การขูดมะพร้าวโดยใช้กระต่ายขูดนับวันจะน้อยลง เพราะมีเครื่องมือขูดมะพร้าวชนิดใช้

มือหมุน และแรงเครื่องยนต์เข้ามาแทนที่ ส่วนชาวบ้านก็ไม่ค่อยทำโครงไม้เป็นรูปสัตว์ชนิดอื่นอีก เพราะไม่มีเวลาประดิษฐ์ประดอย เพียงแต่ใช้เหล็กแผ่น ๆ ทำเป็นเหล็กขูด และมีขาตั้งพื้นเชื่อมติดเป็นแผ่นเดียวกันเท่านั้น

กระบวย เป็นภาชนะตักน้ำทำด้วยกะลามะพร้าวมีค้ำมถือ กระบวยใช้กันหลายลักษณะ เช่น กระบวยตักน้ำดื่ม กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบ กระบวยตักน้ำล้างเท้า กระบวยตักคัมแกง เป็นต้น

กระบวยตักน้ำดื่ม จะเลือกกะลามะพร้าวขนาดพอเหมาะไม่เล็กหรือใหญ่เกินไป มีรูปร่างค่อนข้างกลมแป้น ใช้กะลามะพร้าวแก่จัด ฝักกะลาออกไปข้างบน เพราะจะได้บรรจุน้ำได้มาก ขัดผิวกะลาให้เป็นเงา ทำค้ำมไม้จับยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ตกแต่งเป็นลวดลาย หรือรูปสัตว์ที่แตกต่างกันไป โคนค้ำมไม้จับทำเดือยฝังเข้าไปในรูกะลามะพร้าวให้แน่น กระบวยตักน้ำดื่มอาจดัดแปลงเป็นกระบวยตักแกงหรือแทนที่จะใช้กะลา ก็ใช้ดอกสานเป็นรูปกระบวยทาชันไว้ตักน้ำดื่ม

กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบ ใช้กระบวยประเภทนี้คู่กับครุ เพื่อตักน้ำรดต้นยาสูบ ขณะต้นยังเล็กอยู่ กระบวยตักน้ำรดต้นยาสูบ จะเลือกกะลามะพร้าวใบใหญ่แก่จัด จะได้ตักน้ำได้มาก มีวิธีการทำเช่นเดียวกับกระบวยตักน้ำดื่ม แต่แตกต่างกันที่ความประณีต และตรงค้ำมจับกระบวยซึ่งกระบวยรดน้ำต้นยาสูบ จะใช้ไม้สักใสหรือเหลาเป็นท่อนกลมยาวประมาณ 1 เมตร ปลายมือจับเสียบปลายแหลมคมสำหรับปักดินไว้เพื่อให้รูวาร์คน้ำต้นยาสูบไปถึงที่ใดแล้ว กระบวยตักน้ำรดยาสูบสามารถดัดแปลงหรือนำไปใช้เป็นกระบวยตักน้ำล้างเท้า

ครุ เป็นภาชนะอย่างหนึ่งสำหรับใช้ตักน้ำ หรือหอบหิ้วน้ำใช้รดดอกสานและทาชันด้วยน้ำไหลออกมา

การสานครุจะต้องจักดอกเป็นเส้นบาง ๆ ใช้เฉพาะด้านผิวไม้ไม้ เริ่มสานที่ส่วนก้นก่อน วิธีสานครุจะทำเป็นรูปทรงกระบอก ขอบจะจุ่มเข้าเล็กน้อย สานด้วยดอกเส้นเล็ก ๆ ลายขัดทำให้ขอบครุไม่หลุดง่าย ครุส่วนใหญ่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 35 เซนติเมตร มีความสูงจากก้นถึงขอบประมาณ 25 เซนติเมตร ใช้ไม้เนื้อแข็ง ไขว้เป็นรูปกากบาท เพื่อทำเป็นฐานรองครุ ที่หัวหรือสำหรับจับถือ ชาวบ้านมักเรียกวงครุ ทำด้วยไม้เหลาเป็นรูปโค้งคล้ายคอมควายสำหรับใส่ไถนา สอดปลายไม้วง 2 ข้างกับรูที่สานเว้นไว้ เอาครุไปฝังแควหรือรมควันจนดอกแห้งแล้ว จึงลงชั้นภายในครุให้รอบ

ครุใช้สำหรับตักน้ำมาใช้ในครัวเรือนหรือตักน้ำรดพืชผลต่าง ๆ ในสมัยเมื่อ 30 กว่าปีมาแล้ว จังหวัดอุดรดิตถ์ สุโขทัย พิษณุโลก และพิจิตร นิยมใช้ครุตักน้ำสำหรับรดต้นยาสูบ

เครื่องมือประกอบอาชีพ

ไม้หีบอ้อย เป็นเครื่องมือผ่อนแรงชนิดหนึ่ง ใช้สำหรับหีบอ้อยหรือหีบอ้อยควั่น โดยหีบคั้นน้ำอ้อยให้ไหลออกมา เพื่อนำอ้อยไปถวายพระและค้ำกินเอง บางแห่งเรียก คั้นหีบ ไม้หีบ ไม้หีบอ้อยควั่น เป็นต้น

ไม้หีบอ้อยมีชิ้นที่สำคัญ ๆ 4 ส่วน คือ

ไม้หีบอ้อยหรือไม้นวดอ้อย เป็นไม้เนื้อแข็งใช้กบเหลาเป็นท่อนกลม ๆ มีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร สอดไว้ในรูหลวม ๆ เจาะไว้ในแผ่นไม้ฐานตั้ง

ไม้หลัก เป็นไม้แผ่นหนาสูงประมาณ 50 เซนติเมตร เจาะค่อนข้างบนปลายไม้เป็นรูยาว ๆ ให้ไม้หีบอ้อยและข้ออ้อยควั่นสอดเข้าไปพร้อม ๆ กัน เพื่อหีบอ้อยได้

ที่รองน้ำอ้อย สมัยก่อนใช้กาบหมาก กาบกล้วย แผ่นเปลือกไม้บางชนิด ต่อมาใช้แผ่นเหล็ก แผ่นสังกะสี ทำที่รองน้ำอ้อยเป็นรางวางสอดรูไม้หลัก เวลาหีบอ้อยน้ำอ้อยจะไหลลงมาที่รองและไหลลงภาชนะรองรับนั้น

ไม้ฐานรอง เป็นแผ่นไม้ขนาดกว้างประมาณ 20 เซนติเมตร ยาว 80 เซนติเมตร ใช้สำหรับเป็นฐานวางไม้หีบอ้อย

วิธีใช้ คัดท่อนอ้อยเป็นลำมาปอกเปลือกและตัดเป็นท่อนสั้น ๆ เรียกว่า อ้อยควั่น และบีบคั้นน้ำอ้อยไหลมาในส่วนที่รองรับไว้

วี หรือกาวี เป็นเครื่องมือหนึ่งของชาวนา สำหรับใช้โบกพัด เพื่อให้เมล็ดข้าวลีบไม่มีเมล็ด น้ำหนักเบาซึ่งเรียกว่า ขี้ลีบ รวมทั้ง เศษผง เศษฟางต่างๆ ให้แยกออกจากเมล็ดข้าวเปลือกที่ดี โดยใช้แรงคนพัดโบกขณะสาดข้าวหรือซัดข้าวขึ้นไปในอากาศ ก่อนที่จะมีการใช้วี ชาวนาใช้ใบตาลตกแต่งก้านใบให้เรียบร้อยเพื่อใช้เป็นพัดโบก ต่อมาใช้กระดิ่ง สำหรับฝัดข้าวมาพัดกันหลาย ๆ คน เพื่อให้เกิดลมแรง วีมีรูปร่างคล้ายพัด แต่มีขนาดใหญ่กว่า ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร มีขอบคล้ายกระดิ่ง

วิธีใช้ เมื่อชาวนานวดข้าวเสร็จแล้ว เมล็ดข้าวเปลือกจะร่วงจากรวงข้าวกองอยู่ที่ลาน ใช้ไม้คั้นฉางสงฟางออกให้หมดแล้วใช้ไม้กะโห้หรือสัดทาชักลากเมล็ดข้าวเปลือกให้กองรวมกัน ใช้พลั่วตักเมล็ดข้าวเปลือก สาดขึ้นไปในอากาศ ชาวนาที่ขึ้นรายรอบถือวีอยู่นั้นจะโบกวีไปมาทำให้เกิดลม เรียกว่า การรวี เมล็ดข้าวเปลือกหรือเศษผงฟางข้าวต่าง ๆ จะลอยตามแรงลม เมล็ดข้าวเปลือกที่ดีมีน้ำหนักจะร่วงตกลงมากองที่ลาน

การสาดข้าวหรือซัดข้าว ชาวนาจะเลือกในระยะเวลาลมพัด โดยฟังสัญญาณเสียงจากกังหันลม เพราะหากแรงลมตามธรรมชาติ ทำให้ไม่เพียงพอต่อการใช้แรงพัดของใบวี

ไถ เป็นเครื่องมือประกอบการทำนาทำไร่ ใช้ควายหรือวัวลากเพื่อกลับดิน แล้วใช้คราดหรือขลุบทำดินที่ไถไว้ให้ก้อนเล็กลง เพื่อเพาะปลูกพืชได้สะดวก

ไถมีส่วนประกอบคือ

คันไถ เป็นส่วนโค้งงอเสียบเข้าเดียวกับหางยาม

หางยาม เป็นส่วนที่เข้าเดียวกับคันไถซึ่งใช้ล้มตอกให้สนิทและแน่น โคนไม้หางยามจะเข้าเดียวกับหัวหมู ส่วนปลายหางยามตกและเหลาเล็กลง ปลายงอเป็นมือจับเวลาไถนา

หัวหมู เป็นส่วนฐานวางติดพื้น มีรูปร่างเหมือนหัวหมู ปลายหัวหมูด้านหน้า ตกเป็นเคียวสอดเข้ากับผลไถนา ก่อนใส่ผลกับหัวหมูจะตีขวัครั้งจนเหลว ทาครั้งร้อน ๆ บนผิวไม้หัวหมูประกบกับผลเหล็ก เมื่อครั้งเย็นจะทำให้ผลและหัวหมูยึดติดกันแน่น

คอม เป็นไม้โค้งวางพาดคอกควายหรือวัว เพื่อมัดเชือกปลายคอม 2 ด้าน ชาวบ้านเรียกว่า “เชือกค่าว” นำปลายเชือกไปมัดกับปลายแอกน้อยอีกทอดหนึ่ง

แอกน้อย เป็นไม้ท่อนสั้นประมาณ 50 เซนติเมตร เจาะรูกึ่งกลางแอกน้อยเพื่อร้อยเชือกหนังหรือหวาย ปลายแอกน้อย 2 ข้าง ควั่นรอยลึกสำหรับผูกเชือกค่าวให้ควายดึงไถไปข้างหน้า

การไถนา ใช้วัว ควาย ลากไถ กลับดินเตรียมเพาะปลูกเหมือนสมัยก่อน เริ่มหาควาได้ยากขึ้นเป็นลำดับ เพราะเปลี่ยนมาใช้รถไถนาชนิดเดินตามเกือบหมด

กระซอนรดน้ำ เป็นภาชนะสานด้วยตอก ใส่สำหรับตักน้ำรดต้นหอมหรือผักอื่น ๆ ที่ปลูกกระรอง บางทีเรียกว่า “ขง โลงรดน้ำหอม”

การปลูกต้นหอมเป็นอาชีพหนึ่งซึ่งสำคัญของชาวอำเภอทับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ขณะนี้สามารถทำรายได้ปีละกว่า 10 ล้านบาท เมื่อชาวบ้านปลูกต้นหอมแล้วจะใช้กระซอนรดน้ำตักกวิดรดต้นหอม จนกระทั่งหัวหอมโตจึงหยุดรดน้ำ

กระซอนรดน้ำมีรูปร่างคล้ายขง โลง แต่ขนาดเล็กกว่ามาก สานที่ตักน้ำด้วยตอกไม้ไผ่ เว้าเล็กลงไปมีมุมเป็นสามเหลี่ยม สานคอกด้วยลายสองหรือลายซัดก็ได้ ใช้ซี่ไม้ไผ่เป็นขอบถักหวายรัดให้แน่นซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หัวแมลงวัน” ขอบกระซอนด้านบนสานคอกหักเป็นมุมสามเหลี่ยม ผูกมัดกับค้ำไม้ไผ่ กระซอนส่วนใหญ่กว้างประมาณ 20 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ตักไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ หรือไม้เลียง ไม้รวก ยาวประมาณ 2 เมตร เหลาให้เรียบทำเป็นค้ำ ใช้เส้นหวายผ่าซีกสอดร้อยยึดค้ำไม้ไผ่จนแน่น กระซอนรดน้ำไม่ต้องยาชันแต่อย่างใด เวลาจะใช้จับค้ำโดยให้ปากกระซอนตักน้ำรดแต่ละแถว

กระซอนรดน้ำ ยังมีการใช้กันที่อำเภอทับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ แต่ขณะนี้เริ่มลดน้อยไปเรื่อย ๆ เพราะการปลูกพืชผักและผักหอมของชาวทับแลจะใช้เครื่องสูบน้ำต่อสายยางยาว ๆ มีหัวฉีดรดน้ำเป็นฝอย สะดวกสบายกว่าการใช้กระซอนรดน้ำในสมัยก่อนมาก

ปกหลก ปกกะหลก หรือเกราะราง ใช้แขวนคอวัว คอควาย เพื่อบอกว่าสัตว์เลี้ยงกินอาหารอยู่ที่ทิศทางใด การเลี้ยงวัวควายสมัยก่อนจะปล่อยให้ตามธรรมชาติ พอเสร็จจากการทำนาทำไร่ เจ้าของวัวควายจะผูกปกหลก เกราะกระดิ่ง แขนงคอสัตว์ของคนปล่อยไว้ตามท้องไร่ ท้องนาในป่า กันเป็นฝูง พอถึงฤดูไถล้าทำนาชาวบ้านก็จะออกตามวัวควายของตน โดยฟังเสียงสัญญาณจากปกหลกส่วนหนึ่ง หรือตามหาในทำเลที่สัตว์เคยหากินอยู่เสมอ ในปัจจุบันชาวบ้านกันคอกไว้ใกล้บ้าน ตอนเช้าจะค้อนออกไปหากิน ตอนเย็นก็ค้อนกลับเข้าคอกตามเดิม ต้องแขวนปกหลกห้อยไว้ส่วนใหญ่ผูกแขวนคอวัวหรือควายตัวเมีย เพราะชอบหากินหญ้าไถล้า ๑ ตัวผู้ทำหน้าที่เดินตามฝูงไปด้วย

วิธีทำปกหลก ต้องเริ่มจากการหาไม้ไผ่ป่าหรือไม้สีสุก ลำโตแก่จัด เนื้อแน่นและหนา มีความยาวขนาด 1 ปล้อง ตัดเหลือข้อหัวท้าย ปอกเอาผิวไม้ไผ่ออก คว้านกระบอกค้ำหนึ่งเป็นรางยาว ใช้ไม้ตีลองเสียงอยู่เสมอ หากเสียงดังไม่พอก็จะคว้านรูกระบอกขยายขึ้นเป็นลำดับ การลองเสียงปกหลก ชาวบ้านมักใช้ปล้องไม้ไผ่แช่น้ำให้เปียกแล้วจึงตีลองเสียง เพราะสภาพวัวควายต้องลงไปในน้ำ ปกหลกเปียกอยู่เสมอ บางที่ใช้วิธีสับหรือตัดไม้ไผ่สั้นเข้า เพื่อให้เสียงดังขึ้น

วิธีการลองเสียงปกหลกเช่นนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “การสับน้ำ” ทำลูกปกหลกหรือลูกเกราะไว้แกว่งตีภายในรางกระบอก 1 ลูก ใช้เชือกร้อยรูมาล้อมรัดคอวัวควาย ตอนกลางคืนเจ้าของมักใช้เศษใบหญ้าอัดไว้ในรางปกหลก เพื่อไม่ให้เสียงดังทำให้เกิดความรำคาญเวลาคนนอนพักผ่อน เพราะคอกจะสร้างไว้ใกล้บ้าน ด้วยเกรงว่าขโมยจะมาลักนั่นเอง

พาหนะ

เกวียน เป็นยานพาหนะชนิดล้อเลื่อนทำด้วยไม้ใช้ลากจูงด้วยแรงสัตว์ คือ เทียมด้วยวัวหรือควาย เกวียนใช้สำหรับบรรทุกพืชผลสิ่งของร่าง ๆ บางพื้นบ้านเรียกเกวียนว่า ล้อ ระแทะ กระแทะ รันแทะ เกวียนโบราณจะมีล้อใหญ่กว่าเกวียนในยุคนี้มาก หากเป็นเกวียนขนาดเล็ก ซึ่งใช้ตามพื้นบ้านขณะนี้สามารถยกกระบะเกวียนออก ใช้ลากท่อนไม้ยาว ๆ นำมาสร้างบ้าน หรือนำมาเผาถ่าน เกวียนใช้ประโยชน์ในการขนส่งเนื่องจากในสมัยก่อนไม่มีรถยนต์ใช้จึงมีการใช้เกวียนกันเป็นจำนวนมาก เกวียนในประเทศไทยมีรูปลักษณะหลายอย่างต่าง ๆ กันไป แต่จำแนกได้ 2 ชนิด คือ เกวียนควายและเกวียนวัว เกวียนวัวนั้นมีลักษณะเตี้ยและกว้างกว่าเกวียนควาย ใช้ในภูมิภาคที่ดอนมากกว่าที่ลุ่ม

6. วิถีชีวิตชนบท

นาทะเลเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่ประชากรในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขสงบ มีความเอื้ออาทรต่อกัน ความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคมและในครอบครัวค่อนข้างสูง การอพยพย้ายถิ่นเพื่อไปแสวงหางานทำมีน้อย เพราะสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ภายในชุมชน เช่น การเกษตร

รับจ้างทั่วไป งานหัตถกรรม เป็นต้น สมาชิกของชุมชนที่ไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกชุมชน ยังคงกลับมาเยี่ยมเยือนบ้านเกิดอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในโอกาสสำคัญ ๆ ของชุมชน เช่น ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น มีข้อนำสังเกตประการหนึ่ง คือที่ตั้งของชุมชนนาทะเล ไม่ไกลจากตัวเมืองอุตรดิตถ์มากนัก การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมภายนอกมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเช่นเดียวกับสังคมชนบทเกือบทุกแห่งในประเทศไทย แต่ขณะเดียวกันชุมชนนาทะเลยังคงรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตของตนเองไว้ได้อย่างน่าสนใจ ได้แก่

6.1 ใ้บาตรจ้งหัน เข่อบาตร

เนื่องจากชุมชนนาทะเลประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัด 1 แห่ง คือ วัดนาทะเล ซึ่งปัจจุบันมีพระจำพรรษา 3 รูป เณร 4 รูป ทุกเช้าพระและเณรจะออกรับบาตรจากศาสนิกชนเหมือนวัดทั่ว ๆ ไป แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนบางประการที่น่าสนใจ จากคำบอกเล่าของ นางสาวสาลินี อ่อนวงษ์ ชาวบ้านหมู่ 5 เล่าว่า “พระมารับบาตรทุกเช้า แบ่งเป็น 2 สายไปตามบ้านต่าง ๆ เวลาจะเริ่มออกบิณฑบาตรจะตีระฆัง ถ้ามีงานบุญหรือกิจนิมนต์จะไม่ออกบิณฑบาตร ชาวบ้านจะรู้เองเพราะชุมชนขนาดเล็ก ถ้าบ้านไหนมีงานจะรู้กันหมด เมื่อพระมาถึงหน้าบ้านที่เคยใ้เป็นประจำ พระจะส่งเสียงร้องคำว่า “เข่บ” เป็นสัญญาณใ้ผู้ที่จะใ้บาตรทราบ ว่าพระมาถึงแล้ว ทั้งนี้เพื่อที่จะใ้คนที่จะใ้บาตร ทำงานต่าง ๆ ไปได้ด้วยไม่ต้องมานั่งคอยพระ แต่ถ้าไม่ใ้ในวันนั้นก็ใ้ร้องตอบพระว่า “โมน” หมายถึงนิมนต์ไปบ้านอื่นก่อน”

นายเกตุ อินมา ผู้ใหญ่บ้านนาทะเล เสริมว่า “เดิมใ้แต่ข้าวเหนียว เดียวนี้เริ่มใ้ข้าวเจ้า อาหารสำเร็จรูปบ้างเพราะซื้อจากตลาดสะดวกใ้บาตรจ้งหัน ใ้แต่ข้าวเนื่องจากมี คนส่งกับข้าวที่เป็นโยมพ่อโยมแม่ของพระ ญาติพระ นำกับข้าวใ้หม้อ ใ้ปิ่น โดไปถวาย ถ้ามือเพลจะแจกปิ่นโดตั้งแต่ตอนเย็น ใ้ใ้ใ้กับข้าวไปวัดตอนเพล เดียวนี้มีตลาดก็มีคนใ้บาตรมากขึ้น”

6.2 การมัดมือ การสะเดาะเคราะห์

คนในชุมชนนาทะเล มีความกตัญญูใ้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่เห็นได้จากการเดินทางกลับมากราบไหว้ในโอกาสต่าง ๆ และการกราบขอพร โดยการ “มัดมือ” โดยใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกที่ข้อมือทั้งสอง พร้อมกล่าวคำอวยพร โดยผู้น้อยก้มตัวน้อมรับด้วยความเคารพและศรัทธา อันเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ตนเองและมีผลใ้ผู้อาวุโส ปลายป्लीมอบอุ่นที่ยังคงเป็นบุคคลที่มีคุณค่าสำหรับลูกหลาน การมัดมือถือว่าเป็นสิริมงคล ดังนั้นสามารถทำได้ทุกโอกาส เช่น ลูกหลานมาหาในวันปีใหม่ การมัดมือหลังจากลาสิกขา เป็นต้น ผู้เฒ่าผู้แก่ที่กล่าวอวยพรประกอบการมัดมือ ส่วนใหญ่จะกล่าวสั้น ๆ และอาจแตกต่างกันไป แต่ก็ล้วนเป็นถ้อยคำที่เป็นสิริมงคลทั้งสิ้น คุณชายปิ่น จรรยา กล่าวคำมัดมือ ดังนี้

“เคราะห์ดีก็มาเคราะห์ดีก็มาเคราะห์ดีก็มา มัดมือซ้ายให้ขวัญมา มัดมือขวาให้ขวัญอยู่
สิบปีบ้อไปไกล บ้อไปทางใด บ้ออยู่กับบ้อกับแม่จันเฒ่าจันแก่ เอาเงินมากอง เอาทองมาสู่ ขอ
เข้ามีอายุวรรณ สุขัง พลัง เทอญ”

คำกล่าวมัดมือของ ลุงนก มิ่งค่าง

“ยะตะโล ธรรมดา อันว่าธรรมทั้ง 4 ชื่อเป็นสักแก้ว.....หัว สัพพทีโย ก็ขอชื่อตัวเรา
นิสัยต้องวินาศสันตฺ ก็ขอชื่อเป็นปีหมั่นน่องเกาะขัน สัพพะโรโคพญาธิทุกอันแสนสิ่ง ขอชื่อม้วย
มิ่งระงับกลับหาย ชื่ออายุเข้าได้พอร้อยชาว..... อายุเข้าได้ร้อยปีพันปี พระวะก็ขอตกลงไป
อย่าง.... ตั้งแต่เกิดเกิด อายุ วรรณ สุขัง พลัง สาธุ”

ถ้าผู้เฒ่าผู้แก่มีความรู้ทางธรรม เช่นเคยบวชเรียนมา หรือเป็นมรรคทายกวัด ก็จะนำคำ
บาลีมาประกอบด้วย เป็นบทสวดของพระสงฆ์

กรณีการมัดมือเพื่อสะเดาะเคราะห์ จะทำให้กับคนเจ็บป่วย โดยเชื่อว่าเป็นการเสี่ยงทาย
ถ้าจะหายก็สามารถหายลูกได้ใน 2-3 วัน แต่ถ้ามีเคราะห์หนักก็ตายใน 2-3 วัน ถือว่าหมดเคราะห์
ไปเลย การสะเดาะเคราะห์ต้องเตรียมกระทงส่งเคราะห์ บรรจุแกงส้ม แกงหวาน ซึ่งหมายถึง
แกงจืดต่าง ๆ ข้าวเหนียว ก้อยสุก น้ำอ้อย พริกแห้ง ปลา ร้า เกลือ ใส่กระทง เรียกว่า กระทง
4 เสา หรือ กระทงปิดเคราะห์ และอาหารถวายเพลพระ ถ้าคนป่วยสามารถลุกได้ก็จะนำไปทำพิธี
ที่วัด แต่ถ้าลุกไม่ขึ้นก็ทำพิธีที่บ้านได้ โดยให้คนป่วยนอนเอากระทงวางข้าง ๆ มีมงคลสายสิญจน์
สวมหัวด้วย ขึ้นมือมาที่กระทง ก็ปิดสะเดาะเคราะห์ลงในกระทง ระหว่างปิดสะเดาะเคราะห์ก็
กล่าวคำปิดเคราะห์ ดังนี้

“สัพพะตัด สัพพะตา สรรพอุบาทว์ อย่าเข้ามาใกล้ สรรพเคราะห์ทั้งหลาย เคราะห์
ป่วยเจ็บไข้ บ้อมีเคราะห์หัวปี อย่าได้มาต้องเคราะห์ปี เคราะห์น่องมาเรื้อน เคราะห์ปี เคราะห์
เดือน อย่ามาบูกถัน เคราะห์เป็นถ่มไหลลงมา เคราะห์หยิ่งน้ำชาวข้าว เคราะห์ผู้เฒ่าหากังวล
สัพพทีโย สัพพะสัมภุ อย่าเข้ามาใกล้จงหลีกหนีไกล บ้อตกไปตามพระอาทิตย์แสงส่อง นอกฟ้า
จักรวาล บ้อตกไปตามพระอังคาร ที่ป่าไม้คงหลวงหมื่นเจ้า บ้อตกไปตามที่พระเจ้าไหว้ศาสนา
บ้อตกไปตามเวียงลังกา ทุกห้อมหม้อไ้ร่วมฟ้าเมืองอนันท์ ก็ขอบ้อตกไปเสียดิจัญไร ก็ขอบ้อ
ตกไปบ้อหมดบ้อเสี่ยง.....แต่ดี ๆ เทอญ

เมื่อกล่าวคำปิดเคราะห์จบลง ก็มัดมือเสร็จพอดี แล้วเลื่อนมงคลบนหัวลงมากล้องคอไว้
ต่อจากนี้พระจะสวดมนต์ป็นพรให้ แล้วพระจะฉันเพล เมื่อเสร็จพิธีนำกระทงปิดเคราะห์ไปไว้
นอกบ้าน นอกทุ่งไกล ๆ บ้าน

ภาพที่ 13 ตลาดเช้าในหมู่บ้าน

6.3 ตลาดชาวบ้าน

เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ที่บ้านนาทะเล ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีความขยันขันแข็ง เวลาในแต่ละวันจะใช้ไปในการดูแลพืชผลในไร่นา โดยเริ่มตั้งแต่เช้าประมาณ 7 โมงเช้า คำนึงกิจกรรมอื่น ๆ จึงค่อนข้างเร่งรัดตามไปด้วย แม้กระทั่งการซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภค ที่พ่อค้าแม่ค้าจะนำสินค้ามาวางขาย แต่เดิมจะวางขายกันบนพื้นดิน 2 ข้างถนน สายที่ผ่านกลางหมู่บ้าน บริเวณคุ้ม 1 ปัจจุบัน บางส่วนย้ายขึ้นไปขายบนแผงที่สร้างขึ้นในตลาดขนาดเล็ก ๆ ในบริเวณเดียวกัน ตลาดจะมีทั้งตลาดเช้าและตลาดเย็น ตลาดเช้าจะมีคนนำสินค้ามาขายมากกว่า จะเริ่มประมาณ 6 โมงเช้า ประมาณชั่วโมงเดียวก็จะวาย สินค้าที่มีขายในตลาดเป็นพวกอาหารพื้นเมือง สัตว์น้ำที่จับมาได้ ไม้กวาด ผักพื้นบ้าน อาหารสำเร็จรูป ถ้าเป็นวันที่มีงานบุญ จะมีตลาดเหมือนเดิม แต่คนจะน้อยลง

นางมณฑา อินมาเล่าว่า “คนส่วนใหญ่จะซื้อหากับข้าวจากตลาดหมู่บ้าน นอกจากมีงานบุญหรือต้องทำกับข้าวอะไรๆ จะไปตลาดที่ลับแล”

ตอนที่ 3 จุดแข็งและจุดอ่อน ของชุมชนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว

ชุมชน

จุดแข็งของชุมชน

แม้ว่าชุมชนนาทะเลยังมีใช้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักและมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชม เยือนมาากัน แต่จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่าเป็นชุมชนที่มีจุดแข็งและความพร้อมที่เป็นทุนในการนำไปพัฒนาต่อยอดเพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้ตามศักยภาพที่มีอยู่ จุดแข็งของชุมชนมีหลายประการ ได้แก่

1. สภาพทั่วไปของชุมชน เป็นชุมชนที่มีทำเลที่ตั้งอยู่ในเส้นทางผ่านไปยังสถานที่ที่น่าสนใจอื่น ๆ ในเขตอำเภอลับแลได้สะดวกและไม่ไกลมากนัก สามารถจัดเส้นทางนำเที่ยวต่อเนื่องกันได้ โดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไป ทำให้การเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอลับแลของนักท่องเที่ยวได้รู้จักอำเภอลับแลครบทุกด้าน โดยบ้านนาทะเลให้ความรู้เน้นด้านภูมิปัญญาและวิถีชีวิต

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นที่ยอมรับถึงเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาพื้นบ้านลับแลที่สมาชิกในชุมชนนาทะเลสืบสานไว้ได้สมบูรณ์ และมีความพยายามร่วมมือกันที่จะดำรงรักษาไว้ต่อไป และพร้อมที่จะนำเสนอสู่สังคมภายนอก

3. ความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน แม้ว่าชุมชนนาทะเลจะเป็นชุมชนที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักด้านการเกษตรและมีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ แต่ก็พร้อมจะร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งปัจจุบันจัดว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ ตรงตามตัวชี้วัด ชุมชนเข้มแข็ง เช่น ความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองได้ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรม ทั้งกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพ กิจกรรมทางสังคม มีการรวมกลุ่มธุรกิจ มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาของชุมชน เป็นต้น ดังนั้น โครงการหรือกิจกรรมใดที่สมาชิกมองเห็นร่วมกันว่ามีประโยชน์และสร้างสรรค์ชุมชน การร่วมแรง ร่วมใจกัน จะมีความพร้อมเพียงค่อนข้างสูง

4. ชุมชนนาทะเล แม้จะยังมีใช้แหล่งท่องเที่ยวโดยตรง แต่ทั้งในอดีตและปัจจุบันก็เป็นชุมชนที่มีผู้มาเยือนอย่างสม่ำเสมอ จากหลายกลุ่มบุคคลที่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน นิสิตนักศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาทั้งในจังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดอื่น ๆ เดินทางมาเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น จากมหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งข้อมูลในโครงการรักษาเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยมหาวิทยาลัยศิลปากร ถ้าชุมชนสามารถจัดเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้มาเยือนได้ร่วมปฏิบัติกับคนในชุมชนอย่างเหมาะสมได้ ก็คือรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว

5. การสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ที่มีอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนมากจะเป็นการพัฒนาด้านการปกครอง ด้านการประกอบอาชีพ ในรูปของงบประมาณและบุคลากรที่ให้คำปรึกษาเพื่อการพัฒนา ภายหลังที่คณะวิจัยได้เริ่มโครงการวิจัยเพื่อมุ่งพัฒนาด้านการท่องเที่ยวชุมชนนทะเล ปรากฏว่าได้รับการตอบรับและสนับสนุนเป็นอย่างดี นายอำเภอลับแล เข้าร่วมเวทีประชาคม ประชาสัมพันธ์จังหวัดตอบรับเป็นที่ปรึกษา นายกเทศมนตรีตำบลหัวดง เข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านหลายครั้ง ตลอดจนให้คำปรึกษาในการจัดทำงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการด้วย แม้กระทั่งท่านผู้ว่าราชการจังหวัดก็ให้ความสนใจสอบถามถึงความก้าวหน้าของโครงการอยู่เสมอ

จุดอ่อนของชุมชน

1. สภาพแวดล้อมในชุมชนนทะเลก็เหมือนชุมชนในชนบททั่วไป ที่คนในชุมชนมีการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ประกอบกับเวลาว่างจากการทำมาหากิน มีไม่มากนัก จึงมีผลให้สภาพบ้านเรือนโดยภาพรวม ดูขาดระเบียบ การปลูกไม้ดอกไม้ประดับในบริเวณบ้านพัก เพื่อเพิ่มความสวยงามสดชื่นยังมีน้อย ภายในบริเวณที่กว้างขวางของวัดนทะเล ขาดการจัดระเบียบทำให้ดูรกเรื้อ ถ้าชุมชนต้องการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ผู้มาเยือนเกิดความพึงพอใจ พบเห็นสิ่งสวยงาม แต่มิใช่การปรับแต่งจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นจิตวิญญาณของชุมชน

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นวัตถุดิบสำคัญที่จะนำเสนอต่อผู้มาเยือน ที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ยังขาดระบบการจัดการเพื่อนำเสนออย่างเหมาะสม เนื่องจากคนในชุมชนยังขาดประสบการณ์ทั้งในฐานะที่เป็นนักท่องเที่ยวและในฐานะที่เป็นเจ้าของท้องถิ่น

3. คนในชุมชนนทะเลยังขาดประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งในฐานะที่เป็นนักท่องเที่ยวและในฐานะที่เป็นเจ้าของท้องถิ่น เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยดำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนให้คงอยู่เพื่อส่งผลให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน ดังนั้นการมุ่งเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวมิใช่ประเด็นหลัก แต่มีหลายครั้งที่มีการพบปะกันในเวทีประชาคมที่คนในชุมชนแสดงความหวังว่านักท่องเที่ยวจะเข้าสู่ชุมชนมาก ๆ ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น คณะผู้วิจัยจึงพยายามพูดคุยเสมอ ๆ ถึงจุดยืนในการจัดการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เกิดแนวคิดในการจัดการอย่างเป็นระบบ และสามารถนำประสบการณ์มาปรับรูปแบบที่คาดหวังไว้ให้เหมาะสมที่สุด การนำคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนทะเล ไปศึกษาดูงานในแหล่งท่องเที่ยวที่มีบริบทคล้ายคลึงกันและประสบความสำเร็จแล้ว เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนนาทะเล จะพบว่าจุดแข็งของชุมชนเป็นปัจจัยที่เป็นประโยชน์ที่ทำให้พัฒนาท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล ประสบผลสำเร็จได้ไม่ยากนักในขณะที่สามารถลดจุดอ่อนชุมชนได้ โดยอาศัยจุดแข็งของชุมชนนั่นเอง

ตอนที่ 4 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชนบ้านนาทะเล

ชุมชนนาทะเล เป็นชุมชนที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ภาพลักษณ์ของชุมชนต่อคนทั่วไปจะเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนที่มีความกระตือรือร้นในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตและมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น แต่ถึงอย่างไรก็ดี การที่จะพัฒนาชุมชนนาทะเลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่คนทั่วไปยังนึกภาพไม่ออกว่าจะดำเนินการอย่างไร จึงจะประสบความสำเร็จ แต่จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่หลากหลายรูปแบบและกิจกรรม ประกอบกับผู้วิจัยได้เคยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนในช่วงเวลาหนึ่ง ทำให้เกิดแนวคิดที่จะศึกษาเพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ ประกอบกับการสนทนากับคนในชุมชนทำให้ทราบความประสงค์ของชุมชนที่ต้องการให้ชุมชนนาทะเลเป็นจุดหมายหนึ่งของนักท่องเที่ยวเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวอุดรดิตต์ โดยเฉพาะอำเภอลับแล ดังนั้นหลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลของชุมชนและทำงานร่วมกับคนในชุมชน จึงได้เสนอแนวคิดที่จะทำการวิจัยเพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับบ้านนาทะเล ดังนี้

การท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล

รูปแบบการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชนนาทะเล ใช้แนวคิดในเรื่องการตลาดท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย 4 Ps ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) และสถานที่จำหน่าย (Place)

การสร้างผลิตภัณฑ์ (Product)

รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล เปรียบเสมือนผลิตภัณฑ์ในการจำหน่ายสินค้า แต่สินค้าด้านการท่องเที่ยวเป็นสินค้าบริการ ที่มุ่งเน้นความพึงพอใจแก่ผู้ซื้อสินค้า ได้แก่ นักท่องเที่ยว แต่รูปแบบการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชน ต้องมุ่งเน้นองค์ประกอบสำคัญตามแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน ดังนี้

1.1 มิติทางด้านภูมิศาสตร์ พื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน อาจกำหนดพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทก็ได้ เพราะลักษณะของชุมชนจะมีส่วนสำคัญใน

การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล กำหนดพื้นที่เฉพาะภายใน หมู่ที่ 5 ตำบลชัยภูมิ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นพื้นที่หลัก และพื้นที่ใกล้เคียงเป็นพื้นที่รอง

1.2 มิติทางด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงปัจจัยหลักในชุมชนซึ่งอาจเป็นความเด่นทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณีความน่าสนใจของชุมชนรวมถึงกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเฉพาะหมู่บ้าน เช่น การปรุงอาหารพื้นบ้าน การเดินชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน กิจกรรมที่กำหนดขึ้นจะต้องได้รับความเห็นชอบและความร่วมมือจากคนในชุมชน กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวต้องเสริมสร้างความรู้ทางด้านวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

1.3 มิติทางการจัดการ การจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชน ให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณของชุมชน การรักษาไว้ซึ่งสภาพสังคม วัฒนธรรมของชุมชน มิติทางการจัดการมีหลักการ กว้างขวางมาก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลต่อเนื่องดังนี้

1.3.1 การจัดการด้านการให้การศึกษาชุมชน เป็นขั้นตอนแรกที่ต้องดำเนินการ เพื่อให้ชุมชนมองเห็นศักยภาพของตนเองและตัวตนที่แท้จริงของชุมชน อันจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจร่วมกันสืบสานและดำรงความเป็นตัวตนต่อไป นอกจากนี้รวมถึงการให้การศึกษาแก่ชุมชนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวแบบทางเลือก ที่กิจกรรมของการท่องเที่ยวตระหนักถึงความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม และต้องเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น ถ้าชุมชนได้รับรู้ในสิ่งที่ถูกต้อง จะส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1.3.2 การจัดการด้านการให้บริการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชนในด้านการบริการ อาจดำเนินการได้โดยองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ชุมชน องค์กรท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว เพราะการให้บริการท่องเที่ยวไม่มีแบบแผนที่แน่นอน สามารถปรับได้ตามสภาพของพื้นที่ แต่สิ่งสำคัญที่สุดจากการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ก็คือ การมีส่วนร่วมในการจัดการ ทั้งร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับประโยชน์ของคนในชุมชน แต่การร่วมรับประโยชน์ในรูปของตัวเงินนั้นต้องให้ความรู้แก่ชาวบ้านว่ามีใช่ จุดประสงค์หลักของการจัดการท่องเที่ยว เพราะประโยชน์ที่ชุมชนได้รับตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำจะทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันจะทำให้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ขั้นตอนในการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชน มีดังนี้

1. การศึกษากับคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการบริหารคุ้มต่าง ๆ ทั้ง 8 คุ้ม ผู้วิจัยชี้แจงการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ บทบาทของชุมชนต่อ งานวิจัย คณะกรรมการหมู่บ้านร่วมแสดงความคิดเห็น และเห็นชอบกับโครงการ พร้อมให้ความ ร่วมมือ

2. การจัดตั้งคณะกรรมการโดยคัดเลือกผู้ที่เหมาะสม พร้อมสละเวลาในการดำเนิน โครงการ เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน โดยเรียกว่า “คณะกรรมการพัฒนาการ ท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล” การคัดเลือกคณะกรรมการฯ เป็นผลการคัดเลือกจากชุมชนประกอบด้วย

1. นายกลิ่น	เพชรแบน
2. นายเรียง	นาคพริก
3. นายใบ	อินเขียว
4. นางแปลก	อินมา
5. นางปิ่น	ปัญญาศ
6. นางมาย	พลแดง
7. นางสาวเนียง	ขุนอินทร์
8. นางอ็อค	อินมา
9. นางมานัด	คำคุ้ม
10. นายแก้ว	ใจวงษ์

คณะที่ปรึกษา

1. นายคำ	จันคำ
2. นางมณฑา	อินมา
3. นางแป้น	ป้อมแป้น
4. นายมี	ศรีพรรณผ่อง
5. นางโสภา	ศรีพรรณผ่อง
6. นางอาภาพร	เรื่อนแพง
7. นางจรรยา	อ่อนวงษ์
8. นายเกรียงศักดิ์	อินมา
9. นางวันเพ็ญ	แสนแปง

คณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล จะเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการพัฒนา การท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว โดยเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล ผู้รวบรวมข้อมูลจากบุคคลในชุมชน
  2. ร่วมประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่รวบรวมได้
  3. ร่วมกันนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมเวทีชาวบ้าน
  4. ร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน
  5. ร่วมกันในการวางแผนพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว
  6. ร่วมกันในการเสนอแนวคิดในการปรับรูปแบบการท่องเที่ยว การขนส่ง จากการนำนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองเข้าสู่พื้นที่
  7. ร่วมกันต้อนรับนักท่องเที่ยว ในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่
  8. ถ่ายทอดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนแก่สมาชิกอื่น ๆ ของชุมชน เพื่อขยายเครือข่ายในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
3. ประชาสัมพันธ์โครงการวิจัย ให้คนในชุมชนรับทราบทั่วกัน โดยการกระจายเสียงตามสายของหมู่บ้าน การใช้แผ่นผ้าประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการสัมภาษณ์คนในชุมชน โดยใช้แบบสำรวจชุมชน บุคคลที่ถูกสัมภาษณ์ โดยการสุ่มแบบบังเอิญ กลุ่มละ 10 คน จำนวน 8 กลุ่ม รวม 80 คน พบว่าทั้งหมดมีความประสงค์ที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนนาคทะเลและพร้อมจะให้ความร่วมมือ
4. การสำรวจชุมชนเพื่อศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน การสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูลจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นส่วนใหญ่ เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้ว ได้นำข้อมูลเสนอต่อที่ประชุมเวทีชาวบ้าน โดยเน้นคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาคทะเล ร่วมกันตรวจสอบข้อมูล เติมเต็มข้อมูลบางส่วนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูล เพื่อสรุปเป็นข้อมูลที่ถูกต้องได้รับการยอมรับร่วมกัน
5. การให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยเชิญวิทยากรจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คือ นายนิติ คงกรุด ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวภาคเหนือเขต 3 จังหวัดพิษณุโลก และนายปิยะ เคนขยัน ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดอุดรดิตต์ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ที่ชาวบ้านจะได้นำไปเป็นพื้นฐานในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน มีผู้สนใจเข้าร่วมรับฟัง ประมาณ 60 คน ณ ศาลาวัดนาคทะเล
6. การวางแผนร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาคทะเลและชาวบ้านที่สนใจ เพื่อกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะบริการแก่นักท่องเที่ยว

โดยร่วมกันกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน แล้วนำเสนอต่อเวทีชาวบ้าน เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน

รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่ได้จากที่ประชุมมี 2 รูปแบบ

รูปแบบที่ 1 จัดทัศนศึกษาชุมชนนาทะเล ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมงตามรายการต่อไปนี้

1. เยี่ยมชมและกราบพระที่วัดนาทะเล ชาวบ้านให้การต้อนรับด้วยการผูกข้อมือโดยผู้อาวุโส
2. อธิบายความรู้เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประวัติชุมชน
3. สร้างสัมพันธ์ไมตรี พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้าน
4. ชมนิทรรศการผ้าทอลับแล ณ ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านนาทะเล และดูการสาธิตการทอผ้า เพื่อแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการหัตถกรรม
5. บริการเที่ยวชมหมู่บ้านด้วยรถอีแต๋น ชมสภาพบ้านเรือน วิถีชีวิต และชมงานหัตถกรรมจักสาน การทำข้าวแคบ สวนสมุนไพร การประกอบอาชีพ ไร่หอมแดง การทำนา แหล่งรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้าน
6. ร่วมกิจกรรมการประกอบอาหารพื้นบ้านและรับประทานอาหารพื้นบ้านร่วมกัน
7. เลือกซื้อสินค้าของที่ระลึกที่เป็นผลผลิตจากชุมชน เช่น ไม้กวาด ผ้าทอลับแล เครื่องจักสาน ยาสมุนไพร

รูปแบบที่ 2 จัดทัศนศึกษาชุมชนนาทะเล ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน ตามรายการต่อไปนี้

1. เยี่ยมชมและกราบพระที่วัดนาทะเล ชาวบ้านให้การต้อนรับด้วยการผูกข้อมือโดยผู้อาวุโส
2. อธิบายความรู้เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประวัติชุมชน
3. สร้างสัมพันธ์ไมตรี พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้าน
4. ชมนิทรรศการผ้าทอลับแล ณ ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านนาทะเล และดูการสาธิตการทอผ้า เพื่อแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการหัตถกรรม
5. บริการเที่ยวชมหมู่บ้านด้วยรถอีแต๋น ชมสภาพบ้านเรือนวิถีชีวิตและชมงานหัตถกรรมจักสาน การทำข้าวแคบ สวนสมุนไพร การประกอบอาชีพ การทำไร่หอมแดง การทำนา แหล่งรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้าน
6. ร่วมกิจกรรมการประกอบอาหารพื้นบ้าน และรับประทานอาหารพื้นบ้านร่วมกัน
7. เลือกซื้อสินค้าของที่ระลึก ไม้กวาด ผ้าทอลับแล เครื่องจักสาน ยาสมุนไพร

8. เดินทางต่อไปบ้านคุ้ม ชมสภาพบ้านเรือนแบบลัทธิแบบแล กราบพระที่วัดคอนไซ นมัสการพระวัดม่อนธาตุ

9. พักค้างคืนที่บ่อนทะเล พบปะเสวนากับชาวบ้าน

10. ตอนเช้าร่วมใส่บาตรจังหัน เหยื่อบาตร

11. เที่ยวชม และซื้อของตลาดเช้ากลางหมู่บ้าน

12. ชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนช่วงเช้า แล้วเดินทางกลับ

จุดเด่นของทั้ง 2 รูปแบบ คือ นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับคนในชุมชน เช่น การทดลองทอผ้าขึ้นดินจก การทำข้าวแคบ การทำข้าวปุ้น การศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวบ้าน จึงสรุปได้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยวทั้ง 2 รูปแบบ เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. การกำหนดราคา (Price)

การกำหนดราคาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มิได้มุ่งเน้นกำไร จากกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องจาก

1. การกำหนดราคา มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความเหมาะสมอย่างเป็นธรรมกับผู้เกี่ยวข้องและเกิดการกระจายของรายได้แก่คนในชุมชนให้มากที่สุด

2. วัตถุประสงค์สำคัญจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ก็เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการจัดการโดยความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน อันเป็นพลังสามัคคีของชุมชน ตลอดจนเกิดความภาคภูมิใจและร่วมกันสืบทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการบริการอื่น ๆ ล้วนเป็นทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่เดิม เพียงแต่นำมาจัดการตามทฤษฎีและแนวคิดด้านการท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง ตามพื้นฐานดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งทำให้การลงทุนด้วยตัวเงินมีไม่มากนัก จึงไม่จำเป็นต้องกำหนดราคาสูง ๆ เพื่อหวังผลกำไรจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ในการกำหนดราคา จึงกำหนดราคาค่าบริการเป็นราคาเฉลี่ยต่อคน ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงราคาค่าบริการท่องเที่ยวรูปแบบที่ 1

รายการ	ต่อคน (บาท)
1. ค่าอาหารและเครื่องดื่ม	50
2. ค่ามัคคุเทศก์	20
3. ค่าพาหนะนำชมหมู่บ้าน	20
4. ค่าบริจาคสมทบทุนหมู่บ้าน	20
รวม	110

ตารางที่ 4 แสดงราคาค่าบริการท่องเที่ยวรูปแบบที่ 2

รายการ	ต่อคน (บาท)
1. ค่าอาหารและเครื่องดื่ม	120
2. ค่ามัคคุเทศก์	30
3. ค่าพาหนะนำชมหมู่บ้าน	30
4. ค่าที่พัก คนละ 40 บาท/คืน	40
5. ค่าบริจจาคสมทบทุนหมู่บ้าน	20
รวม	240

3. การส่งเสริมการตลาด (Promotion)

เนื่องด้วยธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรดิตถ์ ยังขาดความโดดเด่น โดยเฉพาะการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่สำหรับคนไทยทั่วไป ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์โครงการทั้งก่อนทำการวิจัย ระหว่างทำการวิจัย และเมื่อการวิจัยตามโครงการเสร็จสิ้นลง โดยวิธีการต่อไปนี้

1. การประชาสัมพันธ์โครงการวิจัยไปยังสื่อมวลชนทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ เพื่อนำเสนอสู่สาธารณชน และได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดี

2. คณะผู้วิจัยได้เรียนเชิญบุคลากรหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นที่ปรึกษาโครงการ ได้แก่

- 2.1 นายอำเภอถ้ำเสือ
- 2.2 หัวหน้าสำนักงานจังหวัดอุดรดิตถ์
- 2.3 ประชาสัมพันธ์จังหวัดอุดรดิตถ์
- 2.4 เลขาธิการวัฒนธรรมจังหวัดอุดรดิตถ์
- 2.5 เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเขต 3 จังหวัดพิษณุโลก
- 2.6 ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลชัยภูมิพล
- 2.7 ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลชัยภูมิพล
- 2.8 นายกเทศมนตรีตำบลหัวดง

บุคลากรที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ล้วนมีบทบาทในการผลักดันให้กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเลดำเนินต่อไปได้ แม้งานวิจัยโครงการนี้เสร็จสิ้นลง เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งได้แก่ ผู้มาศึกษาดูงานหรือร่วมประชุมสัมมนา กับหน่วยงานทั้งในระดับจังหวัดและระดับอำเภอที่มักสนใจเดินทางไปอำเภอถ้ำเสือ ซึ่งแต่เดิมก็เพียงไปเพื่อซื้อผ้าทอลับแลจากร้านค้า โดยไม่ทราบรายละเอียดที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น

4. สถานที่จำหน่าย (Place) หรือ ช่องทางการจัดจำหน่าย (Channels of Distribution)

เมื่องานวิจัยเสร็จสิ้นลง ช่องทางการจัดจำหน่ายจะดำเนินการดังนี้

4.1 การจัดจำหน่ายโดยตรง นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อกับชาวบ้านได้โดยตรง เนื่องจากมีคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านนาทะเล ทำหน้าที่จัดการในนามของชุมชน

4.2 การจัดจำหน่ายโดยอ้อม เน้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 3 จังหวัดพิษณุโลก หน่วยงานในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ที่มีโครงการการท่องเที่ยวทางการศึกษา ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

4.3 การจัดจำหน่ายโดยเอกชนผู้ประกอบการท่องเที่ยว โดยได้รับการติดต่อจากบริษัท ในการสอบถามรายละเอียดและความพร้อมในการรับนักท่องเที่ยว

การเตรียมความพร้อมของชุมชนนาทะเลเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

จากการประชุมปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล รวมทั้งผู้สนใจที่ร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ ได้ข้อสรุปสำคัญ 2 ประการ คือ

1. รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่ได้จากที่ประชุมทั้ง 2 รูปแบบนั้น ในขณะนี้มีความเหมาะสมและตรงตามความสนใจของนักท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด อาจมีการปรับเปลี่ยนในระยะต่อไป หลังจากที่นักท่องเที่ยวเริ่มเข้าสู่ชุมชน

2. ก่อนที่ชุมชนจะได้ต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้าสู่ชุมชน และทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามรายการที่จัดเตรียมไว้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องเตรียมความพร้อม เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ชุมชนนาทะเลเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม และชุมชนสามารถบริหารจัดการได้อย่างยั่งยืน

จากข้อสรุปข้างต้น ที่ประชุมจึงเห็นสมควรให้มีการเตรียมความพร้อมของชุมชน โดยแบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1. ด้านสถานที่และกิจกรรมต่าง ๆ

1.1 สถานที่ จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการพัฒนาสภาพทั่วไปของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณวัดนาทะเล ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนนาทะเล และเป็นจุดแรกที่จะนำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมเยือน บริเวณวัดนาทะเลจะได้รับการปรับปรุงด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสม ที่ประชุมเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องปฏิบัติ ผู้ใหญ่เกตุ อินมา ในฐานะที่เป็นผู้นำชุมชน รับเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการทั้งหมด โดยความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

1.2 ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านนาทะเล เนื่องจากชุมชนนาทะเลเป็นแหล่งรวมของ ภูมิปัญญาพื้นบ้านหลากหลายด้าน จุดเด่นได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า เพื่อให้สอดคล้องกับ กิจกรรมที่นำเสนอแก่นักท่องเที่ยว จึงจำเป็นต้องมีสถานที่ที่เป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญา และเป็น แหล่งให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีด้วย

แต่เนื่องจากการจัดหาสถานที่เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านนาทะเล จำเป็นต้องมีอาคารเฉพาะ แม้จะไม่ใหญ่โตแต่ก็ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งเกินกำลังของ ชุมชนในขณะนี้ เนื่องจากยังไม่ทราบผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเลว่าจะเป็น ประการใด ที่ประชุมได้นำเสนออาคารขนาดเล็กที่อยู่ภายใต้การดูแลของโรงเรียนนาทะเล และ ปัจจุบันเป็นศูนย์พัฒนาวิถีชีวิตไทยที่มีกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้าแก่เยาวชนใน ชุมชนอยู่แล้ว จึงเห็นว่าน่าจะเอื้อประโยชน์กันได้ และเสนอให้ผู้วิจัย ติดต่อกับผู้อำนวยการ โดยตรงอีกครั้งหนึ่ง

สิ่งที่จะนำเสนอไว้ในศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านนาทะเล จะเน้นงานด้านหัตถกรรม เกี่ยวกับการทอผ้า ประกอบด้วยนิทรรศการความรู้เกี่ยวกับผ้าทอลับแล โดยเฉพาะผ้าทอตีนจก โดยมีตัวอย่างผ้าทอตีนจกหลากหลายต่าง ๆ ครบทั้งหมด ซึ่งนางมานัด คำคุ้ม เป็นผู้รับผิดชอบใน การจัดทอผ้าตัวอย่าง รวมทั้งตัวอย่างผ้าชิ้นแบบต่าง ๆ ที่เป็นของเก่า บางชิ้นอายุ 60-70 ปี ที่ได้มา จากคนในชุมชนนาทะเล นอกจากนี้จะเป็นงานหัตถกรรมด้านการจักสาน เช่น ช้อนยักษ์ที่มี เส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่า 1 เมตร

1.3 แหล่งรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องใช้พื้นบ้านจำนวนมากที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในชุมชนนาทะเล เป็นสมบัติส่วนตัวที่อาจารย์มาตร อินมา รวบรวมไว้ที่บ้าน ประกอบกับบ้าน อาจารย์มาตร เป็นบ้านเก่าที่มีความน่าสนใจมาก ดังนั้นจึงใช้บ้านอาจารย์มาตร อินมา เป็นจุดที่จะ นำนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม โดยจะต้องมีการจัดหมวดหมู่เครื่องใช้พื้นบ้านที่มีอยู่ ให้สะดวกในการ ชมและศึกษา โดยจัดพิมพ์ชื่อเครื่องใช้พร้อมประโยชน์ใช้สอย ใส่ในแผ่นกระดาษ และเคลือบ พลาสติกเพื่อให้เกิดความแข็งแรงคงทน วางกำกับไว้กับเครื่องใช้พื้นบ้านแต่ละชนิด ผู้ร่วมประชุม มีความเห็นร่วมกันที่จะมีการรวบรวมเครื่องใช้พื้นบ้านเพิ่มมากขึ้นจากคนในชุมชนที่บางรายอาจ มอบให้เลยหรือมอบให้นำมาร่วมแสดงเท่านั้น การดำเนินการเป็นความร่วมมือกันระหว่าง อาจารย์ มาตร อินมา กับผู้สนใจที่เป็นคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล

1.4 ด้านที่พักค้างคืนสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน นาทะเล รูปแบบที่ 2 ที่กำหนดให้นักท่องเที่ยวพักค้างคืนในชุมชน ดังนั้นจึงมีการเตรียมการเพื่อให้ เกิดความเหมาะสมเกี่ยวกับที่พัก ถึงแม้จะไม่ต้องมีการลงทุนก่อสร้างที่พักโดยเฉพาะขึ้นมาใหม่ โดยใช้บ้านพักของคนในชุมชน ก็ต้องพิจารณาถึงความสะอาด สะดวกสบายในระดับที่

นักท่องเที่ยวยอมรับได้ ภายใต้หลักการที่ว่า ให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสกับตัวคนที่แท้จริงของชุมชน ชุมชนนาทะเลเป็นชุมชนที่ไม่มีปัญหาด้านอาชญากรรมทุก ๆ ด้าน เป็นแหล่งปลอดภัยจากโรคติดต่อทุกชนิด ดังนั้นการพิจารณาจึงคัดเลือกบ้านที่มีความพร้อมทางกายภาพ ประกอบกับความสมัครใจของเจ้าของบ้าน ในขณะนี้มี 2 บ้าน ได้แก่ บ้านผู้ใหญ่เกตุ อินมา และ อาจารย์มาตร อินมา ซึ่งจะดำเนินการพิจารณาย้ายบ้านหลังอื่นเพิ่มเติมต่อไป

1.5 ด้านอาหารพื้นบ้านลับแล การนำเสนออาหารพื้นบ้านลับแลในกิจกรรมการท่องเที่ยว มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมลงมือประกอบอาหารด้วยตนเองตามความสมัครใจ การเตรียมความพร้อมจะให้ความสำคัญด้านสุขอนามัย ภาชนะที่ใช้บรรจุอาหาร และสถานที่ที่มีบรรยากาศสอดคล้องกับกิจกรรม นางสำเนียง ชุนอินทร์ ผู้ที่เป็นแกนหลักด้านภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้าน ที่ผ่านการร่วมกิจกรรมการนำเสนออาหารพื้นบ้านแก่นักท่องเที่ยว ณ จังหวัดเชียงใหม่มาแล้ว จะได้นำประสบการณ์ดังกล่าวมาใช้ในกิจกรรม เช่น การใช้ภาชนะที่เป็นเครื่องจักสานจากไม้ไผ่แทนภาชนะจำพวกกระเบื้องหรือพลาสติก การใช้ใบตองแทนพลาสติกหรือโฟม เป็นต้น

2. ด้านบุคลากร

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนรับรู้และได้รับการยอมรับในเวทีชาวบ้านของชุมชนนาทะเลมาแล้วด้วยดี แต่การดำเนินงานเพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหมายไม่สามารถดำเนินงานโดยสมาชิกทุกคนของชุมชน จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเลขึ้น เพื่อเป็นแกนนำแก่สมาชิกชุมชน ในขณะนี้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด นอกจากตัวผู้วิจัยมีความเข้าใจแนวปฏิบัติในฐานะเจ้าของท้องถิ่นจากการฟังคำบรรยายโดยวิทยากร โดยผู้วิจัยและจากสื่อทางโทรทัศน์ต่าง ๆ ที่อาจทำให้มีความเข้าใจไม่ตรงกัน และไม่เป็นไปตามทฤษฎีการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงจัดโครงการศึกษาดูงาน ในพื้นที่บ้านโป่งสมิง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 21 - 23 พฤษภาคม 2546 ผู้ร่วมโครงการประกอบด้วยแกนนำของชุมชนจำนวน 19 คน โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ร่วมโครงการ ได้รับประสบการณ์ตรงจากชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดำเนินงานโดยคนในชุมชน แม้ว่าบ้านโป่งสมิงจะมีบริบทแตกต่างจากชุมชนนาทะเล แต่สิ่งที่ต้องการให้ผู้ร่วมโครงการเกิดการเรียนรู้ ได้แก่ การดำเนินการโดยชุมชน ทำได้อย่างไร มีพัฒนาการอย่างไร มีการเตรียมความพร้อมอย่างไร ซึ่งผู้ร่วมโครงการจะได้รับความรู้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านโป่งสมิง ตลอดระยะเวลา 2 วัน 1 คืน ชุมชน ทั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูลิทธิ ชูชาติ ประธานโปรแกรมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่กรุณาเป็นผู้ประสานงานการศึกษาดูงาน และเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้ร่วมโครงการตลอดระยะเวลาการศึกษาดูงาน

สรุป การสร้างผลิตภัณฑ์ (Product) หรือชุดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล ทั้ง 2 รูปแบบ เป็นการกำหนดขึ้น โดยคำนึงถึงสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกความสอดคล้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่อย่างโดดเด่น คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประการที่สอง ความพร้อมของคนในชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ตอนที่ 5 การท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล

จากการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชน ซึ่งได้รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล 2 รูปแบบดังกล่าว ขั้นตอนต่อไปในการปฏิบัติงาน ได้แก่ การทดลองรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดขึ้น โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองที่เป็นนักศึกษา อาจารย์ ผู้สนใจ และผู้ที่เดินทางมาศึกษาอบรม หรือศึกษาดูงานในพื้นที่จังหวัดอุดรดิตถ์ ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2547 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2548 รวม 11 ครั้ง มีจำนวนนักท่องเที่ยว 262 คน ทั้งหมดเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบที่ 1 เนื่องจากสาเหตุ ดังนี้

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวมีเวลาจำกัด เนื่องจากมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่ต้องปฏิบัติอยู่ในกำหนดการ
2. กลุ่มนักท่องเที่ยวบางกลุ่มถึงแม้มีเวลาเพียงพอที่จะท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล รูปแบบที่ 2 ได้ แต่ยังไม่เป็นที่สนใจ และนักท่องเที่ยวยังไม่เห็นถึงคุณค่าที่จะได้รับจากการพักค้างคืนในชุมชน
3. ชุมชนนาทะเล มีที่ตั้งห่างจากอำเภอเมืองเพียงไม่กี่กิโลเมตร การสัญจรไปมาสะดวกปลอดภัยตลอดเวลา ดังนั้นนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางกลับออกจากชุมชนได้ แม้ว่าบางกลุ่มของนักท่องเที่ยวจะร่วมกิจกรรมกับชุมชนจนถึงเวลาค่ำก็ตาม

การนำนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองเข้าสู่ชุมชนได้ดำเนินการประเมินผลการปฏิบัติงานและสามารถสรุปวิเคราะห์ได้ดังประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขโดยวิธีการต่อไปนี้

- 1.1 การออกแบบสอบถาม เพื่อทราบความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยว
- 1.2 การสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ ในการร่วมกิจกรรมตลอดระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน
- 1.3 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ในระหว่างที่ผู้วิจัยร่วมกิจกรรมกับนักท่องเที่ยวและผู้ปฏิบัติงานในชุมชน
- 1.4 นำข้อมูลต่าง ๆ มาร่วมวิเคราะห์กับผู้ปฏิบัติงานในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง

1.5 นำแนวทางแก้ไขปรับปรุงไปปฏิบัติงานในครั้งต่อไป เพื่อพัฒนารูปแบบการ
ท่องเที่ยวชุมชนนันทะเลที่เหมาะสมที่สุดกับบริบทชุมชน และความต้องการของชาวบ้านในชุมชน
พื้นฐานความพึงพอใจ และความรู้ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ

ประเด็นที่ 2 ผลจากการวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแก้ไข

2.1 การท่องเที่ยวชุมชนนันทะเล รูปแบบที่ 1 ซึ่งใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง และมี
กิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการร่วมรับประทานอาหารกลางวัน 1 มื้อ ที่ควรเป็นมือเที่ยง
ก่อนนักท่องเที่ยวจะกลับออกจากชุมชนพบว่า

2.1.1 กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มนักศึกษาที่ได้เดินทางเข้าสู่ชุมชนเวลาประมาณ
09.00 น. เมื่อมีทัศนคติชุมชนนำชมหมู่บ้านจนเวลาประมาณ 11.00 น. นักท่องเที่ยวจะขาดความ
สนใจในสิ่งที่ชุมชนนำเสนอ เมื่อสอบถามว่าเพราะเหตุใด จึงทราบว่า วัยรุ่นในปัจจุบันมีพฤติกรรม
การไม่รับประทานอาหารเช้า อาหารมื้อแรกในแต่ละวันจะเริ่มเวลาประมาณ 11.00 น. ดังนั้น
กิจกรรมสุดท้ายก่อนการร่วมรับประทานอาหารที่บ้านที่เป็นจุดนำเสนอหลักของชุมชน คือการ
ชมและศึกษาเกี่ยวกับ โบราณวัตถุที่เป็นเครื่องใช้พื้นบ้านที่รวบรวมไว้ นักท่องเที่ยวไม่สนใจเลย

ในกรณีนี้ผู้วิจัยและคณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนนันทะเลได้ร่วมประชุมกัน
และปรับรูปแบบ โดยให้เที่ยวชมโบราณวัตถุก่อน แล้วจึงนำชมหมู่บ้านในส่วนอื่น ๆ ที่นักท่องเที่ยว
มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน เช่น การช้อปปิ้ง การทอผ้า การละเล่นข้าวแคบ เป็นต้น

2.1.2 ชุมชนไม่สามารถกำหนดเวลาการเข้าสู่ชุมชนของกลุ่มนักท่องเที่ยวบางกลุ่มได้
เนื่องจากการเที่ยวชมสถานที่อื่นมาก่อน พบว่าบางกลุ่มเดินทางถึงชุมชนเวลาประมาณ 17.00 น.
ทำให้มีเวลาในการศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนมีน้อยมาก กิจกรรมบางอย่างที่กำหนดไว้ใน
ระบบไม่สามารถปฏิบัติได้ เช่น การชมการทำข้าวแคบ และร่วมกิจกรรมทดลองทำข้าวแคบ
เพราะการทำข้าวแคบจะใช้ช่วงเวลาระหว่างเวลาประมาณ 09.00 – 15.00 น. เท่านั้น เนื่องจากต้อง
ใช้แสงแดดในการตากข้าวแคบ นักท่องเที่ยวก็จะเกิดความรู้สึกว่าได้พบกับสิ่งแปลกใหม่ไม่มากนัก

2.1.3 การเที่ยวชมตามจุดต่าง ๆ ในชุมชน ที่กำหนดไว้ว่าจะใช้พาหนะนำชม
หมู่บ้าน พบว่า ไม่เหมาะสมเนื่องจากชุมชนนันทะเลเป็นชุมชนขนาดเล็ก ควรปรับเป็นการเดินจะ
เหมาะสมกว่า รวมทั้งระหว่างการเดินทางไปยังจุดต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับ
ธรรมชาติสองข้างทาง เช่น พืชผักพื้นบ้านบางชนิด การได้มีโอกาสพูดคุยกับชาวบ้าน ซึ่งเป็นไป
ด้วยมิตรไมตรีและการอุดหนุนสินค้าที่มีจำหน่ายในชุมชน มีผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ
แก่ชุมชนได้มากขึ้น

2.1.4 การปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์ชุมชน การจัดแบ่งนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มละ
ประมาณ 10 คน ต่อมัคคุเทศก์ 1 คน โดยมีจุดประสงค์ให้มัคคุเทศก์ชุมชน ดูแลนักท่องเที่ยว

และสามารถอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ปรากฏว่ามักคุเทศก์ชุมชนจะกลับมาเดินรวมกัน เมื่อการเที่ยวชมหมู่บ้านผ่านไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีผลให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถสอบถามข้อมูลที่ต้องการจากใคร จึงเริ่มลดความสนใจลง นอกจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้มักคุเทศก์ชุมชน จากการประเมินผลปฏิบัติงานร่วมกันเมื่อนักท่องเที่ยวกลับออกไปจากชุมชนแล้ว ได้ทำความเข้าใจตกลงกันเพื่อเน้นถึงบทบาทของมักคุเทศก์ชุมชน

2.1.5 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในการร่วมกิจกรรมกับชุมชน

เรื่องอาหาร นักท่องเที่ยวพึงพอใจมาก เนื่องจากเป็นอาหารพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักอาหารประเภทนี้มาก่อนและปริมาณของอาหารเพียงพอกับความต้องการบริโภค แต่ด้วยข้อจำกัดของเวลา เช่น เวลาอาหารปกติของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มดังประเด็นข้อ 2.1.1 นักท่องเที่ยวแวะรับประทานของว่างระหว่างทางในขณะที่เดินชมหมู่บ้าน จึงรับประทานได้ไม่มาก จึงไม่สามารถชิมรสชาติความโอชะของอาหารได้เท่าที่ควร

เรื่องการร่วมกิจกรรม เช่น การทดลองทอผ้าตีนจก การทำข้าวแคบ การทำข้าวพันผัก เป็นต้น นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วยความพึงพอใจ โดยการให้คำแนะนำจากชาวบ้านผู้มีภูมิปัญญานั้น ๆ

เรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว เป็นที่ปรากฏชัดเจนทั้งจากพฤติกรรม และการบอกเล่าจากนักท่องเที่ยวที่รู้สึกอบอุ่นจากการต้อนรับด้วยน้ำใจไมตรีจากคนในชุมชน ตั้งแต่การต้อนรับเมื่อเดินทางไปถึงวัดนาทะเล และตลาดเส้นทางการเดินชมหมู่บ้าน ทั้งนี้จะมีผลต่อทัศนคติที่ีระหว่างกันของผู้มาเยือนและคนที่เป็นเจ้าของบ้าน เป็นการยืนยันถึงอุปนิสัยที่เป็นมิตร และอ่อนโยนต่อผู้อื่นของคนไทย ว่ายังคงดำรงอยู่ในสังคมชนบท

ประเด็นที่ 3 ความเข้มแข็งของชุมชน

สิ่งสำคัญที่เป็นหลักการของการท่องเที่ยวชุมชน ได้แก่ ชุมชนพึงได้รับประโยชน์ จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งพิจารณาได้ดังนี้

3.1 เศรษฐกิจ การดำเนินโครงการวิจัยนี้ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน เนื่องจากการเดินทางเข้าสู่ชุมชน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งการนำนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองเข้าสู่ชุมชนทำให้เกิดรายได้ขึ้นในชุมชน ดังรายการต่อไปนี้

- ค่าอาหาร เป็นเงินรายได้ที่กำหนดไว้เป็นอัตราต่อหัว ซึ่งเงินรายได้จากการบริการอาหารจะบริหารจัดการโดยกลุ่มแม่บ้านที่รวมตัวกันดำเนินงาน โดยมีผู้ประสานงานกลุ่มซึ่งเป็นคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเล ที่เป็นผู้มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน

เงินรายได้จากส่วนนี้จะกระจายสู่คนในชุมชนโดยทางอ้อม เมื่อมีการจ้างงานเพิ่ม มีการจัดซื้อ วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาหารเพิ่มขึ้น เป็นต้น

- ค่ามัคคุเทศก์ชุมชน เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนนาทะเล มีอาชีพหลักด้านการเกษตร ซึ่งมีการปลูกพืชหมุนเวียนกันไปตลอดปี ประกอบกับบุคลากรที่จะปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์ชุมชน ควรเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างลึกซึ้งด้านหัตถกรรมทอผ้าขึ้นดินจก เพราะเป็นจุดเด่นของชุมชนที่ต้องการนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นบุคคลที่มีความพร้อมและมีความสามารถปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์ชุมชนได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุข้างต้นจึงมีอยู่ในกลุ่มคนจำนวนไม่มากนัก ซึ่งรายได้จากการปฏิบัติงานที่สับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป

- ค่าซื้อของที่ระลึกและของเบ็ดเตล็ด รายได้จากการจำหน่ายสินค้ากลุ่มนี้ มีไม่มากนัก เนื่องจากของที่ระลึกบางประเภทราคาค่อนข้างสูง เช่น ขึ้นดินจกจะมีราคาต่ำสุด 2,500 บาท ต่อ 1 ผืน ทำให้นักท่องเที่ยวอุดหนุนน้อยมาก ของที่ระลึกบางประเภทที่ราคาไม่สูงนัก เช่น น้ำเต้า ผ้าเช็ดหน้าทอมือ ข้าวแคบที่จะทำเป็นมัด ๆ จะสามารถจำหน่ายได้ดีกว่า เงินรายได้เป็นของผู้ผลิตสินค้านั้น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการเพิ่มปริมาณการจำหน่ายจากปกติ

- ค่าบริจาคสมทบทุนหมู่บ้าน ได้มอบไว้แก่คณะกรรมการด้านการเงินหมู่บ้าน เพื่อสมทบเป็นเงินที่คณะกรรมการหมู่บ้าน สามารถนำไปใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์แก่หมู่บ้านได้ ด้วยผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เงินรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวไม่สามารถกระจายโดยตรงไปยังสมาชิกชุมชนทุกคนได้ แต่สมาชิกชุมชนก็สามารถได้รับประโยชน์ทางอ้อมได้อย่างทั่วถึง

ถึงแม้รายได้ที่ชุมชนได้รับตลอดระยะเวลาที่ดำเนินโครงการจะมีจำนวนไม่มากนัก แต่เป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากรายได้ปกติที่เคยได้รับก่อนดำเนินโครงการ และชุมชนมีโอกาสดำเนินรายได้จากการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน โดยคนในชุมชนมีโอกาสต่อ ๆ ไป ซึ่งประเด็นสำคัญที่ชุมชนต้องตระหนักว่ารายได้จากการท่องเที่ยวเป็นเพียงรายได้เสริมจากรายได้ที่มาจากอาชีพหลัก

3.2 การเรียนรู้ร่วมกัน เนื่องจากการปฏิบัติงานตามโครงการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการวิจัย เป็นการร่วมคิด ร่วมศึกษา ร่วมทำ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับประโยชน์ เป็นการปฏิบัติงานร่วมกันตลอดเวลาทั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนนาทะเลที่เป็นแกนนำของชุมชน คนกลุ่มนี้จะเกิดการเรียนรู้ การคิด การวางแผน การปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบที่สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น และสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้แก่สมาชิกอื่น ๆ ในชุมชนได้ในอนาคต

3.3 การดำรงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชน ชุมชนนาทะเลมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเข้มแข็ง เป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น “หมู่บ้านในฝัน” ในระดับอำเภอเพียง

แห่งเดียวของอำเภอลับแล เนื่องจากเป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาหลากหลายด้านดังกล่าวไว้แล้ว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ การพูดคุย การสังเกต จะเห็นว่าเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งของคนในชุมชน เมื่อมีการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่จัดให้เป็นระบบเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน และมีนักท่องเที่ยวจากแหล่งต่าง ๆ เดินทางเข้ามา พร้อมชื่นชมในวัฒนธรรมนั้น ๆ ย่อมทำให้คนในชุมชนภาคภูมิใจมากขึ้น และมองเห็นคุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ พร้อมจะร่วมมือร่วมใจกันในการดำรงรักษาไว้อย่างยั่งยืน

ผลจากการปฏิบัติงานจนถึงปัจจุบัน การท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเลได้รับการเผยแพร่โดยสื่อต่าง ๆ พอดิว เช่น วารสารประดิษฐ์ประคอย ฉบับที่ 170 วันที่ 1 สิงหาคม 2547 ปีที่ 15 มีบทความแนะนำชุมชนบ้านนาทะเลให้เป็นที่รู้จักสำหรับบุคคลทั่วไป และนักท่องเที่ยวที่สนใจเฉพาะกลุ่ม เอกสารรวมแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมโฮมสเตย์ในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ของกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา ได้นำเสนอบ้านนาทะเลเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกด้วย ในขณะนี้องค์กรภาครัฐกิจในจังหวัดอุตรดิตถ์ก็ได้จัดตั้ง สมาคมทางธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งมีสำนักงานอยู่บริเวณสถานีรถไฟอุตรดิตถ์ ซึ่งเป็นจุดที่เหมาะสมในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์กิจการการท่องเที่ยวได้อย่างดี ผู้วิจัยได้นำแผ่นพับการท่องเที่ยวบ้านนาทะเลไปมอบไว้เพื่อการประชาสัมพันธ์พื้นที่ท่องเที่ยว

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชนบ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุตรดิตถ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่เหมาะสม บนพื้นฐานของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีอยู่ ประกอบกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ผลการศึกษาสามารถสรุปและอภิปรายผล ได้ดังนี้

สรุป

จากการดำเนินงานวิจัย เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษา “รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชนบ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุตรดิตถ์” สรุปได้ 2 ส่วน คือ

1. สภาพชุมชนและศักยภาพด้านการท่องเที่ยวบ้านนาทะเล

1.1 บริบทชุมชน

ชุมชนบ้านนาทะเล เป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอถ้ำเสือ จังหวัดอุตรดิตถ์ มีที่ตั้งไม่ห่างจากตัวจังหวัดมากนัก การเดินทางไปมาหาสู่กับพื้นที่อื่น ๆ ทั้งในอำเภอถ้ำเสือและอำเภออื่นสะดวกเพราะมีเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1401 ผ่านทางด้านทิศตะวันออกของชุมชน เป็นเหตุให้ชุมชนนาทะเลเป็นทางผ่านและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ประชากรในบ้านนาทะเลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร เนื่องจากความเหมาะสมด้านลักษณะภูมิประเทศ แหล่งน้ำและการคมนาคม ประกอบกับความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ ผลผลิตสำคัญ ได้แก่ หอมแดง ข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่นำเงินรายได้หลักมาสู่ชุมชน ดังนั้นสมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนโดยเฉลี่ยจะมีฐานะปานกลางที่สามารถพึ่งพิงตนเองได้

การตั้งชุมชนในระยะแรก มาจากกลุ่มคนที่อพยพมาจาก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ที่มาตั้งถิ่นฐานในอำเภอถ้ำเสือ มีภาษาและวัฒนธรรมแบบล้านนา ซึ่งได้สืบทอดมาสู่คนในชุมชนในปัจจุบันนี้ ทำให้คนในชุมชนบ้านนาทะเลมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับคนในอำเภอถ้ำเสือ ที่มีความแตกต่างจากอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดอุตรดิตถ์

1.2 ศักยภาพทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว

ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านนาทะเลสามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ เนื่องจากมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ในลักษณะของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สืบทอดต่อกันมายาวนานจากบรรพบุรุษจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน แม้จะดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมจากภายนอกที่หลั่งไหลมาอย่างรุนแรง การฟื้นฟูดำรงรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ไว้และนำเสนอเผยแพร่สู่คนจากภายนอกในรูปแบบของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว จะมีผลต่อการสืบสานไว้ให้ยาวนานที่สุดได้วิธีหนึ่ง ภูมิปัญญาที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารพื้นเมืองและวัฒนธรรมการกิน
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานหัตถกรรม
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับงานประเพณีท้องถิ่น
4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหลัก
5. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้าง
6. วิถีชีวิตชนบท

จากความหลากหลายของภูมิปัญญาของชุมชนนาทะเล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมดังกล่าวแล้ว ชุมชนจึงกำหนดให้มีพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บรวบรวมอนุรักษ์วัฒนธรรมและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาสำหรับนักท่องเที่ยว

2. รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล

เนื่องจากการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล ต้องอยู่บนพื้นฐานของศักยภาพทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ มิผลให้ไม่สามารถกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวได้หลากหลาย โดยเฉพาะชุมชนบ้านนาทะเลยังมีใจชุมชนที่คนในชุมชนมีความรู้ทางทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและขาดประสบการณ์ด้านการจัดการท่องเที่ยวมาก่อน จึงกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเพียง 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวแบบครึ่งวัน เพื่อเยี่ยมชมวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืน เพื่อเยี่ยมชมวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพักค้างแรมในชุมชน

ทั้งนี้คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล และผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน มีความเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบและกิจกรรม

การท่องเที่ยวรูปแบบของการท่องเที่ยว ที่จัดขึ้น โดยความร่วมมือของชุมชนเป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.2 การท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล

การดำเนินงานเพื่อนำรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเลไปปฏิบัติโดยนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลอง จำนวน 262 คน จากการจัดนำเที่ยวรวม 11 ครั้ง พบว่ารูปแบบการท่องเที่ยวได้รับความสนใจตอบรับมีเพียงรูปแบบที่ 1 เท่านั้น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวพึงพอใจในกิจกรรมที่ได้ร่วมกับชุมชน และมีความเข้าใจ และร่วมภาคภูมิใจกับภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทอผ้าซึ่งมีความโดดเด่นมากที่สุด

อภิปรายผลการศึกษา

จากการวิจัยพบว่าอำเภอถลาง เป็นอำเภอหนึ่งที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรดิตถ์ แต่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งเกษตรกรรม เช่น การทำสวนทุเรียน ลางสาด ซึ่งไม่พบเลยในบ้านนาทะเล เมื่อการดำเนินการวิจัยเริ่มต้นและดำเนินงานไปช่วงเวลาหนึ่งพบว่าเป็นที่สนใจและคาดหวังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และสำนักงานการท่องเที่ยวภาคเหนือเขต 3 ตลอดจนผู้ประกอบการท่องเที่ยวของเอกชนในจังหวัดอุดรดิตถ์ แต่ถึงอย่างไรก็ไม่ได้รับการช่วยเหลือในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมได้โดยเหมาะสม ความสำเร็จในการดำเนินงานและผลที่จะเกิดขึ้นต่อเนื่องในอนาคต เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นหลัก แต่ดังที่กล่าวแล้วว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีรายได้หลักจากการทำเกษตรกรรม ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นความสมัครใจและความพร้อมของสมาชิกชุมชนจริง ๆ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. เนื่องจากโครงการวิจัยนี้ ได้รับการตอบรับจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี เพราะเป็นโครงการที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานความต้องการของชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนมีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มกำลัง ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย มิได้เกิดจากการไม่เต็มใจร่วมมือให้งานขับเคลื่อนไปได้ตามวัตถุประสงค์ แต่เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร โดยเฉพาะช่วงเวลาระยะแรกของการวิจัย เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านปรับเปลี่ยนพื้นนาหลังจากการเกี่ยวข้าว ให้เป็นแปลงเพื่อปลูกหอม ซึ่งเป็นงานที่ต้องทุ่มเทเวลาให้อย่างเต็มที่ ต่อเนื่องจนถึงช่วงเดือนที่ 3 ของการวิจัย เป็นเดือนที่เกษตรกรกำลังเก็บเกี่ยวผลผลิต ทำให้มีผลต่อการนัดหมายร่วมกันในรูปแบบเวทีชาวบ้าน ถ้าไม่เป็นการรบกวนการประกอบอาชีพของชาวบ้าน การนัดหมายที่เหมาะสมต้องเป็นกลางคืน โดยเริ่มเวลาประมาณ 20.00 น. เป็นต้นไป

และไม่ควรทำกิจกรรมยาวนานมาก เพราะการเริ่มงานในไร่นาของคนในชุมชนเริ่มเข้ามาประมาณ 7.00 น.

2. คนในชุมชน มีความรักใคร่กลมเกลียวกันดี สังเกตได้จากการร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ แต่จากการสังเกตและร่วมกิจกรรมในชุมชนเป็นระยะเวลาานพอควร ผู้วิจัยสังเกตว่า คนในชุมชน ยังขาดการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในลักษณะของผู้นำชุมชน ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นผู้ตามที่ดี อาจเนื่องจาก ผู้นำชุมชนได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน มีความสามารถสูง สามารถดำเนินงานต่าง ๆ ทางสังคม ได้ผลดี และได้รับการยอมรับเชื่อถือสูง แต่มีใช้ลักษณะเผด็จการ

ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และกระตือรือร้น เป็นกลุ่มผู้สูงอายุทั้งหญิงและชาย กลุ่มหนุ่มสาวในชุมชนจำนวนหนึ่งละทิ้งอาชีพการเกษตรไปทำงานในเมือง และจะกลับภูมิลำเนา ในวันเสาร์-อาทิตย์ หรือวันนักขัตฤกษ์ ผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยกับกลุ่มหนุ่มสาวบางคน และได้ชวนเข้าร่วมกิจกรรม ก็ได้รับการตอบรับดีพอควร เนื่องจากเล็งเห็นว่าน่าจะเป็นกำลังของชุมชนต่อไปได้

ชุมชนมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิดทั้งทางระบบเครือญาติ และการเคารพนับถือกัน ดังนั้น จากการร่วมกิจกรรมที่ผ่านมา มีสมาชิกจำนวนไม่น้อยที่เป็นญาติกัน ถ้ามีกิจกรรมอื่นในชุมชนในช่วงเวลาเดียวกับจัดเวทีชาวบ้าน แม้การจัดเวทีชาวบ้านจะเป็นไปตามกำหนดเวลาที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ก่อน ก็มีผลต่อกิจกรรมที่ได้กำหนดในปฏิทินปฏิบัติงานได้

3. เมื่อนำผลจากการวิจัย วิเคราะห์กับทฤษฎีการทองเที่ยวโดยมีพื้นฐานจากชุมชนและแนวคิดการทองเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบกับเรื่องทรัพยากรการทองเที่ยว การวิจัยพบว่า หมู่บ้านนาทะเลมีทรัพยากรการทองเที่ยวทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและชุมชนอนุรักษ์ไว้ เมื่อนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการด้านการทองเที่ยว ชุมชนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกจากนี้ชุมชนยังมีความคิดริเริ่มในการร่วมจัดการทองเที่ยวแบบยั่งยืน โดยใช้พื้นฐานของชุมชน

จุดอ่อนของชุมชน อาจมีบ้างเล็กน้อย แต่เมื่อเปรียบเทียบกับจุดแข็งที่เป็นโอกาสแล้ว การทองเที่ยวของหมู่บ้านนาทะเลมีจุดแข็งมากกว่า จึงน่าจะส่งเสริมและจัดการทองเที่ยวรูปแบบดังกล่าวแล้วเพื่อเป็นแบบอย่างแก่หมู่บ้านอื่น ๆ ต่อไป

4. เมื่อนำผลการวิจัยเปรียบเทียบกับงานวิจัยของบุคคลอื่น ๆ เช่น ฉัตรนภา พรหมมา และคณะ (2540) มธุรส ปราบไพรี (2543) ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2544) และพจนารถ กริ่งไกร (2545) ก็ได้ข้อค้นพบตรงกันว่า ชุมชนแต่ละแห่งล้วนมีทรัพยากรการทองเที่ยวและถ้าชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรการทองเที่ยวที่มีอยู่ ก็สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนในด้านต่าง ๆ และพร้อมจะพัฒนาตนเองถ้าได้รับความรู้และแนวคิดเพื่อการจัดการอย่างถูกต้อง ซึ่งยืนยันได้จากการทำงานร่วมกับชุมชน ชุมชนจะมีความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือ ทั้งด้านการวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผลและการปรับปรุงผลงาน

จากงานวิจัยดังกล่าวแล้ว จึงสรุปพบเรียนได้ว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น มิใช่การวางแผนถูกกำหนดมาจากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่รัฐมอบหมาย ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอและมีทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งชุมชนอนุรักษ์ อยู่แล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนนอกจากทำให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวยังทำให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังทำให้ชุมชนทำงานร่วมกันทั้งด้านความคิด การปฏิบัติงาน และการสรุปบทเรียน กิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว นำมาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

1. ควรบูรณาการลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนเข้าสู่ระบบการศึกษาของท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังสู่เยาวชนและเพื่อเผยแพร่สู่สังคมภายนอกต่อไปอย่างยั่งยืน
2. การขอความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่น ในด้านการพัฒนาความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยว
3. ชุมชนควรมีการพัฒนาทั้งด้านสภาพทั่วไปของชุมชน ด้านบุคลากรที่สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อสร้างสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวให้กับชุมชน
4. ควรมีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนใกล้เคียง เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างความเข้าใจถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
5. ควรมีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการทอผ้า เพื่อนำไปสู่ระบบการผลิตเพื่อการจำหน่าย โดยยืนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมของชุมชน
6. การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน เช่น การทำนา การปลูกหอมแดง สามารถนำมากำหนดเป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมได้ แต่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยต่อสุขภาพ เนื่องจากมีการใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืชในระบบการผลิตทางการเกษตร

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรนำรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ทั้ง 2 รูปแบบไปทดลองเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนต่อไป
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านนาทะเลแบบเจาะลึก เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม เพื่อให้เกิดการจัดการที่เหมาะสม โดยแนวทางการจัดการที่เชื่อมโยงจากระดับท้องถิ่นสู่สากล

3. ควรมีการศึกษารูปแบบการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญา โดยความร่วมมือของโรงเรียน
กับชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2539). พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน ครั้งที่ 2 (2529). เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ESCAP HALL อาคารประชุมสหประชาชาติ, 1 เมษายน 2539.
- ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. (2542). การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉัตรนภา พรหมมา และคณะ. (2540). การประเมินสถานภาพองค์ความรู้ จังหวัดอุตรดิตถ์. อุตรดิตถ์ : ม.ป.ท.
- _____ . (2544). การศึกษารูปแบบและปัจจัยที่ประสบความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริชุมชนหาคสองแคว หมู่ 2 ตำบลหาคสองแคว อำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์. อุตรดิตถ์ : ม.ป.ท.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2544). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ. (2544). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำวาง”. เชียงใหม่ : โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมบ้านสวนนนทรี
- ด้อย ชุมสาย, มล. (2527). ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ทรงจิต พูลลาภ. มล. (2527). ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืน. เนติกุลการพิมพ์ (2541) : กรุงเทพฯ.
- ธนวัฒน์ ขวัญมุข. (2545) ศักยภาพของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา : หมู่บ้านร่องกล้า อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นิคม จารุมณี. (2535). การท่องเที่ยวและการจัดอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานโยบายกรรมการฝึกหัดครู.
- บุญเลิศ ดั่งจิตวัฒนา. (2542). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเสริฐ วิทยารัฐ. (2530). สถิติทางภูมิศาสตร์. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- พงศธร เกษสำลี. (2525). การท่องเที่ยวและการบริการ. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

- พจนารถ กริ่งไกร. (2545). การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ตำบลโป่งงาม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่ : ม.ป.ท.
- พนิตดา สิงห์ครา. (2544). ศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยฮี้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เพ็ญญา แก้วอินทร์ และดวงใจ ปรีชา. (2532). การศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. ม.ป.ท.
- มธุรส ปราบไพรี. (2543). ศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2540). การอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว. (เอกสารประกอบการบรรยาย). อุตรดิตถ์ : อัดสำเนา.
- ยุวดี นีรัตน์ตระกูล. (2544, เมษายน – มิถุนายน). “การท่องเที่ยวชุมชน,” จุลสารการท่องเที่ยว. 20(2) : 5 – 9.
- ลยาศรี หุฒชนะเสวี. (2534). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- วรรณพร วณิชชานุกร และคณะ. (2541). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- วรรณมา วงษ์วานิช. (2539). ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- วิบูลย์ บุรณารมย์. (2540). ตำนานเมืองอุตรดิตถ์. อุตรดิตถ์ : พี ออฟเซีทอาร์ท.
- วิวัฒน์ชัย บุญภักดี. (2533). การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ศิลปากร, มหาวิทยาลัย. (2544). ผ้าพื้นเมือง-การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สร้อยสวัสดิ์ อาสาสรรพกิจ. (2543). โครงการการวิจัยเพื่อพัฒนาความพร้อมของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน. ม.ป.ท.
- สุนทร สุขไทย. (2543). สถานภาพการท่องเที่ยวภายในจังหวัดอุตรดิตถ์. อุตรดิตถ์ : ม.ป.ท.
- อรวรรณ พันธุ์เนตร. (2541). การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน : กรณีบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง ตำบลเชียงของ จังหวัดเชียงราย. เชียงใหม่ : ม.ป.ท.

Davidson, Rob. (1955). **Tourism**. 2 Ed. Singapore : Longman Group Limited.

Fennell, David A. (1999). **Ecotourism and Introduction**. London : Routledge.

Gaeldner, Charies R. (2000). **Tourism : Principle, Practices, Philosophies**. Singapore :
John Wiley And Sons.

สัมภาษณ์

กลิ่น เพ็ชรเบน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จินตนา ยาคำ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 42/15 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

กวย ปานคุ้ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จินตนา ยาคำ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 42/15 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

เกศรินทร์ รอดทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 18/1 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.

แก้วนา รัตนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จินตนา ยาคำ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 36/1 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.

เจียว ใจแน่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จินตนา ยาคำ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 52 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

คำ จันคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี จุฑานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่วัดนาทะเล ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

คำทอง รัตนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี จุฑานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 36 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

คำตัน บางดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรรกรินทร์ ชันมูล เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

เงิน นาคพริก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, แสงเคื่อน น้อยเทพ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 85/1 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

จันทร์ ทิพย์ดีก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบญจพร สุทธการ เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

โจน ปาคา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี ไบยา เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 64 หมู่ 2 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

ชะลอ จันทร์ยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรา สมประสงค์ถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 42/15 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

ชำนาญ ใจจัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 10/1 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.

น้อม จันคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรรกรินทร์ ชันมูล เป็นผู้สัมภาษณ์

ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

- เนียม กุลท้วม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, แสงเดือน น้อยเทพ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- บุญมี ศรีพันธ์่อง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุริยันต์ กระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- เป็ง ชมพู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, เบลจพร สุทธการ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 128/1 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- เปล่ง กุลคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรรกรินทร์ ชันมูล เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- แป้น มะโนคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุริยัน กระรัตน เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- เปล่ง อินมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี จุฑานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 87 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2546.
- ผกาวรรณ กาขุน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 2/1 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.
- ผัน อินมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2546.
- เพียร อินกะโชค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จรรกรินทร์ ชันมูล เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- ไพโรจน์ บังสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 33 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2546.
- ฟอง อินมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรา สมประสงค์ถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 158 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- มยุรี มิวรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 20 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- มาตร อินมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี จุฑานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 82 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2546.
- มานัด คำคุ้ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี จุฑานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2546.
- ราไพ ใจจีน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 7/2 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.

- เรียง นาคพริก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี จุฑานนท์ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่ วัดนาทะเล ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- ลัดดา กุลท้วม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.
- วรกานต์ เจ โกรติพงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.
- วันนา ดวงแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จินตนา ยาคำ เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 27 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- วันเพ็ญ แสนแปง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุริยัน กระจ์ตัน เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- ลำเนียง ขุนอินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พัชรา สมประสงค์ถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 183/2 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- สุก เตชา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, หนึ่งนุช ปลั่งเปลื้อง เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546.
- อ็อค คินมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พรรณี ไบชา เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 102 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.
- อ่อนทอง คิมูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุริยัน กระจ์ตัน เป็นผู้สัมภาษณ์
 ที่บ้านเลขที่ 175 หมู่ 5 ต.ชัยชุมพล อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2546.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสำรวจชุมชน

แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาค้นคว้าชุมชน

แบบประเมินความพึงพอใจในการท่องเที่ยวชุมชน

แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

ชื่อชุมชน ..... หมู่ที่ .....
ตำบล ..... อำเภอ ..... จังหวัด .....
ผู้ให้ข้อมูล (ชื่อ- ที่อยู่) ..... คุ้ม .....

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1.1 ประวัติและความเป็นมาของชุมชน .....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

สภาพภูมิศาสตร์

แหล่งน้ำ .....

.....
.....
.....

สภาพดิน .....

.....
.....
.....

สภาพป่าไม้.....
 .....
 .....

แหล่งท่องเที่ยว.....
 .....
 .....

เส้นทางคมนาคมสู่ชุมชน.....
 .....
 .....

1.2 สภาพความเป็นอยู่

1. จำนวนครัวเรือนในคุ้ม..... ครัวเรือน
2. จำนวนประชากรทั้งหมด..... คน ชาย..... คน หญิง..... คน
3. การถือครองที่ดิน
 จำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวนต่ำกว่า 1 ไร่..... ครอบครัว
 จำนวน 1 - 5 ไร่..... ครอบครัว
 จำนวน 6 - 10 ไร่..... ครอบครัว
 จำนวนมากกว่า 10 ไร่..... ครอบครัว
 จำนวนครอบครัวที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง..... ครอบครัว
4. แหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ในครัวเรือน ใช้จากแหล่งใดมากที่สุด

☐ บ่อน้ำตื้น	☐ น้ำบาดาล	☐ น้ำฝน
☐ บ่อประปา	☐ ชื่อน้ำจากที่อื่น	☐ แหล่งน้ำธรรมชาติ
☐ อื่น ๆ		

1.4 สภาพทางวัฒนธรรม

1. มีศาสนสถาน.....แห่ง

1.....

2.....

3.....

2. ภาษาท้องถิ่น

มี คือ.....

ไม่มี

3. โบราณสถาน/โบราณวัตถุ ในชุมชน

1.....

2.....

3.....

4. งานบุญ/ประเพณี ในชุมชน

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

6.....

7.....

8.....

9.....

5. งานหัตถกรรมในชุมชน (ซึ่งน่าสนใจของนักท่องเที่ยว)

1.....

2.....

3.....

4.....

5.....

6.....

6. อาหารการกินที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชน

1. ....
2. ....
3. ....

7. อาคารบ้านเรือนแบบโบราณหรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

8. ในหมู่บ้านมีผู้ที่มีความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. .... มีความสามารถด้าน .....
2. .... มีความสามารถด้าน .....
3. .... มีความสามารถด้าน .....
4. .... มีความสามารถด้าน .....
5. .... มีความสามารถด้าน .....
6. .... มีความสามารถด้าน .....
7. .... มีความสามารถด้าน .....
8. .... มีความสามารถด้าน .....
9. .... มีความสามารถด้าน .....
10. .... มีความสามารถด้าน .....
11. .... มีความสามารถด้าน .....

ตอนที่ 2 ความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

1. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ถ้าจะพัฒนาชุมชนของท่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

เห็นด้วย เพราะ .....

ไม่เห็นด้วย เพราะ .....

2. ถ้าท่านเห็นด้วย ท่านพร้อมจะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวหรือไม่

พร้อม

ไม่พร้อม

3. ถ้าต้องมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมบางอย่างให้เหมาะสมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว
ท่านคิดว่าจะกระทำได้หรือไม่
- ได้
- ไม่ได้ เพราะ.....
4. ท่านคิดว่าถ้ามีการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ
ครอบครัวของ
ท่านและสมาชิกในชุมชนหรือไม่
- ไม่มีผล
- มีผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ ดีขึ้น เลวลง
5. ถ้าพัฒนาชุมชนของท่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ท่านคิดว่าจะนำเสนอสิ่งใดบ้างแก่นักท่องเที่ยว
- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....
- 8.....
-

**แบบสัมภาษณ์การศึกษาทัศนคติของชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
ชุมชนบ้านนาทะเล**

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ.....ปี
3. การศึกษา.....
4. อาชีพ.....
5. สถานภาพครอบครัว โสด ม่าย
 แต่งงานแล้วอยู่ด้วยกัน แต่งงานแล้วแยกกันอยู่

ตอนที่ 2 ลักษณะสภาพแวดล้อม

1. ลักษณะโครงสร้างของตัวบ้านที่อาศัยอยู่
 ชั้นเดียวติดพื้นดิน ชั้นเดียวใต้ถุนสูง สองชั้น
2. ลักษณะการปลูกอาศัย
 ชั่วคราว ถาวร กึ่งถาวร
3. วัสดุก่อสร้างบ้าน
 ไม้ ไม้ไผ่ขัดแตะ ไม้และไม้ไผ่ขัดแตะ
 ดิน, อิฐ ครึ่งดินครึ่งไม้
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
4. วัสดุที่ใช้มุงหลังคา
 กระเบื้อง สังกะสี จาก/หญ้าคา
5. การทาสีบ้าน
 ไม่ทาสี ทาสี
6. การเป็นเจ้าของบ้าน
 เป็นเจ้าของบ้าน เป็นบ้านเช่า / อาศัย
7. ในบ้านมีไฟฟ้าใช้หรือไม่
 ไม่มี มี

8. แหล่งน้ำดื่ม-น้ำใช้ในครัวเรือน ใช้จากแหล่งใดมากที่สุด
- บ่อน้ำตื้น   น้ำบาดาล   น้ำฝน
- น้ำประปา   ชื้อน้ำจากที่อื่น   แหล่งน้ำธรรมชาติ, ฝาย, หนอง
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
9. มีปัญหาน้ำดื่ม-น้ำใช้ในครัวเรือนหรือไม่
- ไม่มีปัญหา
- มีปัญหา   ปริมาณน้ำไม่เพียงพอตลอดปี
- คุณภาพน้ำไม่ดี
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
10. ท่านใช้วิธีกำจัดน้ำเสีย (น้ำทิ้งหลังใช้แล้ว) อย่างไร
- เททิ้งบนดิน   ระบายลงบ่อเกรอะ
- ทิ้งลงลำคลอง / ลำเหมือง / แหล่งน้ำอื่น ๆ
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
11. ท่านใช้วิธีกำจัดขยะมูลฝอย ของครัวเรือนอย่างไร
- เผา   ฝัง   กองทิ้งไว้เลย ๆ   ใช้บริการกำจัดขยะ
- ทิ้งลงคลอง / ลำเหมือง
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
12. เมื่อมีคนในครอบครัวของท่านเจ็บป่วยเล็กน้อยท่านรักษาอย่างไร
- ซื้อยารับประทานเอง   ไปพบแพทย์แผนโบราณ
- พาไปสถานอนามัย   พาไปโรงพยาบาล
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
13. เมื่อมีคนในครอบครัวของท่านเจ็บป่วยท่านรักษาอย่างไร
- ซื้อยารับประทานเอง   ไปพบแพทย์แผนโบราณ
- พาไปสถานอนามัย   พาไปโรงพยาบาล
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
14. คนในครอบครัวของท่านเจ็บป่วยด้วยโรคอะไรบ่อยที่สุด
- โรค (โปรดระบุ).....
15. ท่านได้รับข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ จากแหล่งใดมากที่สุด
- บุคคล   หนังสือพิมพ์   วิทยุ
- โทรทัศน์   หอกระจายข่าว/เอกสารทางราชการ
- อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา มีเหตุการณ์ต่อไปนี้หรือไม่

16. ในหมู่บ้านมีการขโมยทรัพย์สินหรือไม่

- ไม่เคยมี เคยมี

17. ในหมู่บ้านมีการจี้/ปล้นหรือไม่

- ไม่เคยมี เคยมี

18. ในหมู่บ้านเคยมีการทำร้ายร่างกาย / การฆ่าหรือไม่

- ไม่เคยมี เคยมี

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

19. ท่านเคยได้ยินคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หรือไม่

- ไม่เคย เคย

20. ท่านเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือไม่

- ไม่เข้าใจ เข้าใจ

21. ท่านคิดว่าปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในท้องถิ่นของท่านมีจำนวนเหมาะสมเพียงใด

- มากเกินไป พอได้แล้ว น้อยเกินไป ไม่มีเลย

21. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ถ้าจะพัฒนาชุมชนของท่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

- เห็นด้วย เพราะ.....
 ไม่เห็นด้วย เพราะ.....

22. จากข้อ 21 ถ้าท่านเห็นด้วย ท่านพร้อมจะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวหรือไม่

- พร้อม
 ไม่พร้อม

23. ถ้าต้องมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมบางอย่างให้เหมาะสมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ท่านคิดว่าจะกระทำได้หรือไม่

- ได้
 ไม่ได้ เพราะ.....

24. ท่านคิดว่าอะไรเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในท้องถิ่นของท่าน

- ความงามของธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่น
 วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณี
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

25 ท่านคิดว่าถ้ามีการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวของท่านและประชาชนในท้องถิ่นหรือไม่

ไม่มีผล   มีผลทำให้ชีวิตความเป็นอยู่   ดีขึ้น   เลวลง

เหตุผล.....

26. ท่านคิดว่านักท่องเที่ยวจะสร้างปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ท้องถิ่นของท่านหรือไม่เพียงใด

ปัญหาที่เกิดจาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว	ระดับของปัญหา			ไม่มี ปัญหา	ข้อเสนอแนะอื่น ๆ
	มาก	ปาน กลาง	น้อย		
1. มีขยะเพิ่มขึ้น					
2. เสียงดังรบกวน					
3. น้ำเสียเพิ่มขึ้น					
4. น้ำใช้ไม่เพียงพอ					
5. ราคาที่ดินเพิ่มขึ้น					
6. ค่าครองชีพสูงขึ้น					
7. ยาเสพติดเพิ่มขึ้น					
8. อาชญากรรมเพิ่มขึ้น					
9. ชนิดและปริมาณสัตว์ในท้องถิ่นลดลง					
10. ชนิดและปริมาณพืชในท้องถิ่นลดลง					

27. ท่านคิดว่าปัญหาดังกล่าวควรแก้ไขโดยวิธีใด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

28. ท่านคิดว่าคนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหานี้ด้วยหรือไม่

ไม่ควร

ควร เพราะ.....

**แบบประเมินความพึงพอใจในการท่องเที่ยวชุมชน
บ้านนาทะเล ตำบลชัยภูมิ อำเภอลำปลายสมเด็จ จังหวัดอุดรธานี**

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

1. เพศ ชาย หญิง
2. ปัจจุบันท่านอายุ
 น้อยกว่า 15 ปี 15 – 24 ปี
 25 – 34 ปี 35 – 44 ปี
 45 – 54 ปี 55 – 64 ปี
 ตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป
3. การศึกษา
 ป. 4 – ป. 6 ม. 1 – ม. 3
 ม. 4 – ม. 6 อนุปริญญา / ปริญญาตรี
 ปริญญาโท หรือสูงกว่า อื่น ๆ (ระบุ).....
4. ภูมิลำเนา จังหวัด.....
5. อาชีพ
 เกษตรกรรม รับจ้าง
 ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ ค้าขาย
 พนักงานบริษัทเอกชน นักศึกษา
6. ประสบการณ์การท่องเที่ยวชุมชน
 มี ไม่มี

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจที่ได้จากการท่องเที่ยว

ข้อมูล	พอใจมากที่สุด	พอใจมาก	พอใจปานกลาง	พอใจน้อย
1. สภาพทั่วไป				
1.1 ความสะดวกในการเดินทาง				
1.2 ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน				
1.3 ความสะอาดภายในบริเวณชุมชน				
1.4 ความสวยงามร่มรื่นภายในชุมชน				
1.5 ความมีน้ำใจไมตรีของคนในชุมชน				

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน				
2.1 ความเหมาะสมของกิจกรรม				
2.2 ความเหมาะสมของเวลา				
2.3 การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เช่น การทำข้าวแคบ การทอผ้า เป็นต้น				
2.4 กิจกรรมการต้อนรับของคนในชุมชน				
2.5 ความต่อเนื่องของกิจกรรม				
2.6 การปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์ชุมชน				
2.7 ความเหมาะสมของเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน				

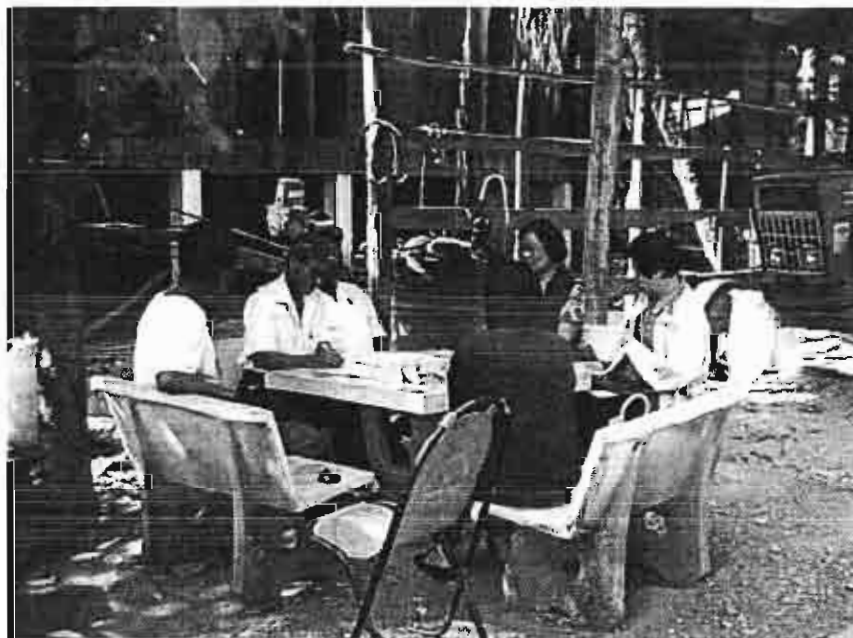

ภาคผนวก ข
รูปภาพกิจกรรมในระหว่าง
การปฏิบัติงานในชุมชน

ประชุมคณะวิจัย ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน

ร่วมกันศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน

จัดเวทีชาวบ้านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน

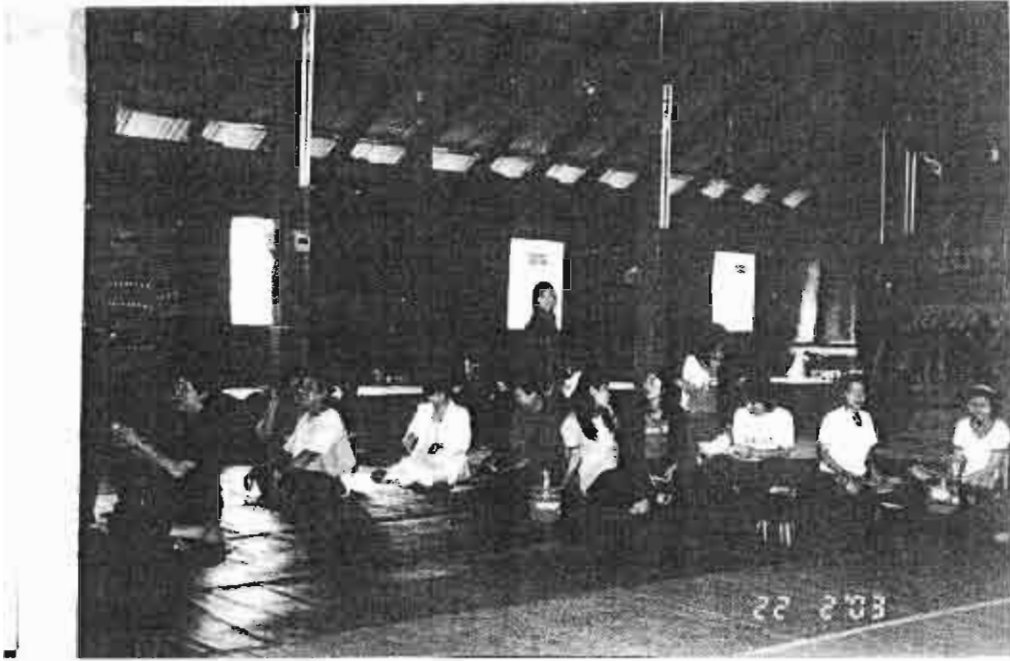
การสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลชุมชน

จัดเวทีชาวบ้านเพื่อตรวจสอบข้อมูล

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

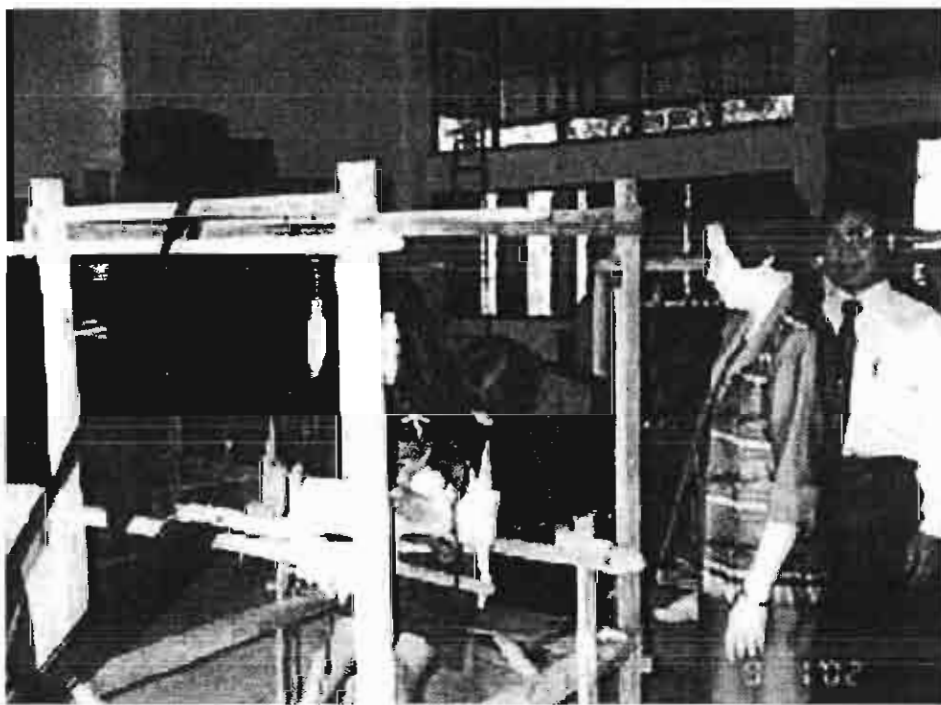

ร่วมงานประเพณี และกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชน

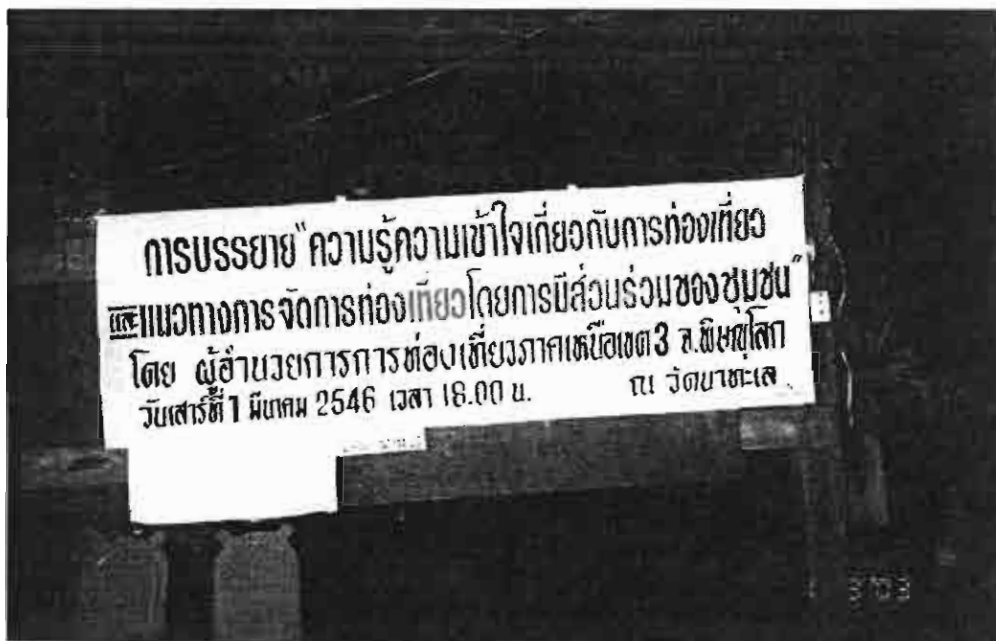

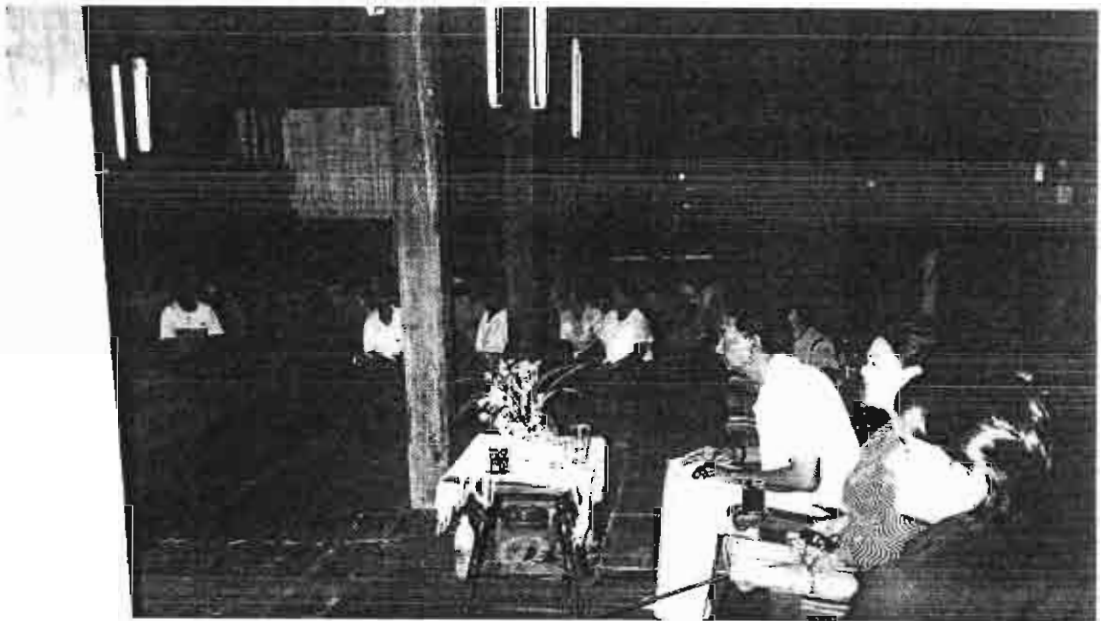

กิจกรรมการบรรยายเพื่อเพิ่มพูนความรู้ด้านการท่องเที่ยว
โดยวิทยากรจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

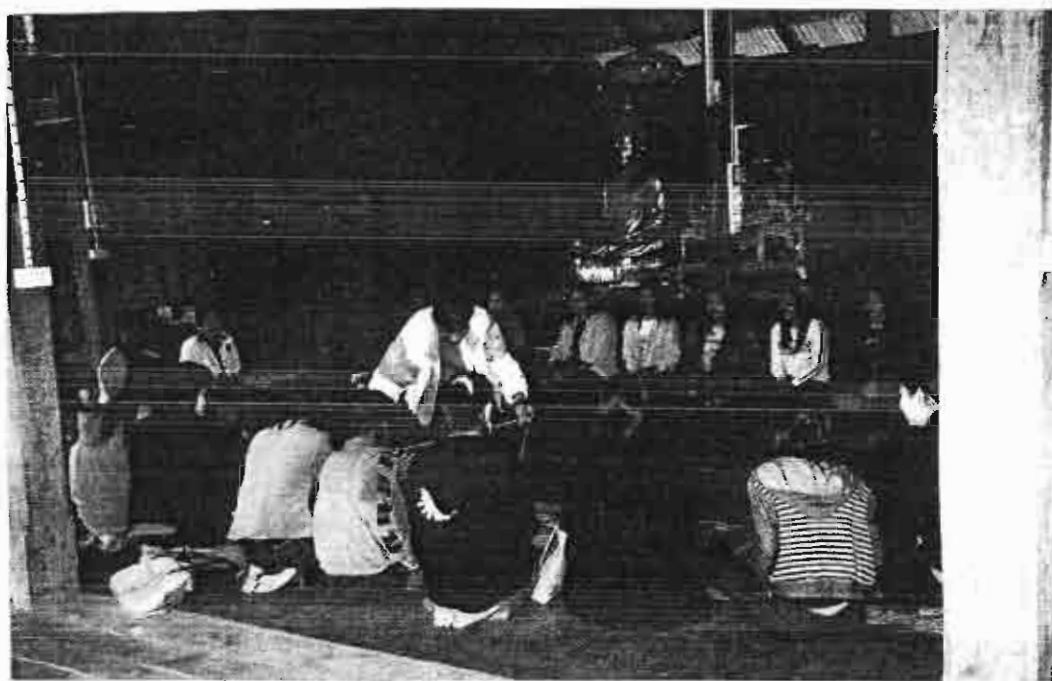
กิจกรรมการศึกษาดูงาน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
ณ จังหวัดเชียงใหม่

การนำนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองเข้าเที่ยวชม บ้านนาทะเล

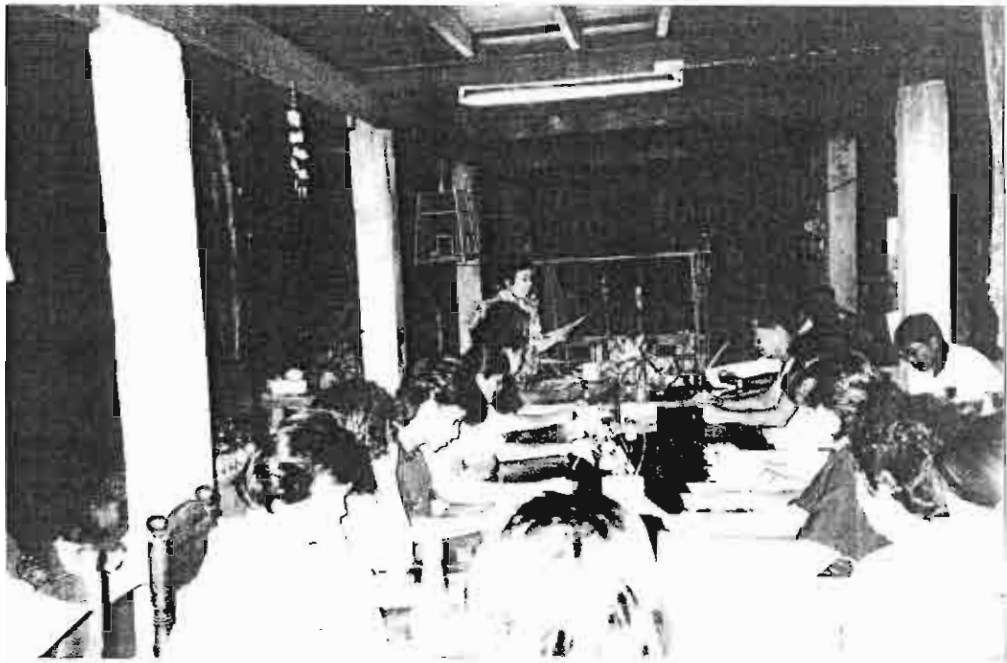

การปฏิบัติงานของคนในชุมชนในการแนะนำนักท่องเที่ยว

การประชุมคณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านนาทะเล
เพื่อนำเสนอปัญหาและปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อสรุปผลการวิจัย

ประวัติคณะวิจัย

ประวัติคณะวิจัย

หัวหน้าโครงการ	นางพรรณณี จุฑานนท์
การศึกษา	การศึกษามัธยมศึกษา วิชาเอกภูมิศาสตร์ วิชาโทภาษาอังกฤษ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น
ตำแหน่ง	อาจารย์ 2 ระดับ 7 ประธานโปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ ที่ทำงาน โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โทรศัพท์ 055 - 411096 ต่อ 1419
ทีมวิจัย	
นายกศ	อินมา
ตำแหน่ง	บ้านเลขที่ 13 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
ประสบการณ์	ผลงานดีเด่นได้รับการเสนอชื่อเข้าพิจารณาคำแหน่งผู้ใหญ่บ้านดีเด่นของ จังหวัดอุตรดิตถ์ ปี พ.ศ.2544 และ พ.ศ. 2545 ผู้ใหญ่บ้านแทนทอง พ.ศ. 2546
นางสาวนนท์ภัทร	ยาดำ
การศึกษา	บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ปริญญาตรีครุศาสตร์บัณฑิต โปรแกรมวิชาภาษาอังกฤษ สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์
ตำแหน่ง	อาจารย์ 1 ระดับ 4 บัณฑิตกองทุนหมู่บ้าน บ้านนาทะเล ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ประธานโครงการศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนบ้านนาทะเล

- นายมาต**   **อินมา**
บ้านเลขที่ 82 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำบึง แล จังหวัดอุดรดิตถ์
- ตำแหน่ง**   **อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนบ้านนาทะเล**
ผู้ช่วยผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านนาทะเล
- นางวอน**   **ยาตำ**
บ้านเลขที่ 42/1 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำบึง แล จังหวัดอุดรดิตถ์
- ตำแหน่ง**   **ประธานกลุ่มทอผ้าและอ้อมทรัพย์บ้านนาทะเล**
- นางสาวนงนุช**   **อินมา**
บ้านเลขที่ 157 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำบึง แล จังหวัดอุดรดิตถ์
- ตำแหน่ง**   **เลขานุการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
- นางมานัด**   **คำคุ้ม**
บ้านเลขที่ 55 หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอถ้ำบึง แล จังหวัดอุดรดิตถ์
- ชาวบ้านนาทะเล**